JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES

www.jafas.org

ISSN: 2149-0996

Year: 2015 | Volume: 1 | Issue: 2

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES

http://www.jafas.org

ISSN: 2149-0996

2015 Volume 1 Issue 2

www.jafas.org

Contents

Türkiye'de Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi
(Financial Leasing Transactions and Accounting in Turkey)
Hilmi KIRLIOĞLU, Saadet ÖZTAŞ.....1-21

Ülke Borsaları Arasında Portföy Çeşitlendirmesi: Türkiye ile Beş OECD Ülkesi Arasındaki İlişkinin Analizi
(The Portfolio Diversification between Stock Exchanges: Analyzing Relationship between Turkey and Five OECD Countries)
Ayşe Gül ÖZERALP ZEREN, Filiz KONUK, Feyyaz ZEREN.....22-33

Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı İle İlgili Öğrenci Görüşleri
(The Opinion of Undergraduate Students on Technology Used in Accounting Classes)
Meral Erol FİDAN, Ümmühan ASLAN, Şerife SUBAŞI.....34-61

Evaluating The Financial Performances Of The Banks Listed On Istanbul Stock Exchange Banks Index By Data Envelopment Analysis And Malmquist Index
(Borsa İstanbul Banka Endeksine Kote İşletmelerin Finansal Performanslarının Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Endeksine Göre Değerlendirilmesi)
Ahmet Selçuk DİZKIRICI, Ahmet GÖKGÖZ.....61-77

Uşak İlindeki Hisse Senedi Yatırımcılarının Profili ve Yatırım Kararlarını Etkileyen Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Analizi
(The Profile of Stock Investors in Uşak and Analysis of Demographic and Socio-Economic Factors Affecting Investment Decisions)
Eser YEŞİLDAĞ, Ercan ÖZEN.....78-102

Uluslararası Finansta İnovasyon Örneği Olarak Banka Ödeme Yükümlülüğü(BPO)
(Bank Payment Obligation (BPO) As an Example of Innovation in International Finance)
Nazire GÖLEÇ.....103-120

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES

http://www.jafas.org

ISSN: 2149-0996

2015 Volume 1 Issue 2

ABOUT THIS JOURNAL

Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies is an academic, refereed and online journal publishing research, review, and theoretical articles in the field of accounting, finance and auditing. The journal is published four times a year. The articles to be submitted should be in English or Turkish. Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies welcomes articles from different institutions and countries. All manuscripts submitted to the Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies is sent to the referees after the initial review of the editorial board with respect to formatting and content. Manuscripts must be submitted in accordance with the style of writing specified in the book of "The Publication Manual of the American Psychological Association (5th edition).

Web Adress

www.jafas.org

Editor in Chief

Ahmet GÖKGÖZ (Ph.D.)

Asst. Editor

Halil İbrahim ZENGİN

The Members of The Editorial Board

Ana MORARIU (Ph.D.)

Yıldız ÖZERHAN (Ph.D.)

Seval KARDEŞ SELİMOĞLU (Ph.D.)

Cemal ELİTAŞ (Ph.D.)

Hilmi KIRLIOĞLU (Ph.D.)

Turhan KORKMAZ (Ph.D.)

Ganite KURT (Ph.D.)

Leonardo BADEO (Ph.D.)

INDEXING
International Scientific Indexing (ISI)
Open Academic Journals Index (OAJI)
Research Bible
Eurasian Scientific Journal Index (ESJI)
Scientific Indexing Services (SIS)

ADDRESS
Yalova University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Office Number 345
77100 Yalova, TURKEY

BOARD OF REFEREES

Ahmet Tanç, Assist.Prof.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey

Ahmet Türel, Assoc.Prof.Dr., Istanbul University, Turkey

Ahmet Vecdi Can, Prof.Dr., Sakarya University, Turkey

Ahmet Selçuk Dizkırıcı, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey

Ali Alagöz, Prof.Dr., Selçuk University, Turkey

Ali Haydar Güngörmüş, Assist.Prof.Dr., Fatih University, Turkey

Ana Morariu, Bucharest University of Ecomic Studies, Romania

Aslı Gündüzay Türel, Assoc.Prof.Dr., Istanbul University, Turkey

Ayşe Tansel Çetin, Assoc.Prof.Dr., Yalova University, Turkey

Banu Tarhan Mengi, Assoc.Prof.Dr., Marmara University, Turkey

Bedia Atalay, Assist.Prof.Dr., Fatih University, Turkey

Beyhan Güçlü Marşap, Prof.Dr., Gazi University, Turkey

Bilge Leyli Elitaş, Assoc.Prof.Dr., Yalova University, Turkey

Blidaru Gheorghe, Prof.Dr., Valahia University of Targoviste, Romania

Bora Şenyiğit, Assist.Prof.Dr., Zirve University, Turkey

Cemal Elitaş, Prof.Dr., Yalova University, Turkey

Cengiz Toraman, Prof.Dr., Gaziantep University, Turkey

Cevdet Kızıl, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey

Ekrem Kara, Assoc.Prof.Dr., Gaziantep University, Turkey

Erdal Yılmaz, Assist.Prof.Dr., Ondokuz Mayıs University, Turkey

Erhan Birgili, Prof.Dr., Süleyman Şah University, Turkey

Erol Muzır, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Fatih Burak Gümüş, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Fatih Şentürk, Assist.Prof.Dr., Abant Izzet Baysal University, Turkey
Ferhat Sayım, Assoc.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Figen Türüdüoğlu Öker, Prof.Dr., Bahçeşehir University, Turkey
Filiz Konuk, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Ganite Kurt, Prof.Dr., Gazi University, Turkey
Gülfen Tuna, Assoc.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Hakkı Fındık, Assist.Prof.Dr., Kırklareli University, Turkey
Hanifi Ayboğa, Prof.Dr., Marmara University, Turkey
Hilmi Kırlıoğlu, Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Hüseyin Aktaş, Assoc.Prof.Dr., Celal Bayar University, Turkey
İlker Kıymetli Şen, Assist.Prof.Dr., Istanbul Commerce University, Turkey
İsa Tak, Assist.Prof.Dr., Lumina University, Romania
Kıymet Çalıyurt, Prof.Dr., Trakya University, Turkey
Leonardo Badea, Prof.Dr., Valahia University of Targoviste, Romania
Mahmut Karğın, Assoc.Prof.Dr., Celal Bayar University, Turkey
Mine Aksoy, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Mustafa Üç, Assist.Prof.Dr., Epoka University, Albania
Nermin Akyel, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Nevran Karaca, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Nuraydın Topçu, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Oruç Alkılınç, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Rabia Aktaş, Assoc.Prof.Dr., Celal Bayar University, Turkey
Rabia Aktaş Şenkardeşler, Assist.Prof.Dr., Yalova University, Turkey
Seçkin Gönen, Assoc.Prof.Dr., Dokuz Eylül University, Turkey
Sedat Durmuşkaya, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey.
Selahattin Karabınar, Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Sema Ülkü, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Seval Kardeş Selimoğlu, Prof.Dr., Anadolu University, Turkey
Sibel Karğın, Assoc.Prof.Dr., Celal Bayar University, Turkey
Sinan Esen, Assist.Prof.Dr., Sakarya University, Turkey
Süleyman Uyar, Assoc.Prof.Dr., Akdeniz University, Turkey

Süleyman Yükçü, Prof.Dr., Dokuz Eylül University, Turkey
Şaban Uzay, Prof.Dr., Erciyes University, Turkey
Şerife Subaşı, Assist.Prof.Dr., Bilecik Şeyh Edebali University, Turkey
Şükran Güngör Tanç, Assoc.Prof.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey
Tuğba Uçma Uysal, Assoc.Prof.Dr., Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey
Turhan Korkmaz, Prof.Dr., Mersin University, Turkey
Ümit Gücenme Gençoğlu, Prof.Dr., Uludağ University, Turkey
Valentin Radu, Assoc.Prof.Dr., Valahia University of Targoviste, Romania
Yıldız Özerhan, Prof.Dr., Gazi University, Turkey

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES

http://www.jafas.org

Türkiye'de Finansal Kiralama İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi

(Financial Leasing Transactions and Accounting in Turkey)

Hilmi KIRLIOĞLU[a] Saadet ÖZTAŞ[b]

[a] Prof. Dr., Hilmi Kırlıoğlu, Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, hilmik@sakarya.edu.tr

[b] Öğr. Gör., Saadet Öztaş, Kırklareli Üniversitesi, Vize Meslek Yüksekokulu, soztaş@klu.edu.tr

Anahtar Kelimeler
Finansal Kiralama, Finansal Kiralama Kanunu, Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi.

Jel Sınıflandırması
G20, M40, M41.

Özet
Bu çalışmanın amacı, finansal kiralama işlemlerinde kiracı ve kiralayan şirketlerin uyması gereken muhasebe politikalarını açıklamaktır. Çalışmada literatür taramasının yanı sıra bir leasing şirketi çalışanlarıyla görüşme yapılarak uygulamaya dair bilgiler de edinilmiştir. Bu amaçla, finansal kiralama işlemleri TMS 17 çerçevesinde incelenerek kiralayan ve kiracı şirketlerin yapmaları gereken muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

Keywords
Financial Leasing, Financial Leasing Law, Accounting For Financial Leasing Transactions.

Jel Classification
G20, M40, M41.

Abstract
The aim of this study is to explain accounting policies of lessor and lessee companies in financial leasing transactions. In this study, we provide a comprehensive literature review, as well as real life application obtained from an anonymous leasing company. For this purpose, financial leasing transactions examined according to TAS 17 and accounting records indicated for lessor and lessee companies.

1.Giriş

Finansal kiralamanın tarihçesi M.Ö. 2000'li yıllara dayanmaktadır. Leasing, 1930'lu yıllarda ABD'de, 1960'lı yıllarda Avrupa ülkelerinde, 1970'li yıllarda gelişmekte olan ülkelerde görülmeye başlanmıştır. Türkiye'de ise leasing, 1985 yılından sonra gelişmeye başlamıştır.

Yatırımcıların bankalardan istedikleri krediyi bulamamaları, yeni yatırımlara ihtiyaç duymaları ve teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek istemeleri gibi nedenler, yatırımcıları leasinge yöneltmiştir. Yatırımcılar bir iktisadi kıymetin sahibi olmak yerine belirli bir süre için belirlenen periyotlarda taksitlerini ödeyerek o iktisadi kıymetin kullanım hakkını elde etmekte ve böylece satın almanın risklerinden de kendilerini korumuş olmaktadırlar.

Finansal kiralama, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelere, orta ve uzun vadeli finansman imkânı sağlamaktadır. Finansal kiralama sözleşmesi, belli bir süre için kiralayan ile kiracı arasında yapılan, sözleşme süresi boyunca malın mülkiyetinin kiralayanda, kullanım hakkının kiracıda kaldığı, sözleşme süresinin sonunda ise mülkiyetin kiracıya devredildiği bir anlaşmadır.

Leasingin yaygınlaşmasının en önemli nedenlerinden biri de yatırımcılara kaynak bulma konusunda yardımcı olmasıdır. Finansal kiralama işlemlerinin işletmeler açısından artan önemi bu işlemlerin muhasebeleştirilmesinin de önemini artırmıştır.

2. Finansal Kiralamanın Tanımı

Finansal kiralamanın tanımı çeşitli şekillerde yapılmış bulunmaktadır. Avrupa Finansal Kiralama Birliği'ne göre finansal kiralama, belirli bir süre için kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, üreticiden kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından satın alınan bir malın mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise kiracıda bırakan bir anlaşmadır (Koç, 2004:5).

Başka bir tanıma göre finansal kiralama, herhangi bir varlığın mülkiyetini almadan, sadece kullanım hakkının belirli bir süre devralınmasına imkân veren bir finansman tekniğidir. Finansal kiralamanın esaslarını ortaya koyan bir başka tanımı, yatırımcıların gereksinim duydukları yatırım mallarını kendi olanaklarıyla veya kredi yoluyla temin edilen fonları kullanarak satın almak yerine, ihtiyaç duyulan bu varlıkları finansal kiralama şirketlerine aldırtarak, finansal kiralama şirketinin aldığı bu malları özel bir sözleşmeyle ihtiyaç sahiplerine devrettiği bir yöntemdir (Tuğlu ve Özkan, 2007).

TMS 17'ye göre finansal kiralama, bir varlığın mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan her türlü risk ve yararların devredildiği sözleşmedir. Sözleşme süresi sonunda, mülkiyet devrediledebilir veya devredilmeyedebilir (TMS 17, md. 4).

3. Finansal Kiralama Sözleşmesi

TBMM Genel Kurulu'nda 21.11.2012 tarihinde kabul edilen ve 13.12.2012 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6361 sayılı finansal kiralama kanununa göre finansal kiralama sözleşmesi; kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü bir kişiden veya bizzat kiracıdan satın aldığı veya başka suretle temin ettiği veya daha önce mülkiyetine geçirmiş bulunduğu bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören sözleşmedir (fider.org.tr, 2015).

Bir kiralamanın finansal kiralama mı yoksa faaliyet kiralaması mı olduğunun tespitinde, sözleşmenin şeklinden ziyade işlemin özü esas alınır. Aşağıda yer alan kriterlerin birlikte ya da tek başlarına var oldukları kiralama işlemleri finansal kiralama olarak kabul edilir (TMS 17, md 10):

- Kiralama sözleşmesinde, kiralanan varlığın mülkiyetinin kiralama süresi sonunda veya daha önce kiracıya geçeceğinin öngörülmesi;
- Kiracıya, kiralanan varlığı buna ilişkin opsiyonun kullanım tarihinde oluşması beklenen gerçeğe uygun değerinden çok daha düşük bir bedelle satın alma opsiyonu verilmesi nedeniyle, kiralama sözleşmesinin başlangıcı itibariyle kiracı tarafından bu opsiyonun kullanılacağının beklenmesi;
- Mülkiyet kiracıya geçmeyecek dahi olsa kira süresinin kiralanan varlığın ekonomik ömrünün büyük bir bölümünü kapsaması;
- Kiralama sözleşmesinin başlangıcı itibariyle asgari kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin en az kiralanan varlığın gerçeğe uygun değerine eşit olması ve
- Kiralanan varlığın üzerinde büyük değişiklikler yapılmadığı sürece, sadece kiracı tarafından kullanılabilecek özel bir yapıda olması.

Aşağıda yer alan kriterlerin birlikte veya tek başlarına var oldukları durumlar, yine ilgili kiralama işleminin finansal kiralama olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurur (TMS 17, md 11):

- Kiracının kiralama işlemini feshedebilmesi durumunda, kiraya verenin fesih işleminden kaynaklanan zararlarının kiracı tarafından karşılanması;

- Kalıntı değerin gerçeğe uygun değerindeki değişmelerden kaynaklanan kazanç ya da kayıpların kiracıya ait olması (örneğin kiralama süresi sonundaki satış gelirlerinin tamamına eşit bir kira indirimi şeklinde);
- Kiracının, piyasa fiyatının çok daha altında bir bedelle bir dönem daha kiralamayı sürdürme hakkının bulunması.

3.1. Finansal Kiralamanın Konusu

Sözleşmeye taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilir. Bilgisayar yazılımlarının çoğaltılmış nüshaları hariç olmak üzere patent gibi fikrî ve sınai haklar bu sözleşmeye konu olamaz. Bütünleyici parça veya eklenti niteliklerine bakılmaksızın asli niteliğini koruyan her mal tek başına finansal kiralama sözleşmesinin konusu olabilir (fider.org.tr, 2015).

3.2. Finansal Kiralama Bedeli ve Ödeme Dönemleri

Leasingte dönemsel kira ödemeleri, kiralama dönemi boyunca sabit kalabileceği gibi, ekonomik koşullar dikkate alınarak gittikçe artan veya azalan ödemeler şeklinde de düzenlenebilir. (Kara, 2001:58). Finansal kiralama bedeli ve ödeme dönemleri taraflarca belirlenir. Bu bedeller sabit veya değişken olabilir. Türk Lirası veya Merkez Bankası'nca alım satımı yapılan döviz cinsinden belirlenebilir (Reisoğlu, 2004).

Sözleşmede açıkça belirtilmek kaydıyla sözleşme konusu mal henüz imal edilmemiş veya kiracıya teslim edilmemiş olsa dahi, sözleşme tarihinden başlamak üzere kira bedelleri tahsil edilebilir. Sözleşmede aksi belirtilmediği takdirde, sözleşme konusu malın sözleşme tarihinden itibaren iki yıl içinde kiracıya teslim edilmesi zorunludur (fider.org.tr, 2015).

4. Finansal Kiralamada İş Süreci

Müşteri alacak olduğu makineye karar verir, süreç ondan sonra başlar. Sözleşme imzalatıldıktan sonra teminatlar alınır, akreditif açılması ve ödeme ondan sonra yapılır. Buna göre finansal kiralama işleminin süreci aşağıdaki gibidir:

1. Alacak olduğu makine / ekipmana karar vermiş olan müşteri ile görüşme
2. Ödeme planı üzerinde mutabık kalınmasına müteakip kredi çalışması için gerekli evraklar ve başvuru formu ile proformanın temini
3. Kredi Analizi ve istihbarat yapılarak kredi şartlarının oluşturulması
4. Finansal kiralama sözleşmesi imzalanması
5. Gerekli teminatlar alınmasına müteakip mal bedelinin ödenmesi, akreditif açılması ya da sipariş teyidinin gönderilmesi
6. Mal bedelinin ödenmesine müteakip kesin kira planının oluşturularak müşteriye gönderilmesi (yatirimleasing.com, 2015).

Buna göre finansal kiralama işlemi özet olarak önce Kanunda kiracı olarak adlandırılan ve leasing işleminden yararlanacak olan yatırımcının kiralayacağı malı ve satıcısını belirlemesi ve daha sonra temin ettiği proforma fatura ile leasing şirketine başvurması gerekmektedir. Kira ödeme planını uygun görüldüğünde kiracı ilgili leasing şirketine işlemin yapılması için başvuruda bulunacaktır. Leasing şirketi yapılan başvuruyu kredi komitesinde değerlendirecek ve işlemin nihai uygulama koşullarını ve hangi teminatlar karşılığında yapılacağına karar verecektir. Kredi kararı kiracı tarafından kabul edildikten sonra taraflar finansal kiralama sözleşmesini imzalayacaklardır (leasingportali.com, 2015).

5. Vergi Usul Kanunu'na Göre Finansal Kiralama İşlemlerinde Muhasebe Uygulamaları

4842 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun (1) 25 inci maddesi ile 213 sayılı Vergi Usul Kanununa (2) finansal kiralama işlemlerinde değerleme hükümlerini düzenleyen Mükerrer 290 ıncı madde eklenmiştir. Ancak, 4842 sayılı Kanunun 39 uncu maddesinin h bendi hükmü gereğince 25 inci madde 01.07.2003 tarihinden itibaren yapılacak finansal kiralama işlemlerinde uygulanmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girdiğinden belirtilen tarihten sonra yapılacak finansal kiralama işlemlerinde bu Tebliğ hükümlerine uyulması gerekmektedir. Yapılan yasal düzenleme ile finansal kiralama işlemlerinde kiralama işleminin hukuki mahiyeti veya şekli yerine, özün önceliği ilkesi benimsenmektedir (Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 01.07.2003, Seri No:319).

5.1. Değerleme ve Amortisman Uygulaması

Finansal kiralamaya konu olan iktisadi kıymet ile sözleşmeden doğan hak, borç ve alacakların değerlemesi ve amortisman uygulaması aşağıdaki esaslara göre yapılacaktır (Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 01.07.2003, Seri No:319).

5.1.1. Kiralayana ilişkin hükümler

Kiralama süresi boyunca kiracı tarafından yapılacak kira ödemelerinin toplam tutarı, anapara artı faiz, alacak olarak aktife alınacaktır. Diğer yandan, aktifleştirilen alacak tutarı ile kira ödemelerinin bugünkü değeri arasındaki fark ise gelecek dönemlere ait faiz geliri olarak pasifleştirilmek suretiyle değerlenerek kayıtlara intikal ettirilecektir.

Kiralama konusu iktisadi kıymet ise, bu iktisadi kıymetin net bilanço aktif değerinden kira ödemelerinin bugünkü değerinin düşülmesi sonucu bulunan tutar ile değerlenecektir. İktisadi kıymetin net bilanço aktif değerinden kira ödemelerinin

bugünkü değerinin düşülmesi sonucu bulunan tutarın sıfır veya negatif olması halinde, iktisadi kıymet iz bedeliyle değerlenip aradaki fark iktisadi kıymetin elden çıkarılmasından elde edilen kazançlar gibi işleme tâbi tutulacak olup gelir kaydedilmesi gerekmektedir. Finansal kiralama konusu iktisadi kıymetin net bilanço aktif değeri ile kira ödemelerinin bugünkü değeri çoğu zaman birbirine eşit olacağından finansal kiralama şirketi veya kiralayan, iktisadi kıymeti genel olarak iz bedeliyle kayıtlarında gösterecektir. İktisadi kıymetin net aktif bilanço değerinden, kira ödemelerinin bugünkü değerinin düşülmesi sonucu oluşan tutarın pozitif olması durumunda, pozitif fark finansal kiralama şirketi tarafından amortismana tabi tutulacaktır.

Gelecek dönemlere ait faiz gelirleri, kiralanan iktisadi kıymetin finansal kiralama sözleşmesinin yapıldığı tarihteki rayiç bedelinden, her bir dönem sonunda anapara geri ödemelerinin düşülmesi sonucu kalan tutar üzerinden sabit bir dönemsel faiz oranı yaratacak şekilde hesaplanması suretiyle tahakkuk ettirilecektir. Tahakkuk tarihinden vadenin bitiminin anlaşılması gerekmektedir. Her bir dönem sonu ifadesinden kira sözleşmesi ekindeki ödeme planındaki ödeme dönemlerinin anlaşılması gerekmektedir.

Kiralayanın finansal kiralamaya konu iktisadi kıymetin üretimini veya alım satımını yapması halinde, iktisadi kıymetin net bilanço aktif değeri olarak rayiç bedeli dikkate alınacaktır. Rayiç bedel ile maliyet bedeli arasındaki farkın normal bir satış işleminden elde edilen kâr veya zarar olarak işleme tâbi tutulması gerekmektedir.

5.1.2. Kiracıya ilişkin hükümler

Finansal kiralama işlemine konu iktisadi kıymeti kullanma hakkı ve sözleşmeden doğan borç, kiralama konusu iktisadi kıymetin rayiç bedeli veya sözleşmeye göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerinden düşük olanı ile değerlenecektir. Finansal kiralama konusu iktisadi kıymet, kullanma hakkı olarak aktife alınacak karşılığında ise kiralayana olan borç pasife kaydedilecektir. Kiracı tarafından aktifleştirilen finansal kiralamaya konu iktisadi kıymeti kullanma hakkı, Vergi Usul Kanununun üçüncü kitabının üçüncü kısmının birinci bölümü ve ilgili genel tebliğlerde kiralama konusu iktisadi kıymet için belirlenmiş usul ve esaslar çerçevesinde amortismana ve Kanunun Mükerrer 298 inci maddesi uyarınca da yeniden değerlemeye tâbi tutulacaktır. Diğer bir ifadeyle, kullanım hakkı, Vergi Usul Kanunu ve ilgili genel tebliğlerde bu iktisadi kıymet için tespit edilmiş amortisman sürelerinde amorti edilecektir. Sözleşmenin

fesholması halinde kalan dönemler için iktisadi kıymetle ilgili olarak amortisman ayrılma ve yeniden değerleme işlemleri yapılmayacaktır.

Finansal kiralama sözleşmesine göre yapılan kira ödemeleri, borç anapara ödemesi ve faiz gideri olarak ayrıştırılacak ve bu ayrıştırma işlemi her bir dönem sonunda kalan borç tutarına sabit bir dönemsel faiz oranı uygulanmasını sağlayacak şekilde yapılacaktır. Kiralayan açısından yorumu yapılan "her bir dönem sonu" ifadesi, kiracı açısından sözleşmede belirtilen kira ödeme tarihidir.

Özetle kiracı şirket, bir finansal kiralama işlemini aktifinde bir varlık pasifinde ise bir borç olarak gösterir. Bilânçoda varlık ve borç olarak yer alan kiralama işleminin tutarı, varlığın gerçek değeri ile minimum kira ödemelerinin bugünkü değerinden küçük olanıdır. Kira ödemelerinin bugünkü değerini hesaplamak için kullanılan iskonto oranı kiralamadaki zımni faiz oranı, eğer bunu tespit etmek mümkün değilse kiralayanın borçlanma maliyetidir (Sayılgan, 2001:110). Kiracı, finansal kiralama yoluyla kiraladığı iktisadi kıymeti kullanım hakkı olarak aktifleştirecek ve amortisman ayırabilecektir (Vergi rehberi, 2010:92).

6. TMS 17'ye Göre Finansal Kiralama İşlemlerinde Muhasebe Uygulamaları

TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardı, Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) tarafından 2006 yılında yayınlanmış ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nda (UFRS) meydana gelen değişikliklere paralellik sağlanmak amacıyla Tebliğ'ler aracılığıyla güncellenmiştir. Finansal kiralamaya ilişkin hükümlere kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunmayan ve dış kullanıcılar için genel amaçlı finansal tablo düzenlemeyen KOBİ'ler tarafından kullanılması amaçlanan KOBİ TFRS'nin 20. Bölümünde de yer verilmiştir (Köksal ve Beller, 2013:152).

6.1. Kiralama İşleminin Kiracı Tarafından Muhasebeleştirilmesi

Finansal kiralama işleminin kiracı açısından muhasebeleştirilmesi, ilk muhasebeleştirme ve sonraki ölçümler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

6.1.1. İlk Muhasebeleştirme

Kiralama süresinin başlangıcında, kiracılar, finansal kiralama işlemini, kiralama sözleşmesinin başı itibariyle tespit edilmiş, gerçeğe uygun değer ya da asgari kira ödemelerinin bugünkü değerinden düşük olanı üzerinden bilançolarında varlık ve borç

olarak muhasebeleştirir. Asgari kira ödemelerinin bugünkü değerinin hesaplanmasında kullanılacak iskonto oranı; tespit edilebiliyorsa kiralama işleminde zımnen yer alan faiz oranı, bunun tespit edilememesi durumunda ise, kiracının ek borçlanma faiz oranıdır. Kiracının her çeşit başlangıç doğrudan maliyetleri, varlık olarak muhasebeleştirilen tutara eklenir (TMS 17, md 20).

Kiralama işlemleri ve diğer olaylar, işlemlerin hukuki şekillerinin yanı sıra, esasları ve ekonomik özlerine de uygun bir biçimde muhasebeleştirilir ve sunulur. Bir kiralama sözleşmesinin hukuki şekline göre kiracı, kiralama konusu varlığın mülkiyetini hukuken iktisap etmeyecek olabilmesine rağmen, finansal kiralama işlemi söz konusu olduğunda, anılan işlemin esası ve ekonomik özü; kiracının, kiralama konusu varlığın kiralama sözleşmesinin başındaki gerçeğe uygun değeri ve buna ilişkin diğer finansal yükümlülüklere yaklaşan tutarda bir borç yükümlülüğü karşılığında, kiralanan varlığı yararlı ekonomik ömrünün büyük bir bölümünde kullanımından kaynaklanan ekonomik yarar elde etmesidir (TMS 17, md 21).

Bu tür kiralama işlemlerinin kiracının finansal durum tablosunda *(bilançosunda)* gösterilmemesi durumunda, ilgili işletmenin ekonomik kaynak ve yükümlülükleri olduğundan az gösterilmiş, dolayısıyla anılan işletmenin finansal oranlarında bozulma meydana gelmiş olur. Bu nedenle, finansal kiralama işlemlerinin kiracının finansal durum tablosuna *(bilançosuna),* hem varlık hem de gelecek kira tutarlarının ödenme yükümlülüğü şeklinde yansıtılması gerekir. Kiralama süresinin başlangıcında, kiralama konusu varlık ve gelecekteki kira bedelleri, kiracının ilgili varlığa ilişkin olarak yaptığı ve aktifleştirilmesi gereken başlangıç doğrudan maliyetleri hariç olmak üzere, kiracının finansal durum tablosunun *(bilançosunun)* varlık ve borç kısmına eşit tutarda kaydedilir (TMS 17, md 22).

6.1.2. Sonraki Ölçümler

Asgari kira ödemeleri; finansman giderleri ve mevcut yükümlülüklerdeki azalma *(borç anapara ödemesi)* olarak ayrıştırılır. Finansman giderleri, kalan borç tutarlarına sabit bir faiz oranı uygulanmasını sağlayacak şekilde kiralama süresi boyunca her bir döneme dağıtılır. Koşullu kiralar, oluştukları dönemde gider olarak dikkate alınır (TMS 17, md 25).

Finansal kiralama işlemi, her bir hesap dönemi itibariyle ilgili finansman giderlerinin dikkate alınması yanında, amortismana tabi varlıklara ilişkin amortisman giderlerini de ortaya çıkarır. Kiralama işlemine konu edilen amortismana tabi varlıkların amortismanı, işletme mülkiyetinde yer alan amortismana tabi varlıklarla uyumlu olmalı ve

muhasebeleştirilecek amortisman tutarı, "TMS 16 Maddi Duran Varlıklar" ve "TMS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıklar" Standartlarına uygun olarak hesaplanmalıdır. Eğer, kiralama süresi sonunda kiracının kiralama konusu varlığın mülkiyetini edineceğine ilişkin tam bir kesinlik bulunmamakta ise, ilgili varlık, kiralama süresi ve yararlı ömründen kısa olanı itibariyle tamamen itfa edilir (TMS 17, md 27).

Kiralanan varlığın amortismana tabi tutarı, kiracının mülkiyetinde yer alan amortismana tabi varlıklar için uygulamış olduğu amortisman yöntemiyle uyumlu bir şekilde, ilgili varlığın öngörülen kullanım dönemi boyunca her bir hesap dönemine sistematik olarak dağıtılır. Söz konusu varlığın kiralama süresi sonunda kiracı tarafından satın alınacağının kesine yakın olduğu durumlarda, varlığın tahmini kullanım süresi ilgili varlığın yararlı ömrü olup, satın alma işleminin kesine yakın olmaması durumunda ilgili varlık kiralama süresi ile yararlı ömründen kısa olanı itibariyle itfa edilir (TMS 17, md 28).

6.2. Kiralama İşleminin Kiraya Veren Tarafından Muhasebeleştirilmesi

Finansal kiralama işleminin kiraya veren açısından muhasebeleştirilmesi, ilk muhasebeleştirme ve sonraki ölçümler olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

6.2.1. İlk Muhasebeleştirme

Kiraya verenler, finansal kiralamaya konu edilmiş varlıkları finansal durum tablolarına (bilançolarına) yansıtırlar ve net kiralama yatırımı tutarına eşit tutarda bir alacak olarak gösterirler (TMS 17, md 36). Finansal kiralamada, bir varlığa hukuken sahip olmaktan kaynaklanan tüm risk ve yararları kiraya veren tarafından devredildiğinden, kiraya verenin alacaklı olduğu kira ödemeleri, kendisinin yapmış olduğu yatırım ve diğer hizmetlerini karşılamak ve kendisine bir fayda sağlamak amacıyla, yatırmış olduğu anaparanın geri dönüşü ve finansman geliri şeklinde dikkate alınır (TMS 17, md 37).

Başlangıç doğrudan maliyetleri, genelde kiraya verenler tarafından üstlenilmekte olup, komisyonlar, hukuki masraflar ve dahili maliyetler gibi kiralama sözleşmesinin müzakeresi ve tanzimine bağlı olarak ortaya çıkan ve bunlara doğrudan atfedilebilen maliyetleri içerir. Satış ve pazarlama işlemlerinden kaynaklananlar gibi genel giderleri içermez. Kiraya verenin üretici ve satıcı olmadığı finansal kiralama işlemlerinde başlangıç doğrudan maliyetleri, finansal kiralama gelirlerinin başlangıç hesaplamalarına dahil edilir ve kiralama süresi boyunca gelir kaydedilecek tutarlardan düşülür. Kiralama işleminde yer alan faiz oranı, başlangıç doğrudan maliyetlerini ayrı ayrı dikkate almaya gerek kalmaksızın, finansal kiralama gelirlerine bunları doğrudan dahil edecek şekilde tespit

edilir. Üretici ve satıcı konumdaki kiraya verenler tarafından kiralamanın müzakeresi ve düzenlenmesi ile bağlantılı olarak katlanılan maliyetler, başlangıç doğrudan maliyetlerinin tanımına girmez. Bunun sonucunda, söz konusu maliyetler kiralamaya ilişkin net yatırım tutarının tespitinde dikkate alınmaz ve finansal kiralama işleminde, normal olarak, kiralama süresinin başlangıcında oluşacak satış kazancının muhasebeleştirilmesi sırasında gider olarak dikkate alınırlar (TMS 17, md 38).

6.2.2. Sonraki Ölçümler

Finansman geliri, kiraya verenin finansal kiralama konusu varlığa ilişkin net yatırımındaki sabit bir dönemsel getiri oranını yansıtan bir esasa göre muhasebeleştirilir (TMS 17, md 39). Kiraya veren, finansman gelirini kiralama süresine sistematik ve rasyonel bir biçimde dağıtmayı hedefler. Söz konusu gelir dağıtımı işlemi, kiraya verenin finansal kiralamaya ilişkin net yatırımına ilişkin sabit dönemsel bir getiriyi yansıtacak bir esasa dayanır. Hizmetlere ilişkin maliyetler hariç olmak üzere, herhangi bir döneme ilişkin kira ödemeleri, anaparayı ve kazanılmamış finansman gelirini azaltmak üzere brüt kiralama yatırımının tespitinde dikkate alınır. Kiraya verenin kiralama işlemindeki brüt yatırımını hesaplamada kullanılan tahmini garanti edilmemiş kalıntı değerler, sürekli olarak gözden geçirilir. Tahmini garanti edilmemiş kalıntı değerde eksilme olması durumunda, gelirlerin kiralama süresine dağılımı yeniden gözden geçirilir ve tahakkuk ettirilmiş tutarlarda meydana gelen eksilmeler derhal muhasebeleştirir (TMS 17, md 40). Üretici veya satıcı konumdaki kiraya verenler, satış kâr veya zararlarını, ilgili dönemde kesin satışlarında uygulamış oldukları yöntem çerçevesinde muhasebeleştirir. Kasıtlı olarak düşük faiz oranlarının kararlaştırılması durumunda, satış kârları piyasa faiz oranının uygulanması durumunda oluşacak tutarlarla sınırlandırılır. Üretici veya satıcı konumdaki kiraya verenler tarafından kiralamanın müzakere ve düzenlenmesi ile bağlantılı olarak katlanılan maliyetler satış kârının muhasebeleştirilmesi esnasında gider olarak dikkate alınır (TMS 17, md 42).

Herhangi bir üretici ya da satıcı konumdaki kiraya veren tarafından, kiralama süresinin başında finansal tablolara yansıtılacak satış gelirleri, ilgili varlığın gerçeğe uygun değeri, ya da, bu değerin altında olması koşuluyla piyasa faiz oranının kullanılması durumunda hesaplanan ve kiraya veren tarafından elde edilecek asgari kira ödemelerinin bugünkü değeridir. Kiralama süresinin başlangıcı itibariyle muhasebeleştirilecek satış maliyeti, kiralanan varlığın maliyetinden veya farklı ise defter değerinden, garanti edilmemiş kalıntı değerin çıkarılması sonucunda bulunacak tutardır. İşletmenin kesin satışları için

uygulamış olduğu yönteme göre bulunan ve satış geliri ile satış maliyeti arasındaki farkı oluşturan tutar satış kârıdır (TMS 17, md 44).

Üretici ya da satıcı konumdaki kiraya verenlerce finansal kiralamanın müzakere edilmesi ve düzenlenmesi ile bağlantılı olarak gerçekleştirilen maliyetler, kiralama süresinin başlangıcında gider olarak muhasebeleştirilir; çünkü söz konusu maliyetler ilgili üretici ve satıcının satış kârıyla ilgilidir (TMS 17, md 46).

7. Finansal Kiralama İşlemine Taraf Olan Şirketlerin Kullandıkları Hesaplar ve Hesapların İşleyişleri

Finansal kiralama şirketleri ve kiracı şirketlerin kullandıkları hesaplar aşağıda açıklanmıştır.

7.1. Finansal Kiralama Şirketlerinin Kullandıkları Hesaplar ve Hesapların İşleyişleri

Finansal kiralama şirketleri, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 10 Ekim 2006 tarih ve 26315 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 17 Mayıs 2007 tarih ve 26525 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerince uygulanacak tek düzen hesap planı ve İzahnamesi ile Kamuya Açıklanacak Finansal Tabloların Biçim ve İçeriği Hakkında Tebliğ kapsamında tek düzen hesap planını kullanırlar ve finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartlarına ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına uygun olarak hazırlarlar. Burada amaç; tüm finansal kiralama, faktoring ve finansman şirketleri için muhasebeleştirme ve finansal raporlama açısından tekdüzeni sağlamaktır.

- 022 Yurtiçi Bankalar - Türk Parası: Şirketlerin bankalara ve özel kanunlarına göre mevduat kabulüne yetkili bulunan kuruluşlara yatırdıkları Türk parası mevduat ile anılan kurum ve kuruluşlarla yapılan işlemlerden doğan borç ve alacakların kaydına özgü bir hesaptır.

- 150 Kiralama İşlemlerinden Alacaklar - Türk Parası: Varlıkların finansal kiralama, faaliyet kiralaması ve diğer kiralama yöntemlerinden biriyle kiraya konu edilmesi durumunda, finansal kiralama sözleşmesine göre belirlenen taksitlendirilmiş toplam alacak tutarı ile faaliyet kiralamasının döneme isabet eden kısmı bu hesapta izlenir.

- 226 Kiralama Konusu Yapılmakta Olan Yatırımlar – Türk Parası: İlgili Türkiye Muhasebe Standardı hükümleri çerçevesinde, kiralama sözleşmesinin yapıldığı tarihten kiralama süresinin başlangıcına kadar olan sürede kiralama işlemi için üstlenilen maliyetler bu hesapta izlenir

- 380 Ödenecek Vergi, Resim, Harç, Prim ve Fonlar - Türk Parası: Şirketlerin kendi tüzel kişiliği, personeli ve ilişkide bulunduğu üçüncü kişilere ait işlemler nedeniyle vergi sorumlusu veya vergi yükümlüsü olması halinde ödeyeceği vergi, resim, harç ve primlerin kaydolunduğu hesaptır.

- 390 Muhtelif Borçlar - Türk Parası: Şirketlerin bu grupta yer alan diğer hesaplarda izlenmeyen borç ve yükümlülükler bu hesapta izlenir.

- 582 Finansal Kiralama Gelirleri – Türk Parası: Finansal kiralama işlemlerinden sağlanan Türk parası faiz gelirleri bu hesapta izlenir. Bu hesap, 204 Kazanılmamış Finansal Kiralama Gelirleri (-) – T.P. hesabı ile karşılıklı çalışır (fider.org.tr, 2015).

İşlemin döviz olması durumunda 022 yerine 023, 150 yerine 151, 226 yerine 227, 380 yerine 381, 390 yerine 391 ve 582 yerine 583 nolu hesaplar kullanılacaktır**.**

7.2. Kiracı Şirketlerin Kullandıkları Hesaplar ve Hesapların İşleyişleri

Maliye Bakanlığı tarafından finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılacak hesapları açıklamak amacıyla 31.07.2003 tarih ve 25185 sayılı Resmi Gazete'de 11 sıra numaralı Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ni yayınlamıştır. İlgili tebliğde finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde kullanılabilecek Tekdüzen Hesap Planı'nda mevcut hesapların yanında yeni hesaplar da ilave edilmiştir. Söz konusu tebliğde yer verilen finansal kiralama işlemlerinde kullanılabilecek hesapları kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

120/220 Alıcılar Hesabı: Finansal kiralama işlemlerinden doğan senetsiz alacakların izlendiği hesaptır.

121/221 Alacak Senetleri Hesabı: Finansal kiralama işlemlerinden doğan senetli alacakların izlendiği hesaptır.

124/224 Kazanılmamış Finansal Kiralama Faiz Gelirleri Hesabı (-): Finansal kiralamanın yapıldığı tarihte kiralama işlemlerinden doğan alacaklar ile kira ödemelerinin bugünkü değeri arasındaki farkı gösteren henüz kazanılmamış finansal kiralama faiz gelirlerinin izlendiği hesaptır.

301/401 Finansal Kiralama İşlemlerinden Borçlar Hesabı: Kiracıların finansal kiralama yapanlara olan finansal kiralamadan kaynaklanan borçlarının izlendiği hesaptır.

302/402 Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetleri Hesabı (-): Finansal kiralamanın yapıldığı tarihte kiralama işlemlerinden doğan borçlar ile kiralanan varlığa ilişkin kira ödemelerinin bugünkü değeri arasındaki farkı gösteren henüz ödenmemiş finansal kiralama borçlanma maliyetlerinin izlendiği hesaptır.

BDDK tarafından, 17.05.2007 tarih ve 26525 Sayılı Resmi Gazete'de Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerince Uygulanacak Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesi İle Kamuya Açıklanacak Finansal Tabloların Biçim ve İçeriği Hakkında bir tebliğ yayınlanmıştır. Söz konusu tebliğe göre, finansal kiralama şirketleri işlemlerini tebliğde yer verilen hesaplara göre muhasebeleştirmesi gerekmektedir. Yukarıda verilen hesapları ise, finansal kiralama şirketi dışında, finansal kiralama sözleşmesine taraf olan işletmeler kullanacaktır (Gökgöz, 2013:110).

8. Türk Lirası Üzerinden Yapılan Finansal Kiralama İşlemlerine İlişkin Örnek Uygulama

A Finansal Kiralama A.Ş. rayiç bedeli 52.831,36 TL olan bir tekstil makinesini satın almıştır. Daha sonra bu makineyi, 3 yıl sonra mülkiyeti 500 TL bedelle devredilmek ve ödemeler % 27,5215273 faizle, 36 ay taksitlerle ve dönem sonu ödemeli olmak üzere kiralamıştır. Finansal kiralama sözleşmesi 1 Nisan 2011 tarihinde imzalanmış ve makine aynı gün X A.Ş.'ye teslim edilmiştir.

$$\textbf{Aylık Taksit Tutarı} = \frac{\text{Anapara x Aylık Faiz Oranı}}{1 - \frac{1}{(1 + \text{Aylık Faiz Oranı})^{n}}}$$

n = Geri Ödeme Süresi n =35

Aylık Faiz Oranı = Yıllık Faiz Oranı/12

Yıllık faiz oranı %27,5215273 olduğundan aylık faiz oranı (%27,5215273/12=) 0,022934606

Anapara= 52.831,36-2.064,41=50.766,95

$$\text{Aylık Taksit Tutarı} = \frac{50.766{,}95 \text{ x } 0{,}022934606}{1 - \frac{1}{(1+0{,}022934606)35}} = 2.125{,}42$$

Aylık Taksit Tutarının Faiz ve Anapara Olarak Ayrıştırılması ve Finansal Kiralama Ödeme Planının Oluşturulması

Ödenecek Toplam Kira Tutarı	76.954,11 TL
Ödenecek Anapara Tutarı	52.831,36 TL
Ödenecek Faiz Tutarı	24.122,75 TL

Tablo 1: X A.Ş. Finansal Kiralama Sözleşmesine Ait Ödeme Planı

Taksit Dönemi	Anapara	Faiz	KDV'siz Kira	KDV'li Kira (%1)
2011/4	2.064,41	0	2.064,41	2.085,05
2011/5	961,1	1.164,32	2.125,42	2.146,67
2011/6	983,15	1.142,27	2.125,42	2.146,67
2011/7	1.005,69	1.119,73	2.125,42	2.146,67
2011/8	1.028,76	1.096,66	2.125,42	2.146,67
2011/9	1.052,35	1.073,07	2.125,42	2.146,67
2011/10	1.076,49	1.048,93	2.125,42	2.146,67
2011/11	1.101,18	1.024,24	2.125,42	2.146,67
2011/12	1.126,43	998,99	2.125,42	2.146,67
2012/1	1.152,27	973,15	2.125,42	2.146,67
2012/2	1.178,69	946,73	2.125,42	2.146,67
2012/3	1.205,73	919,69	2.125,42	2.146,67
2012/4	1.233,38	892,04	2.125,42	2.146,67
2012/5	1.261,67	863,75	2.125,42	2.146,67
2012/6	1.290,60	834,82	2.125,42	2.146,67
2012/7	1.320,20	805,22	2.125,42	2.146,67
2012/8	1.350,48	774,94	2.125,42	2.146,67
2012/9	1.381,45	743,97	2.125,42	2.146,67
2012/10	1.413,14	712,28	2.125,42	2.146,67
2012/11	1.445,54	679,88	2.125,42	2.146,67
2012/12	1.478,70	646,72	2.125,42	2.146,67
2013/1	1.512,61	612,81	2.125,42	2.146,67
2013/2	1.547,30	578,12	2.125,42	2.146,67
2013/3	1.582,79	542,63	2.125,42	2.146,67
2013/4	1.619,09	506,33	2.125,42	2.146,67
2013/5	1.656,22	469,2	2.125,42	2.146,67
2013/6	1.694,21	431,21	2.125,42	2.146,67
2013/7	1.733,06	392,36	2.125,42	2.146,67
2013/8	1.772,81	352,61	2.125,42	2.146,67
2013/9	1.813,47	311,95	2.125,42	2.146,67
2013/10	1.855,06	270,36	2.125,42	2.146,67
2013/11	1.897,60	227,82	2.125,42	2.146,67
2013/12	1.941,12	184,3	2.125,42	2.146,67
2014/1	1.985,64	139,78	2.125,42	2.146,67
2014/2	2.031,18	94,24	2.125,42	2.146,67
2014/3	2.077,79	47,63	2.125,42	2.146,67
2014/4 (Devir)	0	500	500	505
Toplam	**52.831,36**	**24.122,75**	**76.954,11**	**77.723,50**

8.1. Finansal Kiralama İşlemlerinin TMS 17'ye Göre Muhasebeleştirilmesi

TMS 17'ye göre, kiracı ve kiralayan şirketlerin yapacağı muhasebe kayıtları gösterilmiştir.

8.1.1. Kiralama İşleminin Finansal Kiralama Şirketi Tarafından Muhasebeleştirilmesi

Finansal kiralama şirketinin yapacağı muhasebe kayıtları aşağıdaki gösterilmiştir.[1]

Finansal Kiralama Konusu Malın Satın Alınması

01.04.2011

226.00 FİNANSAL KİR. KONUSU YATIRIMLAR	52.831,36-	
390.00MUHTELİF BORÇLAR		52.831,36-

Satıcıya Ödemenin Yapılması

01.04.2011

390.00 MUHTELİF BORÇLAR	52.831,36-	
022.00 BANKA		52.831,36-

Maliyetin Kesinleşmesi (Finansal Kiralama İşleminin Gerçekleştirilmesi)

01.04.2011

150.00.0 FİNANSAL KİRALAMA ALACAKLARI	76.954,11-	
150.01 KAZANILMAMIŞ FİN. KİR. GELİRLERİ (-)		24.122,75-
226.00 FİNANSAL KİRALAMA KONUSU YATIRIMLAR		52.831,36-

1.Taksidin (Peşinatın) Faturalanması

30.04.2011

150.00.1 FATURALANMIŞ FİN. KİRALAMA ALACAKLARI	2.085,05-	
150.00.0 FİNANSAL KİRALAMA ALACAKLARI		2.064,41-
380.10.4 ÖDENECEK KDV		20,64-

1.Taksidin Müşteri Tarafından Bankaya Yatırılması

30.04.2011

022.00 BANKA	2.085,05-	
150.00.1 FATURALANMIŞ FİN. KİR. ALACAĞI		2.085,05-

2. Taksidin Faturalanması

31.05.2011

150.00.1 FATURALANMIŞ FİN. KİR. ALACAKLARI	2.146,67-	
150.01 KAZANILMAMIŞ FİN. KİR. ALACAKLARI	1.164,32-	
150.00.0 FİNANSAL KİRALAMA ALACAĞI		2.125,42-
380.10.4 ÖDENECEK KDV		21,25-
582.00 FİNANSAL KİRALAMA GELİRLERİ		1.164,32-

[1] Finansal kiralama şirketi için, BDDK tarafından yayınlanan hesap planı kullanılmıştır.

2. Taksidin Müşteri Tarafından Bankaya Yatırılması

_____31.05.2011 _____

022.00 BANKA	2.146,67-	
150.00.1 FATURALANMIŞ FİN. KİR. ALACAKLARI		2.146,67-

_____ / / _____

İzleyen aylarda da aynı kayıtlar yapılacaktır.

Kiralanan Malın Mülkiyetinin Kiracıya Devri

_____01.04.2014_____

150.01.3 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR	505-	
790.99 DİĞER FAİZ DIŞI GELİRLER		500-
380.10.4 ÖDENECEK KDV		5-

_____ / / _____

Devir Bedelinin Müşteri Tarafından Bankaya Yatırılması

_____01.04.2014_____

022.00 BANKA	505-	
150.01.3 KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN ALACAKLAR		505-

_____ / / _____

8.1.2. Kiralama İşleminin Kiracı Tarafından Muhasebeleştirilmesi

Kiracı şirketin yapacağı muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi gösterilmiştir.[2]

Kiralama Sözleşmesinin Kayda Alınması

_____ 01.04.2011 _____

253 TESİS, MAKİNA VE CİHAZLAR	52.831,36-	
302 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETİ (-)		11.507,78-
402 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETİ (-)		12.614,97-
301 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR		25.444,03-
401 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR		51.510,08

_____ / / _____

30 Nisan 2011 Tarihli Faturanın Tahakkuku

_____30.04.2011 _____

301 FİNANSAL KİR. İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR	2.064,41-	
191 İNDİRİLECEK KDV	20,64-	
320 SATICILAR		2.085,05-

_____ / / _____

30 Nisan 2011 Tarihli Faturanın Ödenmesi

_____30.04.2011_____

320 SATICILAR	2.085,05-	
102 BANKA		2.085,05-

_____ / / _____

[2] Finansal kiralamayla kiralanan makine, TMS 17'ye göre 253 Tesis, Makine ve Cihazlar hesabında gösterilmiştir. Fakat VUK açısından 260 Haklar hesabında izlenmesi gerekmektedir.

Nisan 2011 Sonu İtibariyle Vadesi 1 Yılın Altına Düşen Borçların İlgili Hesaba Aktarılması

_____30.04.2011_____

401 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR 2.125,42-
301 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR 2.125,42-

_____ / / _____

Nisan 20011 Sonu İtibariyle Vadesi 1 Yılın Altına Düşen Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetinin İlgili Hesaba Aktarılması

_____30.04.2011_____

302 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETLERİ (-) 892,04-
402 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETİ (-) 892,04-

_____ / / _____

31 Mayıs 2011 Tarihli Faturanın Tahakkuku

_____31.05.2011_____

301 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR 2.125,42-
191 İNDİRİLECEK KDV 21,25-
780 FİNANSMAN GİDERLERİ 1.164,32-
320 SATICILAR 2.146,67-
302 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETİ (-) 1.164,32-

_____ / / _____

31 Mayıs 2011 Tarihli Faturanın Ödenmesi

_____31.05.2011_____

320 SATICILAR 2.146,67-
102 BANKA 2.146,67-

_____ / / _____

Mayıs 2011 Sonu İtibariyle Vadesi 1 Yılın Altına Düşen Borçların İlgili Hesaba Aktarılması

_____31.05.2011_____

401 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR 2.125,42-
301 FİNANSAL KİRALAMA İŞLEMLERİNDEN BORÇLAR 2.125,42-

_____ / / _____

Mayıs 2011 Sonu İtibariyle Vadesi 1 Yılın Altına Düşen Ertelenmiş Finansal Kiralama Borçlanma Maliyetinin İlgili Hesaba Aktarılması

_____31.05.2011_____

302 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETLERİ (-) 863,75-
402 ERTELENMİŞ FİN. KİR. BORÇLANMA MALİYETİ (-) 863,75-

_____ / / _____

İzleyen aylarda da aynı kayıtlar yapılacaktır.

Yıl Sonlarında Amortisman Giderlerinin Kaydı

Söz konusu varlık, kira süresi sonunda kiracı tarafından satın alınacağı ve ilgili tekstil makinesinin faydalı ömrü 10 yıl olduğu için amortisman oranı % 10 olarak alınmıştır.

52.831,36 x 0,10= 5.283,14

_____31.12.2011_____
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ 5.283,14-
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR 5.283,14-
_____ / / _____

İzleyen aylarda da aynı kayıtlar yapılır.

8.1.3. Kiralama İşleminin Finansal Kiralama Konusu Malın Ticaretini Yapanlar Tarafından Muhasebeleştirilmesi

Üreticiler veya satıcılar genellikle, müşterilerine bir varlığı alma ya da kiralama seçeneklerini sunarlar. Bir üretici ya da satıcının bir varlığı kiraladığı finansal kiralamalar, iki tür gelire neden olur (KOBİ TFRS, md. 20):

- Kiralanan varlığın uygulanabilir her tür miktar veya ticari iskontoları da yansıtan normal satış fiyatlarıyla doğrudan satışı sonucunda oluşan kar veya zarar tutarına eşit tutarda kar veya zarar ve
- Kiralama dönemi süresince elde edilecek finansman geliri

Örnek: Makine alım satımı yapan A işletmesi, 01.01.2011 tarihinde X firmasına kiralamak için bir makineyi banka hesabından ödeme yaparak 120.000 TL'ye almıştır. Faydalı ömrü 10 yıl ve kalıntı değeri sıfır olması beklenen makinenin kira süresi 4 yıldır. Uygulanacak faiz oranı, yıllık % 10'dur. Her yılsonunda kiracının kiraya verene 40.000 TL ödeme yapması gerekmektedir. Kira süresi sonunda kiracı 25.000 TL ödeyerek makinenin mülkiyetine sahip olacaktır.

Makinenin Satın Alınması

_____ / / _____
153 TİCARİ MALLAR 120.000,00-
102 BANKALAR 120.000,00-
_____ / / _____

Finansal Kiralama Konusu Malın Satılması

Öncelikle % 10 faiz uygulayarak asgari kira ödemelerinin bugünkü değerinin hesaplanması gerekmektedir. Buna göre yapılacak işlem aşağıdaki gibidir:

$$\text{Bugünkü Değer} = \frac{40.000}{(1+0,10)^1} + \frac{40.000}{(1+0,10)^2} + \frac{40.000}{(1+0,10)^3} + \frac{40.000}{(1+0,10)^4} + \frac{25.000}{(1+0,10)^5} = 142.317,65$$

_____ / / _____
FİNANSAL KİRALAMA ALACAKLARI 142.317,65-
600 YURT İÇİ SATIŞLAR 142.317,65-
_____ / / _____

Maliyet Kaydı

_____ / / _____

621 SATILAN TİCARİ MALIN MALİYETİ	120.000,00-	
153 TİCARİ MALLAR		120.000,00-

_____ / / _____

Finansal Kiralama Ödemelerinin Tahsili Kaydı

_____ / / _____

102 BANKALAR	40.000-	
FİN. KİR. ALACAK.		25.768,23-
642 FAZİ GELİRLERİ		14.231,77-

_____ / / _____

9. Sonuç

Ülkemizde finansal kiralama birçok gelişmiş ülkenin aksine, yasal bir düzenleme ile mali sistemimize kazandırılmıştır. Finansal kiralama uygulamaları ülkemizde 10.06.1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile uygulanmaya başlanmıştır. Fakat 21.12.2012 tarihinde kabul edilen 6361 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile leasing konusunda önemli değişikliklere gidilmiştir.

3226 sayılı Finansal Kiralama Kanun'unda; finansal kiralama işleminin temelini oluşturan sözleşmenin hukuki yapısı, tarafların hak ve yükümlülükleri ayrıntılı olarak düzenlenirken operasyonel kiralama, alt kiralama ve satıp geri kiralama gibi finansal kiralama türlerine yer verilmemiştir. Dünyada ise leasing uygulamalarının "finansal kiralama ve "operasyonel kiralama olmak üzere iki ana türünün mevcut olduğu bilinmektedir. 6361 sayılı kanunla birlikte satıp geri kiralama yöntemi benimsenmiştir. Bunun yanı sıra yeni kanun finansal kiralama şirketlerine faaliyet kiralaması yapabilme imkânı getirmiştir. Ayrıca yeni kanun ile birlikte makine ve ekipmanların bütünleyici parçaları ile bilgisayar yazılımlarının çoğaltılmış nüshaları da sözleşmeye konu olabilecektir.

Finansal kiralama işlemlerinin öneminin artmasıyla bu işlemlerin muhasebeleştirilmesinin de önemi artmıştır. Ülkemizde finansal kiralama işlemlerinin muhasebeleştirilmesine yönelik ilkelerin temel kaynağını 21.12.2012 tarihinde kabul edilen 6361 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile 17 nolu Türkiye Muhasebe Standardı oluşturmaktadır. Vergi Usul Kanunu'na mükerrer 290. maddenin eklenmesiyle vergi mevzuatı TMS 17 ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu nedenle çalışmada kiracı ve kiralayan şirketin muhasebe kayıtları TMS 17'ye göre yapılmıştır.

Finansal kiralama şirketleri, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 10 Ekim 2006 tarih ve 26315 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan ve 17 Mayıs 2007 tarih ve 26525 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketlerince uygulanacak tek düzen hesap planı ve İzahnamesi ile Kamuya Açıklanacak Finansal Tabloların Biçim ve İçeriği Hakkında Tebliğ kapsamındaki tek düzen hesap planını kullanmaktadırlar ve finansal tablolarını Türkiye Muhasebe Standartlarına ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına uygun olarak hazırlamaktadırlar. Bu nedenle finansal kiralama şirketinin kayıtları, BDDK tebliğindeki hesap planı kullanılarak yapılmıştır. TMS 17'ye göre kiralayan şirket, leasing konusu malı maddi duran varlık olarak değil, net yatırım tutarına eşit alacak olarak göstermektedir. Kiracı şirket ise leasing konusu malı maddi duran varlıklarında göstermektedir. Fakat VUK'a göre kiracı şirket tarafından leasing konusu mal, maddi olmayan duran varlıklarda gösterilmektedir. Hem VUK hem de TMS 17'ye göre amortismanı kiracı şirketin ayırması gerekmektedir. Bu yönden iki uygulama birbiriyle paralellik göstermektedir.

Bakanlar Kurulu'nun 27.12.2011 Tarih ve 2011/2604 Sayılı Kararı ile KDV oranları tekrardan belirlenmiş olup leasing işlemine konu olan bazı üretim ve yatırım mallarının KDV oranı % 1 olarak hükme bağlanmıştır. Çalışmada finansal kiralamaya konu olan iktisadi kıymet, makine olduğu için KDV oranı % 1 olarak alınmıştır.

Kaynakça

Ernst&Young, 2010, Vergi Rehberi, Ernst&Young Yayınları, Türkiye.

GÖKGÖZ, Ahmet (2013), "Finansal Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 35, s. 107-121.

KARA, İbrahim (2001), "Leasing İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi (ABD Uygulaması)", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 1(3), 57–71.

KOÇ, Mehmet (2004), "Finansal Kiralama (Leasing)", Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

KÖKSAL, Ayşe Gül ve Beller, B. (2013). "Finansal Kiralama İşlemlerinin TMS 17, Vergi Mevzuatı, BDDK Tebliği Açısından İncelenmesi ve Muhasebe Uygulamaları", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2), 150-171.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin Türkiye Finansal Raporlama Standartları KOBİ TFRS), http://www.kgk.gov.tr/contents/files/KOBI_TFRS.pdf, (12.02.2015).

REİSOĞLU, Seza (2004), "Finansal Kiralama Sözleşmeleri ve Uygulama Sorunları", http://www.alomaliye.com/seza_reisoglu_finansal_kiralama.htm, 05.09.2012.

SAYILGAN, Güven (2001), "Kiralama İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi", Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 1(3), 107–127.

TMS 17 Kiralama İşlemleri Standardı, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/TMS17.pdf, 05.01.2015.

TUĞLU, Ali ve Özkan, A. (2007), "Finansal Kiralama İşlemleri", Yaklaşım Yayıncılık, Ankara.

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği, 01.07.2003, Seri No:319, https://www.alomaliye.com/vuk_gen_teb_319.htm, 03.01.2015.

http://www.fider.org.tr, 03.01.2015.

http://www.leasingportali.com, 04.01.2015.

http://www.yatirimleasing.com, 05.01.2015.

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES
http://www.jafas.org

Ülke Borsaları Arasında Portföy Çeşitlendirmesi: Türkiye ile Beş OECD Ülkesi Arasındaki İlişkinin Analizi

(The Portfolio Diversification between Stock Exchanges: Analyzing Relationship between Turkey and Five OECD Countries)

Ayşe Gül ÖZERALP ZEREN[a] Filiz KONUK[b] Feyyaz ZEREN[c]

[a] YL Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, aysegulzeren@hotmail.com

[b] Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, faygen@sakarya.edu.tr

[c] Dr., Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, fzeren@nku.edu.tr

Anahtar Kelimeler
Portföy Çeşitlendirmesi, Maki Eşbütünleşme Testi, Carrion-i Sylvestre Birim Kök Testi, OECD, Borsa İstanbul.

Jel Sınıflandırması
G11, G15.

Özet
Bilindiği üzere porföy teorisi finansın temel yapı taşlarının başında gelmektedir. Bu çalışmada Türkiye ve bazı OECD ülke (Avusturya, Belçika, Hollanda, İsviçre, Meksika) borsalarının entegrasyonunu analiz etmek amacıyla ikiden fazla yapısal kırılmaya izin veren Maki (2012) eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Ayrıca serilerin durağanlık mertebelerinin tespitinde yine ikiden fazla kırılmaya izin veren ve yapısal kırılmaları içsel olarak belirleyen Carrion-i Sylvestre (2009) birim kök testi kullanılmıştır. 1990-2013 dönemine ilişkin aylık verilerin kullanıldığı çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre yatırımcıların Borsa İstanbul ile birlikte yalnızca Hollanda borsasına yatırım yapmak suretiyle portföy çeşitlendirmesi yapabilecekleri saptanmıştır. Bu sayede yatırımcılar riskini minimize edebilecektir.

Keywords
Portfolio Diversification, Maki Cointegration Test, Carrion-i Sylvestre Unit Root Test, OECD, Borsa İstanbul.

Jel Classification
G11, G15.

Abstract
It is know that portfolio theory is accepted as keystone of finance. In this paper, Maki (2012) cointegration test that allow more than two structural breaks is used in order to analyze integration of Turkey and some OECD countries stock market. Moreover, Carrion-i Sylvestre (2009) unit root test that both allow more than two structural breaks and determine endogenously structural breaks is used in determining stationary level of series. As a result of this study, in the interval period from 1990 to 2013, investors can make portfolio diversification with investing Borsa İstanbul and only Netherland Stock Market according to achieved findings. Whereby, investors will be able to minimize their risks.

1. Giriş ve Literatür İncelemesi

En genel tanımıyla birden fazla finansal yatırım aracının bir araya getirilmesi ile oluşturulan sepete portföy denilmektedir. Geleneksel portföy teorisinde birbiri ile ilişki içerisinde olmayan, farklı sektörlerde yer alan ve farklı vade yapılarına sahip menkul kıymetlere (hisse senedi, tahvil, döviz veya altın) yatırım yapmak suretiyle minimum 15-20 menkul kıymetten oluşturulacak portföy sepetinin riski azaltacağı düşünülmekteydi. Ancak bunun böyle olmadığı 1950'li yıllar ile birlikte anlaşılmaya başlandı.

Bin yıllar önce dahi, insanlar yaptıkları yatırımlarda aslında risk ve getiri ilişkisini dikkate almışlardır. Ancak bu dikkate alış matematiksel yöntemlerle değil de 1950'lere kadar sezgiye dayalı olarak gerçekleşmiştir. Markowitz (1952) çalışmasında getiriye önem vermenin yanı sıra portföy içerisinde yer alan menkul kıymetler arasındaki korelasyonun da dikkate alınmasını ve bu bağlamda hesaplanan portföy riskinin hesaba katılmasını öne çıkarmıştır (Pekkaya, 2011).

Portföy çeşitlendirmesinin yapılması konusunda literatürde yüzlerce çalışma yapılmış olmakla birlikte optimal portföyün seçiminde çeşitli tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bazıları kovaryans matrisi tahmini, küçülme metodu, faktör modelleri, bayesian ve ampirik bayes tahmin edicileri, tesadüfi matris teorisi tahmin edicisi, genetik algoritmalar ile optimizasyon yapmak olarak sıralanabilir. Zaman serisi ve panel veri analizlerinde kullanılan eşbütünleşme testleri gibi ekonometrik teknikleri kullanmak ise bir başka portföy çeşitlendirme yöntemidir. Bu çalışmada sözü edilen ekonometrik yöntemlerden Maki eşbütünleşme testi kullanılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında literatürde eşbütünleşme yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgular aşağıda sıralanmıştır.

Huang ve diğerleri (2000), ABD, Japonya, Çin (Şangay ve Şenzen), Hong Kong ve Tayvan piyasalarını inceledikleri çalışmalarında günlük veriler kullanarak Ocak-1992 ile Haziran-1997 arasındaki dönemi ele almışlardır. Bu çalışmada bir yapısal kırılmaya izin veren Zivot Andrews (1992) birim kök testi kullanılmış olup, buna paralel olarak bir yapısal kırılmalı Gregory-Hansen (1996) eşbütünleşme testi ile de serilerin uzun dönem ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda Çin ve Hong Kong piyasalarının uzun dönemde entegre bir yapıya sahip oldukları ve bu eşbütünleşik hareketten dolayı bu iki borsa arasında portföy çeşitlendirme yapmanın mümkün olmadığı vurgulanmıştır.

Chang ve Lu (2006), Şangay ve Şenzen hisse senedi piyasaları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi parametrik Philips-Quliaris (1990), Johansen-Juselius ve parametrik olmayan

Bierens (1997) testleri ile incelemişlerdir. Johansen-Juselius testine göre bu iki seri arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilirken, Philips-Quliaris (1990) Bierens (1997) testleri bu bulgunun aksini iddia etmektedir. Dolayısıyla bu iki piyasa arasında portföy çeşitlendirme yapmanın mümkün olmadığı tespit edilmiştir.

Lafuente ve Ordones (2007), İngiltere, Almanya, İtalya, Fransa ve İspanya borsalarını ele aldıkları çalışmalarında zamanla değişen eşbütünleşme testi kullanmışlardır. 1993-2004 dönemlerinin incelendiği çalışmada eşbütünleşme ilişkisinin yalnızca bazı dönemlerde mevcut olması sebebiyle bu piyasalar için tüm dönemlerde portföy çeşitlendirmesi yapmanın riskten korunmayı sağlamayacağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Fadlaoui ve diğerleri (2008), çalışmalarında yedi gelişmiş (Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya) ve üç gelişmekte olan (Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya) ülke borsalarını ele almışlardır. Elde edilen bulgulara göre bu ülkelerin tamamı arasında hem kısa hem de uzun dönemde finansal entegrasyona rastlanmamıştır.

Onour (2009), çalışmasında doğrusal olmayan eşbütünleşme testlerini kullanarak Kuzey Afrika ülkelerinden Tunus, Mısır ve Fas borsaları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi araştırmıştır. 2002-2006 dönemlerini kapsayan bu çalışmanın sonucunda ülke borsalarının uzun dönemde entegre bir yapıya sahip olduğu ve bu sebeple bu ülkelere yatırım yaparak portföy çeşitlendirmesi sağlamanın mümkün olamayacağı tespit edilmiştir.

Canarella ve diğerleri (2009), Kanada, Meksika ve Amerika Birleşik Devletleri borsaları arasındaki uzun dönemli ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında Ocak-1992 Aralık-2007 dönemlerine ait verileri kullanmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika borsalarının eşbütünleşik bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Yani Amerika-Kanada ve Meksika-Kanada ikililerine yatırım yapan kişiler portföy çeşitlendirmesi yapmış olarak riski minimize edeceklerdir.

Caporale ve diğerleri (2009), çalışmalarında Almanya, İngiltere, Hollanda, İrlanda ve Fransa borsaları arasındaki yakınsamayı Phillips ve Sul (2007) metoduyla incelemişler ve bu beş ülke arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi tespit etmişlerdir. Çalışmada 1973-2008 arasındaki dönem incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre bu ülke borsalarından oluşturulan portföy sepeti normalin üzerinde getiri sağlamayacaktır.

Chang ve Tzeng (2009), Amerika Birleşik Devletleri ile onun dört büyük ticaret ortağı Kanada, Almanya, Japonya ve Meksika arasındaki uzun dönemli ilişkiyi çalışmalarında ele

almışlardır. 2000-2008 yılları arasındaki günlük verileri kullanıldığı çalışmada parametrik olmayan Bierens (1997) eşbütünleşme testi kullanılmış ve Amerika piyasası ile bu piyasalar arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Yani Amerika ile birlikte ikinci bir piyasada çeşitlendirme yapacak olan bir yatırımcı bu ülkelerden herhangi birini seçebilir. Bu şekilde yatırımcılar riskini dağıtmış olacaktır.

An ve Brown (2010), Amerika Birleşik Devletleri ve BRIC ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin) borsalarının ne derece birlikte hareket ettiğini araştırdıkları çalışmalarında Johansen eşbütünleşme testini kullanmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda yalnızca Amerika Birleşik Devletleri ve Çin borsaları arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit edilmiştir. Diğer borsalar ile Amerika borsası arasında uzun dönemde bir ilişki olmaması, bu borsalar arasında portföy çeşitlendirmesi yapma imkanı sunmaktadır.

Bozoklu ve Saydam (2010), Türkiye ile BRIC ülkeleri borsaları arasındaki entegrasyonu parametrik Johansen ve parametrik olmayan Bierens (1997) eşbütünleşme testleri ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda Türkiye ile BRIC ülkelerinin eşbütünleşik bir yapıya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple Türkiye borsası ile birlikte BRIC ülkeleri borsalarına yatırım yaparak, portföy çeşitlendirmesi yapmak mümkün değildir.

Yılancı ve Öztürk (2010), çalışmalarında Türkiye ile en büyük beş ticaret ortağının (Amerika Birleşik Devletleri, İspanya, Hollanda, Almanya, İngiltere) hisse senedi piyasaları arasındaki entegrasyonu hem geleneksel hem de iki yapısal kırılmaya izin veren birim kök ve eşbütünleşme testleri ile araştırmışlardır. İki yapısal kırılmalı testler sayesinde 1997 Asya Finansal Krizi ve 2008 Mortgage Krizi'ni tespit eden çalışmanın sonuçları İMKB 100 ile IBEX ve İMKB 100 ile DAX borsa endeksleri arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğunu, diğer 3 borsa ile İMKB 100 arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

Türkiye'nin Avrupa borsaları ile entegrasyonunun araştırıldığı bir başka çalışma ise Boztosun ve Çelik (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ocak-2002 Aralık-2009 döneminin incelendiği çalışmanın sonucunda Borsa İstanbul ile Norveç, Almanya, Hollanda, Belçika ve İngiltere borsaları arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilirken; Borsa İstanbul ile Fransa, İsveç, İsviçre, Avusturya ve İspanya borsaları arasında eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

Fahami (2011), çalışmasında BRIC ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Japonya arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerini incelemiştir. 2005 ve 2011 arasındaki dönemlerin incelendiği çalışmada veri seti 2008 Mortgage Krizi öncesi ve

sonrası olarak ikiye ayrılmıştır. Johansen eşbütünleşme testinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda BRIC ülkelerinin gelişmekte olan yapısına rağmen Amerika piyasalarının küresel piyasalara yön verdiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu çalışmada serilerde birim kökün varlığını incelemek için ADF (Augmented Dickey-Fuller) ve PP (Phillips-Perron) testleri kullanılmıştır. Dahası bu ülke borsaları arasında uzun dönemde entegre bir yapı mevcuttur.

Guidi (2012), çalışmasında Hindistan ile Asya'daki diğer gelişmiş ülke (Hong Kong, Japonya ve Singapur) borsaları arasındaki ilişkiyi hem yapısal kırılmaları dikkate almayan Johansen eşbütünleşme hem de bir yapısal kırılmaya izin veren Gregory Hansen eşbütünleşme testi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda Johansen testine göre herhangi bir ilişkiye rastlanmazken Gregory-Hansen testi bu borsalar arasında uzun dönemli bir ilişki tespit etmiştir. Bu durum yapısal kırılmaların dikkate alınması halinde daha sağlıklı sonuçların elde edilebileceğini göstermektedir.

Samırkaş ve Düzakın (2013), çalışmalarında İMKB'nin Avrasya ülkeleri hisse senedi piyasaları ile entegrasyonunu araştırmıştır. Johansen eşbütünleşme testinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda yalnızca Türkiye ile Mısır borsaları arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir. Buna karşın; Türkiye ile Bulgaristan, Kazakistan, Pakistan, Romanya, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Hırvatistan borsaları arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Türkiye ile entegre olmayan bu piyasalar üzerinden portföy çeşitlendirmesi yapma imkanı mümkün görünmektedir.

Zeren ve Koç'un (2013), çalışmalarında Türkiye ile G8 ülkelerinin bir kısmı (Almanya, Amerika, Fransa, İngiltere, Japonya, Kanada) arasında uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Kasım-1990 Aralık-2012 döneminin incelendiği çalışmada Türkiye ile Amerika, İngiltere, Japonya ve Fransa borsaları arasında eşbütünleşik bir hareket gözlenmiştir. Aynı ilişki Türkiye ile Almanya ya da Kanada arasında mevcut değildir. Bu bağlamda çalışmadan elde edilen bulgulara göre Türkiye borsasına yatırım yapan bir kişinin portföyünün riskini azaltmak için alternatifleri Almanya ya da Kanada borsaları olacaktır.

Armeanu ve diğerleri (2013), Türkiye ile Romanya borsası arasındaki entegrasyonu araştırdığı çalışmasında Ekim-2011 Ekim-2012 arasındaki günlük verileri incelemiştir. Bu çalışmanın sonucunda iki ülke arasında eşbütünleşme ilişkisi görülmemiştir. Bu bağlamda Türkiye ve Romanya borsaları üzerinden portföy çeşitlendirmesi yapmak mümkün olacaktır.

Görüldüğü üzere ülke borsaları arasındaki entegrasyon farklı eşbütünleşme teknikleri vasıtasıyla incelenmiştir. Bu analizler sonucunda elde edilen bulguların net olmadığı görülmektedir. Bu sebeple yapısal kırılmaların incelenen verinin yapısına göre model tarafından içsel olarak belirlenebildiği bir eşbütünleşme testini kullanmak okuyucuya daha güvenilir bulgular sunacaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada çok yapısal kırılmalı birim kök ve eşbütünleşme testleri kullanılmıştır. Çalışmanın bu aşamasında ilk olarak kullanılan testlerin ekonometrik metodolojisi izah edilmiş, sonrasında ise elde edilen bulgular sunulmuş ve yorumlanmıştır.

2. Ekonometrik Metodoloji

2.1. Carrion-i Sylvestre Birim Kök Testi

Geleneksel ADF, PP, KPSS gibi birim kök testleri yapısal kırılmaları dikkate almazken, Zivot Andrews ve Lumsdaine-Papell'e ait birim kök testleri ise bir ya da iki yapısal kırılmaya dikkate almaktadır. Carrion-i Sylvestre (2009) ise bununda ötesine geçerek beş yapısal kırılmaya kadar izin vermektedir ve yapısal kırılmalar içsel olarak belirlenmektedir. Bu test yapısal kırılmaları dikkate almayan NG-Perron birim kök testinin yapısal kırılmalar hesaba katılarak geliştirilmiş halidir. Buna bağlı olarak yöntem 5 farklı istatistik hesaplamaktadır. Bu istatistikler sırasıyla P_T, MP_T, MZα, MSB, MZ_t olarak isimlendirilmiştir. Her istatistiğe ait değer aynı bulguya işaret etmektedir. Bu sebeple çalışmada sayılan test istatistiklerinden sadece MZα sunulmak suretiyle elde edilen bulgular Tablo 1'de değerlendirilecektir. Bu istatistik şu şekilde hesaplanmaktadır (Göçer ve diğerleri, 2013):

$$MZ\alpha\ (\lambda^0) = T^{-1}\, y_t^2 - s(\lambda^0)^2 (2T^{-2} \textstyle\sum_{t=1}^{T} y_{t-1}^2)^{-1} \qquad (1)$$

2.2. Maki Eşbütünleşme Testi

Maki (2012) yapısal kırılma sayısının önsel olarak verilmesinden ötürü bir kırılmalı Gregory-Hansen (1996) ve iki kırılmalı Hatemi-J (2008) testlerini eleştirip yapısal kırılma sayısının içsel olarak belirlendiği eşbütünleşme testini ortaya atmıştır. Bu modele göre temel hipotez değişkenler arasında eşbütünleşme olmadığını, alternatif hipotez ise kırılma sayısının model tarafından belirlendiği sayıda yapısal kırılmaları hesaba katan bir eşbütünleşme ilişkisinin olduğu yönündedir. Bu test için aşağıdaki dört modelden bir tanesinin seçileceği belirtilmiştir;

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^{k} \mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + u_t \quad (2)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^{k} \mu_i D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_{i=1}^{k} \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (3)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^{k} \mu_i D_{i,t} + \gamma t + \beta' x_t + \sum_{i=1}^{k} \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (4)$$

$$y_t = \mu + \sum_{i=1}^{k} \mu_i D_{i,t} + \gamma t + \sum \gamma_i t D_{i,t} + \beta' x_t + \sum_{i=1}^{k} \beta' x_t D_{i,t} + u_t \quad (5)$$

Bu çalışmada serilerin yapısı gereği düzeyde, trendde ve bağımsız değişkenlerde değişime izin veren 5 numaralı modeli ele alınmıştır. Carrion-i Sylvestre'e ait teste benzer bir özellik gösteren Maki eşbütünleşme testinin işleyişi ise şöyledir; öncelikle seçilen model, olası her yapısal kırılma için tahmin edilip, kalıntılara uygulanan birim kök test istatistiklerine ulaşılır. Daha sonra, seçilen modeller içerisinde kalıntı kareler toplamı en küçük olan model ilk kırılma noktası olarak belirlenir. İlk yapısal kırılma seçilen modele dâhil edildikten sonra, ikinci, üçüncü ve diğer yapısal kırılmalar için bu şekilde uygulamayı yapan araştırmacının izin verdiği üst kırılma sayısına kadar inceleme devam eder. Tahmin edilen modeller arasında en küçük T istatistiğini veren test istatistiğinin bulunduğu kırılma sayısı uygun kırılma sayısı olarak seçilir (Yılancı, 2013).

3. Veri ve Ampirik Bulgular

3.1.1. Veri

Bu çalışmada Türkiye (BIST), Avusturya (ATX), Belçika (BEL-20), Hollanda (AEX), İsviçre (SMI), Meksika (BOLSA) borsalarına ilişkin Kasım-1990 Temmuz-2013 arasındaki aylık veriler kullanılmıştır. Bu veriler www.uk.finance.yahoo.com adresinden elde edilmiştir. Analizlerde hisse fiyatlarındaki volatiliteden kaynaklı olarak ortaya çıkabilecek değişen varyans probleminden kaçınmak için serilerin logaritmik dönüşümleri alınmıştır.

3.1.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Tablo 1'deki Carrion-i Sylvestre tarafından geliştirilen ikiden fazla yapısal kırılmaya izin veren birim kök testi sonuçlarına bakıldığında, analiz kapsamındaki tüm ülke borsalarına ait serilerin seviyelerinde birim köklü, birinci farklarında ise durağan olduğu tespit edilmiştir. Çünkü seviyede kritik değerlerin üzerinde olan test istatistikleri, serilere ilişkin birinci farklar alındığında kritik değerin altına inmektedir ve bu bağlamda durağanlaşmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus Carrion-i Sylvestre testinin diğer birim kök testlerine kıyasla ters mantıkla işliyor olmasıdır. Bu teste ilişkin sonuçlar değerlendirilirken test istatistiğinin kritik değerlerden büyük olması halinde değil, küçük olması halinde serilerin durağanlaştığı görülmektedir.

Tablo 1: Carrion-i Sylvestre Birim Kök Testi Sonuçları

	Seviye	Birinci Fark	Kırılma Tarihleri
Türkiye	9,78 (4,86)	4,15 (9,15)	Temmuz 1992, Haziran 1995, Temmuz 1997, Mart 2004, Nisan 2006
Avusturya	17,43 (6,69)	4,91 (9,91)	Haziran 1995, Kasım 1998, Ocak 2004, Şubat 2006, Nisan 2008
Belçika	19,40 (9,11)	4,96 (8,99)	Kasım 1994, Nisan 1997, Şubat 2003, Nisan 2005, Aralık 2008
Hollanda	39,95 (8,55)	5,34 (8,88)	Haziran 1998, Şubat 2002, Eylül 2005, Şubat 2009, Mart 2011
İsviçre	32,35 (9,33)	5,06 (8,85)	Şubat 1995, Ağustos 1997, Kasım 2000, Şubat 2003, Eylül 2007
Meksika	14,14 (9,30)	6,19 (9,27)	Ekim 1994, Ağustos 1997, Şubat 2003, Mart 2006, Nisan 2008

Not: Tablodaki değerler test istatistiğini, parantez içerisindeki değerler ise test istatistiği ile karşılaştırmada kullanılan kritik değerleri ifade etmektedir.

Tüm serilerin birinci farklarında durağanlaştıkları böyle bir durumda eşbütünleşme testlerini uygulamak mümkün gözükmektedir. Eşbütünleşme testleri kullanılarak borsaların uzun dönemde birlikte hareket edip etmedikleri tespit edilebilmektedir. Bu tespit sayesinde yatırımcıların farklı ülke borsalarına yatırım yapmak suretiyle portföy çeşitlendirmesi yapmaları ve riski minimize etmeleri mümkün olacaktır.

3.1.3. Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Tablo 2'deki eşbütünleşme testi sonuçlarına göre Türkiye borsasına yatırım yapan bir yatırımcı portföy çeşitlendirmesi yapmak için incelenen borsalar içerisinden yalnızca Hollanda borsasına yatırım yapmak suretiyle riskini minimize edebilir. Bunun sebebi elde edilen eşbütünleşme testine sonuçlarına göre yalnızca Türkiye borsası ile Hollanda borsası eşbütünleşik bir yapıya sahip olmamasıdır. Diğer 4 ülke borsası da Türkiye borsası ile uzun dönemde birlikte hareket eden bir yapıya sahiptir. Tablo 2 incelendiğinde Türkiye-Hollanda borsası ilişkisine yönelik test istatistiğinin %1, 5 ve 10'daki kritik değerlerden düşük seviyede olması bu bulguyu doğrulamaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus kritik değerlerin kırılma sayısına göre değişkenlik göstermesidir. Kırılma sayısı arttıkça kritik değerler de artmaktadır. Bir başka önemli husus ise Türkiye ve dünya piyasalarındaki krizlerin tamamının yapısal kırılmaları dikkate alan Maki eşbütünleşme testi sayesinde doğru bir şekilde tespit edilmiş olmasıdır. Kırılma tarihleri dikkatlice incelendiğinde bu durum görülmektedir.

Tablo 2: Maki Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	Test İstatistiği	Kritik Değerler	Kırılma Tarihleri
Türkiye-Avusturya	-7,50***	-7,08 (%1); -6,52 (%5); -6,26 (%10)	Aralık 1993, Ekim 2000, Ağustos 2009
Türkiye-Belçika	-7,30*	-8,00 (%1); -7,41 (%5); -7,11 (%10)	Aralık 1993, Temmuz 1998, Kasım 1999, Eylül 2002, Ağustos 2009
Türkiye-Hollanda	-6,85	-8,00 (%1); -7,41 (%5); -7,11 (%10)	Nisan 1994, Kasım 1999, Eylül 2002, Ocak 2004, Nisan 2006
Türkiye-İsviçre	-7,60**	-8,00 (%1); -7,41 (%5); -7,11 (%10)	Şubat 1994, Ağustos 1998, Ekim 2000, Nisan 2006, Haziran 2009
Türkiye-Meksika	-6,47**	-6,62 (%1); -6,10 (%5); -5,84 (%10)	Kasım 1999, Ağustos 2003

Not: *, **, *** simgeleri sırasıyla % 1, % 5 ve %10 güven düzeyinde test istatistiğinin anlamlı olduğunu ifade etmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Geleneksel portföy teorisi 1950'li yıllara kadar gerek teoride gerekse uygulamada geniş yer bulmuştur. Ancak bu teorinin bilimsel dayanağının olmaması ve nicel bilgileri yeterince kullanmaması sebebiyle birçok eleştiri almasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Harry Markowitz tarafından geliştirilen modern portföy teorisi ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre portföy kapsamındaki hisse senedi sayısının arttırılması riski azaltmak için kendi başına hiçbir anlam ifade etmemektedir. Önemli olan portföy kapsamına alınan menkul kıymetler arasındaki korelasyonun negatif yönlü olmasıdır. Bu bağlamda menkul kıymetler arasındaki ilişkinin yönünün belirlenmesi önemli bir araştırma konusu olmuştur.

Bu çalışmada Borsa İstanbul'a yatırım yapacak bir kişinin Avusturya, Belçika, Hollanda, İsviçre, Meksika borsalarına da yatırım yaparak riskini düşürüp düşüremeyeceği araştırılmıştır. Serilerin durağanlık mertebeleri Carrion-i Sylvestre (2009) birim kök testi ile tespit edilmiştir. Türkiye borsası ile her bir borsanın uzun dönemde birlikte hareket edip etmediği ise Maki (2012) eşbütünleşme testi ile belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre Borsa İstanbul'da yatırım yapan bir kişi incelenen ülke borsaları arasından sadece Hollanda borsası AEX'e yatırım yapması durumunda portföy çeşitlendirmesi yaparak riski minimize etmiş ve bu yatırım sayesinde normalin üzerinde getiri elde etme imkanına sahip olacaktır.

Elde edilen bulgular Boztosun ve Çelik (2011) ile Yılancı ve Öztürk'ün (2010) çalışmalarıyla örtüşmekte olup, bu durum elde edilen bulguların doğruluğunu kuvvetlendirmektedir. Yapılacak gelecek çalışmalarda, panel eşbütünleşme tekniklerini kullanarak ülkeler arasındaki yatay kesit bağımlılığınının dikkate alınması daha gelişmiş bulguların elde edilmesini sağlayabilecektir. Bunun yanında ardışık panel seçim metodu kullanılarak panele ilişkin elde edilecek bulgular zaman serilerinde olduğu gibi ülke bazında ayrıştırılabilir. Bu sayede hem ülkeler arası etkileşim hesaba katılmış olacak hem de her bir ülke için portföy çeşitlendirmesi hakkında yargıya ulaşılacaktır.

Kaynakça

[1] Armeanu D., Doia C. A., Hancila M., Cioaca S., The Analysis of the Correlation Intensity Between Emerging Market During Economic Crisis, Romanian Statistical Review Supplement, 2013, 61, 2, 307-318

[2] An L., Brown D., Equity Market Integration between the US and BRIC Countries: Evidence from Unit Root and Cointegration Test, Research Journal of International Studies – Issue, 2010, 16

[3] Ben-David, D., Lumsdaine, R. L., Papell, D. H., Unit Roots, Postwar Slowdowns an Long-Run Growth: Evidence from Two Structural Breaks, Empirical Economics, 2003, 28 (2), 303-319

[4] Bierens H. J., Nonparametric Cointegration Analysis, Journal of Econometrics, 1997, 77, 379-404

[5] Bozoklu Ş., Saydam İ. M., BRIC Ülkeleri ve Türkiye Arasındaki Sermaye Piyasaları Entegrasyonunun Parametrik ve Parametrik Olmayan Eşbütünleşme Testleri ile Analizi, Maliye Dergisi, 2010, 159, Temmuz-Aralık,

[6] Boztosun D., Çelik T., Türkiye Borsasının Avrupa Borsaları ile Eşbütünleşme Analizi, Süleyman Demirel University the Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 2011, 16, 1, 147-162

[7] Canarella G., Miller S. P, Pollard S. K., Dynamic Stock Market Interactions between the Canadian, Mexican, and the United States Markets: The NAFTA Experience, Nova Science Publishers, 2009

[8] Caporale G.M., Erdogan B., Kuzin V., Testing for Convergence in Stock Markets: A Non-Linear Factor Approach, Cesifo Workıng Paper No. 2845 Category 7: Monetary Policy and International Finance, 2009

[9] Carrion-i-Sylvestre J. L., Kim D, Perron P., GLS-Based Unit Root Tests with Multiple Structural Breaks Under Both the Null and the Alternative Hypotheses. Econometric Theory. 2009, 25, 1754-1792

[10] Chang T., Lu Y. C., Equity Diversification in Two Chinese Share Markets: Old Wine and New Bottle, Economics Bulletin, 2006, 7 (4), 1-7

[11] Chang T., Tzeng H. W., International Equity Diversification between the United States and its Major Trading Partners: Nonparametric Cointegration Test, International Research Journal of Finance and Economics, 2009, 32, 139-147

[12] Fadhlaoui K., Bellalahb M., Dherryc A., Zouaouil M., An Empirical Examination of International Diversification Benefits in Central European Emerging Equity Markets, International Journal of Business, 2008, 13 (4)

[13] Fahami N.A., The Structure of Linkages and Causal Relationships between BRIC and Developed Equity Markets, International Conference on Information and Finance, 2011

[14] Guidi F., Cointegration Relationship and Time Varying Co-Movements among Indian and Asian Developed Stock Markets, International Review of Financial Analysis Volume, 2012, 21, 10–22

[15] Gregory A. W., Hansen B. E., Residual-Based Tests for Cointegration in Models with Regime Shifts. Journal of Economomics, 1996, 70, 99-126

[16] Göçer İ., Mercan M., Peker O., Kredi Hacmi Artışının Cari Açığa Etkisi: Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi, Ekonometri ve İstatistik, 2013, 18, 1-17

[17] Hatemi-J, A., Tests for Cointegration with Two Unknown Regime Shifts with an Application to Financial Market Integration, Empirical Economics, 2008, 35 (3), 497-505

[18] Huang B.N., Yang C.W., Hu J.W., Causality and Cointegration of Stock Markets among the United States, Japan, and the South China Growth Triangle, International Review of Financial Analysis, 2000, 9, 3, 281-297

[19] Lafuente J.A., Ordóñez J., The Effect of the Emu on Short and Long-Run Stock Market Dynamics: New Evidence on Financial Integration, International Journal of Financial Markets and Derivatives, 2007, 1, 75-95

[20] Maki D., Tests for Cointegration allowing for an Unknown Number of Breaks, Economic Modelling, 2012, 29, 2011-2015

[21] Markowitz H., Portfolio Selection, the Journal of Finance, 1952, 7, 1, 77-91

[22] Onour I., Financial Integration of North Africa Stock Markets, API-Working Paper Series 0908, Arab Planning Institute - Kuwait, Information Center, 2009

[23] Pekkaya M., ARFIMA ve FIGARCH Yöntemlerinin Markowitz Ortalama Varyans Portföy Optimizasyonunda Kullanılması: İMKB-30 Endeks Hisseleri Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak, 2011

[24] Phillips P. C. B., Ouliaris S., Asymptotic Properties of Residual Based Tests for Cointegration, Econometrica, 1990, 58, 165-193.

[25] Phillips, P.C., Sul, D., Transition Modeling and Econometric Convergence Tests, Econometrica, 2007, 75, 1771-1855.

[26] Samırkaş M.C., Düzakın, H., İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının Avrasya Borsaları ile Entegrasyonu, Akademik Bakış Dergisi, 2013, 35, Mart-Nisan

[27] Yılancı V., Öztürk Z.A., Türkiye ile En Büyük Beş Büyük Ticaret Ortağının Hisse Senedi Piyasaları Arasındaki Entegrasyon İlişkisinin Analizi: Yapısal Kırılmalı Birim Kök ve Eşbütünleşme Analizi, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 2010, 36, 261-279

[28] Yılancı V., 1-5 Temmuz 2013 Tarihinde Sakarya Üniversitesi'nde Yrd. Doç. Dr. Veli Yılancı Tarafından verilen Ekonometri Eğitimi, 2013

[29] Zivot E. Andrews D. W. K., Further Evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis, Journal of Business & Economic Statistics, 1992, 10 (3), 251-270

[30] Zeren F., Koç M., Analyzing Integration between Stock Market of Turkey and G8 Nations with Maki Cointegration Test, Journal of Applied Finance and Banking, 2013, 3, 6, 135-142

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES

http://www.jafas.org

Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı İle İlgili Öğrenci Görüşleri[1]

(The Opinion of Undergraduate Students on Technology Used in Accounting Classes)

Meral Erol Fidan[a] Ümmühan Aslan[b] Şerife Subaşı[c]

[a] Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, meral.fidan@bilecik.edu.tr

[b] Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, UBYO, ummuhan.aslan@bilecik.edu.tr

[c] Yrd. Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İİBF, serife.subasi@bilecik.edu.tr

Anahtar Kelimeler
Muhasebe eğitimi, Teknoloji, Eğitim standartları.

Jel Sınıflandırması
M41, M49

Özet

Bilişim teknolojisi, muhasebecilerin rolünü değiştirmiştir. Muhasebecilerin sadece bilişim sistemlerini kullanmaları veya bilişim teknolojilerini kontrol etme becerilerine sahip olmaları yeterli değildir. Bu becerilerin yanı sıra muhasebecilerin, sistemlerin değerlendirilmesinde, dizaynında ve yönetiminde bulunan takımın bir parçası olarak da önemli bir rol oynadıkları muhasebe eğitim standartlarında açıklanmıştır. Geleceğin muhasebe meslek mensubu adayı olan öğrencilerin lisans eğitimleri süresince aldıkları muhasebe derslerinde bilişim teknolojilerinden ne kadar faydalandıklarını ve bu konudaki görüşlerini ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada, öğrenciler, muhasebe derslerinde mutlaka bilgisayar, projeksiyon cihazları ve muhasebe yazılım programlarının kullanılması gerektiğini ve en fazla teknolojik ders materyali olarak sunum programları ve sosyal ağların kullanıldığını belirtmiştir. belirtilmiştir. Bunun yanı sıra öğrencilerin teknolojik araçlara sahiplik oranları yüksek olmakla birlikte muhasebe derslerine ve sınavlarına hazırlanırken teknolojiden faydalanmadıklarını belirttikleri görülmüştür. Öğrenciler muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerektiğini de ifade ederken muhasebe derslerinin uzaktan eğitim uygulamaları ile anlatılabileceği düşünmemektedirler. Öğrencilerin, teknoloji kullanımının muhasebe derslerinde başarıyı ve ilgiyi arttırdığı, muhasebe derslerini sevmeyi sağladığı ve anlamayı kolaylaştırdığı düşünceleri hakkında kararsız kaldıkları görülmüştür

Keywords
Accounting education, Technology, Education Standard.

Jel Classification
M41, M49

Abstract

Information technology has made it necessary for accountants to acquire new certain skills such as utilizing and controlling the IT systems. In training standards for accountancy, it is specified that accountants should have key roles in the assessment, design and management of systems. The objective of this study is to reveal to what extent the students that are the prospective accounting professionals of the future utilize information technologies in their accounting class during their license study, and their opinions in this respect. In the study, a survey was applied to students attending the business administration license program at state universities in seven geographical regions of Turkey. 1000 questionnaires were randomly submitted to universities by post. 500 students responded. 464 questionnaires were found to be appropriate for analysis. The survey has revealed that the attending students believe in the strict necessity of employing projectors and accounting software in the accounting classes. The students suggest that mostly the presentation software and social networks are used in accounting classes as the technological class material. It was observed that, despite the high rate of ownership, students do not exploit technology to prepare for their accounting classes and exams.Students argue that teaching assistants delivering accounting lectures should keep up with new educational technologies, and students do not advocate the use of remote educational tools for the accounting classes. It was observed that students are uncertain about whether the use of technology enhances the success and interest in accounting classes, flourishes the student interest and eases understanding.

[1] Bu çalışma, "International Symposium on the Accounting and Finance (ISAF 2014)" sempozyumunda ingilizce olarak sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, özellikle de internetin gelişimi ve yaygınlaşması işletme yapıları, üretim süreçleri, pazarlama anlayışları gibi birçok şeyi değiştirmiştir. Bu değişimlerden etkilenen önemli bir alan da işletmenin dili olarak kabul edilen muhasebedir.

İşletme içinde birbirinden farklı ve çok sayıdaki karar alıcının işletme ile ilgili kararların alınmasında gerekli finansal bilgileri üreten muhasebede, teknolojik gelişmelerden önce bilgilerin üretilmesi ve sunulması için çok zaman ve emeğe ihtiyaç duyulmaktaydı. Günümüzde ise tek bir tuşla çok kısa bir zaman aralığında istenilen bilgiler elde edilebilmekte ve istenilen zamanda ilgili karar alıcılara sunulmaktadır.

Muhasebe bilgisini üretecek olan meslek mensubunun istenilen zamanda ve nitelikte bilgi üretebilmesi için teknolojiyi de iyi kullanabiliyor olmasının etkisi vardır. Meslek mensupları, henüz birer aday iken teknolojik konularda kendilerini geliştirmeleri önem arz etmektedir. Bu noktada meslek eğitiminin verildiği aşamalardan biri olan üniversitelerde almış oldukları teknoloji eğitimi veya aldıkları eğitimlerde kullanılan teknolojiler, teknoloji konusundaki bilgi ve becerilerini etkileyecektir. Bu nedenle, geleceğin muhasebecisi olabilecek meslek mensubu adaylarının üniversitelerde aldıkları muhasebe derslerinde teknolojiden ne kadar faydalandıklarını ortaya koymak amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

2. Muhasebe Mesleği Ve Teknoloji İlişkisi

Muhasebe mesleğinin bilgi teknolojisi ile olan ilişkisi iki açıdan ele alınabilir. Mesleğin sürdürülmesi sırasında kullanılan teknolojik gelişmeler ve meslek eğitimi sırasında kullanılan ve eğitimi verilen bilgi teknolojileri. Her ikisi de birbiri ile ilişkilidir. Meslek eğitimi sırasında edinilen teknoloji bilgi ve becerisi meslek yaşamı boyunca güncellenmelidir.

2.1. Muhasebecilikte Kullanılan Teknoloji

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, muhasebe mesleğinde kayıt, belge gibi birçok şeyi değiştirmiş, yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişmelerden önce çok sayıda fatura el ile bilgisayarlara girilirken şimdi e-fatura uygulaması ile işlerin boyutu değişmiştir. İnternet ortamında raporlama, E-beyanname, internet bankacılığı, sanal işletmeler gibi birçok yeni uygulama muhasebecilerin gündemindedir. Ayrıca

denetimde güvenlik kontrolü, gözetim yazılımları gibi teknolojik ürünlerden de faydalanılmaktadır (Uyar, 2007).

Günümüzde muhasebe meslek mensuplarından finansal rapor hazırlama ve denetlemenin yanısıra sistem ve vergi danışmanlığı, finansal planlama ve analistlik, stratejik danışmanlık gibi alanlarda da talepler olacaktır. Meslek mensuplarının bunlara yanıt verecek şekilde kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

2.2. Muhasebe Eğitiminde Teknoloji

IFAC, kamuya güvenilir finansal bilgiler sunmakla yükümlü olan muhasebecilerin eğitiminin önemli olduğunun üzerinde durmuş ve eğitim standartlarını yayınlamıştır. Yayınlamış olduğu standartlardan biri de bilgi teknolojileri ile ilgilidir. Bu standartlara göre muhasebeciler genel bilgi teknolojileri bilgisine sahip olmanın yanısıra bilgi teknolojilerini kontrolünü yapabilmeli, bilgi sistemlerini tasarlayabilmeli, değerleyebilmeli ve yönetebilmelidir.

Muhasebecilerin yeterlilik öncesi, bilgi teknolojileri ile ilgili olarak elektronik posta, dijital imza, elektronik dosya, USB kullanımı, tablolama yazılımları, kelime işlemci yazılımlar, dosya ve klasör yönetimi, iletişim yazılımı, web arama, dijital imzalı sertifikalar kullanma, elektronik posta, bilgisayar ağları, mobil araçlar, donanım, elektronik veri transferi, yazılım, veri organizasyonu ve giriş yöntemleri, bilgi yönetimi sistemi, uzman bilgi sistemleri, karar destek sistemleri, girdi ve çıktı aygıtları, bilgi teknolojileri risk yönetimi, kurulum, sistemin test edilmesi gibi konularda eğitim almış olması beklenmektedir. (Uyar,2007)

3. Literatür Taraması

Birer meslek mensubu adayı olan üniversite öğrencilerinin bilgi teknolojileri konularında üniversitede doğrudan eğitim alabilecekleri gibi, muhasebe dersi veren öğretim elemanlarının derslerde bu bilgi teknolojilerinden faydalanmaları da bir öğrenmeleri açısından önemlidir. Ülkemizde muhasebe derslerinde bilgi teknolojilerinden faydalanma ve öğrencilerin muhasebe derslerinde bilgi teknolojileri kullanımı konusundaki görüşlerini ortaya koyan çalışmalar incelenmiştir.

Sayın ve diğerlerinin (2005), çalışmasında teknolojik araçlardan yararlanma düzeyi ile derslerdeki başarı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı test edilmiş, sadece bir derste anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Öğretim araçlarına yönelik olarak

derslerde teknolojik anlatım araçlarının dersi anlamayı kolaylaştırması ile derse olan ilgiyi arttırması arasındaki ilişki incelenmiş ve pozitif ve anlamlı bir ilişki çıkmıştır.

Kalmış ve Yılmaz'ın (2004), çalışmasında Türkiye'de lisans seviyesindeki işletme bölümlerinde, bilgi teknolojileri bilgisi ve bunlara ilişkin yeteneklerin kazandırılması konusundaki eğitimin, yeterli düzeyde verilemediğinin söylenebileceği ve bu bağlamda teknolojinin işletme ve diğer alanlarda yoğun olarak kullanıldığı bir çağda, bilgi teknolojileri bilgisi ve buna ilişkin yeteneklere duyulan ihtiyaç dikkate alındığı taktirde, bu konudaki eğitim çok yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu alanda eğitim veren üniversitelerin ders programlarına bakıldığında, hem derslerin yoğunluğunun az olduğu hem de işletme yaşamına ve muhasebe sorunlarına ilişkin verilen eğitimin yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Butler ve Mautz (1996), çalışmalarında 1983 yılında Paivio and Harshman tarafından geliştirilmiş olan "Bireysel Farklılıklar Ölçeği" ni muhasebe dersi için uyarlayarak, multimedya sunumu ile öğrenme arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında, multimedya araçlarının tek başlarına akılda kalıcılığı artırmadığı ancak yine de öğrencilerin multimedya araçlarını tercih konusunda daha olumlu baktıkları tespitini yapmışlardır.

Çoşkun (2008), çalışmasında muhasebe eğitiminde geleneksel yöntemlerin kullanımının öneminin devam ettiğini vurgulamakla birlikte, öğretme tekniklerinde değişikliğe ve teknoloji kullanımı gibi yeni yöntemlere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Muhasebe derslerinde tepegöz veya yansı kullanılması, bilgisayarın ve hazır paket programlarının yaygın olarak kullanılması, ders araç-gereçlerinin ve materyallerinin dijital ortama taşınması gibi konuların önemine işaret etmiştir. Ayrıca muhasebe eğitiminde örgün eğitimde verilen derslere yardımcı olmak amacı ile dersin web sayfasının hazırlanmasının öğrenmeye katkı sağlayan bir unsur olduğunu da ifade etmiştir.

Toraman ve diğerleri (2008), bilgi teknolojilerinin meslek mensuplarının eğitimi üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında, muhasebe ders programları içerisinde yer alan temel konuların hiçbirisinde, bunların bilgi teknolojilerine etkisi veya ilişkisi gibi konulara değinilmediğini belirtmişlerdir. Bu durumun bilgi teknolojisi veya sistemlerinin anlaşılmasını olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca muhasebe eğitimi gören öğrencilerin ve meslek mensuplarının bilgi teknolojisi konusunun önemi konusunda bilinçlendirilmeleri gerektiğine vurgu yapmışlardır.

Tekşen ve diğerleri (2010), Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksekokullarında öğrenim gören muhasebe öğrencilerin muhasebe eğitimini değerlendirdikleri bir çalışma yapmışlardır. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 69,5'i muhasebe eğitim kalitesini etkileyen en önemli unsurun öğretim elemanlarının kalitesi olduğunu, % 67,7'si muhasebe eğitiminde en çok tahta kaleminin eğitim aracı olarak kullanıldığını ve % 85'i de muhasebe derslerinin aktif yöntem (düz anlatım ve ödev verme yöntemi) olarak işlendiğini ifade etmişlerdir.

Hacırüstemoğlu (2008), "Bilgi Çağında Muhasebe Eğitimi" çalışmasında üniversitelerin muhasebe eğitiminde elektronik ortamdaki uygulamaların ders programlarına alınması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Ayrıca muhasebe eğitiminin görsel malzemeler destekli powerpoint ortamında sunumları içermesi gerektiğine vurgu yapan araştırmacı, öğrencinin dikkatini ayakta tutacak interaktif bir ortam yaratarak bilgi teknolojilerinin kullanıldığı eğitim modelinin tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Web siteleri ve web kütüphaneleri yardımı ile öğrencilere sürekli öğrenme alışkanlık ve becerisi kazandırılması, ders araç-gereçlerinin dijital ortama taşınması ve muhasebe ile ilgili kurum ve kuruluşların muhasebedeki gelişmeleri ücretsiz dijital platformlarda sunması gerektiğini ifade etmiştir.

Çankaya ve Dinç (2009), bilgi teknolojileri ile desteklenen muhasebe derslerinin öğrenciler üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, KTÜ–İİBF, İktisat bölümünde, genel muhasebe dersi alan 600 öğrenciyi tek ve çift numaralılar olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Tek numaralı öğrenci grubuna klasik usulde ders anlatılırken, çift numaralı öğrenci grubuna Powerpoint gibi multimedya araçları kullanılarak ders anlatılmıştır. Yazarlar, akademik performans açısından, powerpoint sunumu ile ders gören öğrencilerin, klasik usulde ders gören öğrencilere göre daha başarılı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, Powerpoint sunumu ile ders gören öğrencilerin, klasik ders gören öğrencilere göre derse olan ilgilerinin nispeten fazla olduğu ve powerpoint sunumu ile ders gören öğrencilerin, dersin daha ilgi çekici, daha eğlenceli, daha dinlendirici ve daha yararlı hale geldiğini düşündükleri ortaya koymuşlardır. Çalışmada, Powerpoint sunumu ile ders gören öğrencilerin yargılarının, klasik ders gören öğrencilere göre daha olumlu olduğu belirtilmiştir.

Uslu (1999), çalışmasında bilgisayarın derse entegre edilmesiyle derslerin daha renkli biçime sokulacağını, dersle ilgili materyalin, tasarımın, ödevlerin, sınav sonuçlarının,

çeşitli ders malzemelerinin öğretim elamanının, fakültenin veya bölümün web sayfasına aktarılarak öğrencinin istediği yerden bunlara ulaşmasının sağlanacağını belirtmiştir. Ayrıca, benzetim yazılımlarının kullanılmasıyla öğrencinin verdiği kararların işletmeyi nereye götürdüğünü görebilmesi, işletme sorunlarına çözüm üretirken çeşitli değişkenlerin etkilerinin işletme üzerinde olumlu-olumsuz ne tür etkiler yapacağını kestirerek ona göre karar almasını sağlayacağını ifade etmiştir.

Babuçoğlu (2006), tez çalışmasında derste anlatılan kasa hesabının dönemsonu işlemleri konusu ile ilgili internet üzerinden kısa anlatımlara yer verilerek kendi başına anlaşılabilir materyal üzerinde örnek uygulamalar içeren bir sistemi örgün eğitim veren bir kursta derse katılan öğrenciler üzerine uygulamıştır. Babuşçuoğlu, öğrencilerin bu çalışmadan genel olarak memnun kaldıklarını bildirmiştir.

Ömürbek ve Bekçi'nin (2006), gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin "Bilgisayarlı Muhasebe" dersine bakış açılarını değerlendirilmiş ve muhasebe paket programlarının faydalı yönlerini ortaya koymak adına anket çalışması yapmıştır. Bilgisayarlı Muhasebe dersi alan öğrenciler üzerinde yapılan araştırmada, bilgi teknolojilerinin muhasebe eğitimi üzerindeki rolü incelenmiş ve muhasebe derslerinde bilgisayar destekli uygulamaların gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Fidan (2012), powerpoint ve klasik usulde muhasebe dersi alan öğrencilerin muhasebe dersinin anlaşılabilmesi açısından algı ve yargılarında farklılıklar olup olmadığını tespit etmek için yaptığı çalışmada, bilgi teknolojisi araçlarının mevcut eğitim yöntemlerinin eksikliklerini gidermek ve muhasebe dersine karşı öğrencilerin olumsuz düşüncelerinin giderilmesi amacıyla bir araç olarak kullanımının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bilgi teknolojilerinin muhasebe derslerinde kullanılması ile dersin anlaşılmasının daha kolaylaşır hale geleceği ve derse katılımın artacağını da ifade etmiştir.

Muhasebe meslek mensubu adayı olan üniversite öğrencilerinin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı ile ilgili görüşlerini ortaya koyan çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu çalışmanın söz konusu açığı gidermesi amaçlanmaktadır. Ayrıca incelenen çalışmalarda, ülkemizde muhasebe eğitiminde bilgi teknolojileri eğitimi ve eğitimlerde bilgi teknolojilerinden faydalanma konusunda yapılması gerekenlerin henüz istenilen seviyeye ulaşmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın bir diğer amacı da bu durumu ortaya koymaktır.

4.Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı Türkiye'deki üniversitelerde muhasebe dersleri veren akademisyenlerin derslerinde teknolojik donanım ve yazılım araçlarını kullanım düzeylerini öğrenci gözüyle belirlemektir. Ayrıca öğrencilerin teknoloji kullanım özelliklerine göre muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı konusundaki yaklaşımları belirlenmeye ve öğrenciler arasında farklılık olup olmadığı test edilmeye çalışılacaktır.

5. Araştırmanın Önemi

Araştırmamız özellikle işletme bölümünde daha fazla muhasebe dersi alan öğrencilerin eğitim aldıkları muhasebe derslerinin işlenişi sırasında, dersi veren öğretim üyesinin teknolojiyi ne oranda kullandığı belirlenmeye çalışılacaktır. Ayrıca öğrenciler açısından muhasebe derslerinde hangi teknolojik donanım ve yazılım araçlarının kullanılması ile eğitimin anlaşılırlığının artacağı belirlenmeye çalışılacaktır. Konu ile ilgili yapılmış çalışmalar dar alanda genellikle üniversiteler bazında yapılmış olup, Türkiye genelinde böyle bir çalışma ilk kez yapılmış olacaktır. Konu ile ilgili daha önce Türkiye çapında üniversitelerde muhasebe dersi veren akademisyenler üzerinde de bir anket çalışması uygulanmıştır. Yaptığımız bu iki çalışma sonuçları da değerlendirilerek, iki farklı açıdan üniversitelerde muhasebe derslerinde hangi teknolojik donanım ve yazılım araçlarının kullanılması gerektiği konusunda çıkarımlarda bulunulacaktır.

6. Araştırmanın Kapsamı Ve Sınırlılıkları

Araştırma evrenini tüm Türkiye'deki devlet üniversitelerinde sadece işletme bölümünde son sınıfta okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Örnek kütle olarak ise ülkemizin 7 coğrafik bölgesinden rastgele seçilmiş devlet üniversitelerinde okuyan işletme bölümü lisans öğrencileri alınmıştır. Anket dersi veren öğretim üyelerine posta yoluyla ve elden ulaştırılmıştır. Öğretim üyeleri işletme bölümü öğrencilerine 2013-2014 öğretim yılı bahar dönemi Mayıs ayı son haftalarında anketi uygulamıştır.

Dağıtılan anket formları toplamda 1000 adet olmakla birlikte anketi gönüllü olarak cevaplanan 600 adet öğrenci olmuştur. Bu anket formlarının ise 566'sı değerlendirmeye uygun görülmüştür. Öğretim döneminin son haftalarında uygulatılmaya çalıştığımız anket üniversitelerin işletme bölümü öğrencilerinin derslere katılım düzeyleri ile sınırlı kalmıştır.

7. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemi kullanılmış olup, veriler basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile posta ve elden gönderilen ankete verdikleri cevaplar ile elde edilmiştir. Ankette demografik özelliklerle ilgili 5, kapalı uçlu (Evet/Hayır) cevapları ile ölçülen 48 ve 5'li Likert (5. Kesinlikle katılıyorum, 4.Katılıyorum, 3. Fikrim Yok, 2. Katılmıyorum, 1. Kesinlikle Katılmıyorum) ile ölçülen 17 soru ile 2 adet açık uçlu soru yer almaktadır. Toplamda 72 adet sorulardan elde ettiğimiz veriler IBM SPSS Statistics 21 Programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Sorular öğrencilerin son sınıfa kadar aldıkları muhasebe derslerinin belirlenmesi, muhasebe derslerinin işlenişi sırasında hangi teknolojik donanım ve yazılım materyallerinin kullanılması gerektiği konusunda öğrencilerin görüşlerini tespit etmeye yönelik soru grupları, şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyesi tarafından teknolojik donanım ve yazılım araçlarından ne kadar faydalandığını belirlemeye çalıştığımız soru grubundan, muhasebe derslerinde teknoloji kullanılıp kullanılmaması gerekliliği hakkında öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi için soru grubundan ve muhasebe derslerinde teknoloji kullanılmışsa bunun derse olan bakışını ne yönde etkilediğine dair soru grubundan oluşmaktadır.

8. Araştırmanın Güvenilirliği

Ankette yer alan sorular güvenilirlik açısından analiz edildiğinde anketimizin Cronbach's Alpha değeri 0,732 olarak çıkmıştır. Anket bu sonuçla değerlendirmeye uygun güvenilirliktedir.

9. Araştırmada Kullanılan Testler

Ankete verilen cevapların analizinde frekans, ortalama ve standart sapma (SS) değerlendirmeleriyle birlikte Independent Sample T–Testi (Levene testi) uygulanmıştır. Bununla birlikte çalışmamızda çok fazla tablo gösteremeyeceğimiz için sadece istatistiki olarak anlamlı dediğimiz ($P \leq 0,05$) sonuçlara yer verilmiştir.

T-Testi sadece iki grup arasında karşılaştırma yapmaya imkân tanımaktadır. Burada karşılaştırılan iki grubun normal dağılım sergileyen iki farklı evrenden tesadüfi olarak seçilmiş olması ve gözlemlerin birbirinden bağımsız olması gerekmektedir. Her iki grubun varyanslarının eşit olma zorunluluğu bulunmamakla birlikte, varyanslarının eşit

olup olmaması durumuna göre farklı t değerleri hesaplanmaktadır (Altunışık vd., 2007: 175-176).

10. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyeleri tarafından teknolojik herhangi bir materyal kullanma durumlarına göre muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır.

H2: Öğrencilerin muhasebe derslerine ve sınavlarına hazırlanırken kendilerinin teknolojik herhangi bir materyalden faydalanma durumlarına göre muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır.

11. Araştırmanın Analiz Sonuçları

11.1. Araştırmanın Frekans Analizi Sonuçları

Değerlendirmeye alınan 566 adet anket sonuçlarına göre öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık % 63'ü normal öğretim, % 37'si ise ikinci öğretimde eğitim almaktadır. Öğrenciler cinsiyetleri açısından gruplandırıldıklarında ise yaklaşık % 59'unun kadın, % 41'inin erkek olduğu görülmüştür.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Öğrenim Türü	**N**	**%**		**Cinsiyet**	**N**	**%**
Normal Öğretim	359	63,4		Kadın	333	58,8
İkinci Öğretim	207	36,6		Erkek	233	41,2
Toplam	566	100,0		**Toplam**	566	100,0
Yaş Aralığı	**N**	**%**		**Son Dönem Not Ortalaması**	**N**	**%**
<=21 yaş	41	7,2		<2,00	27	4,8
22 yaş	162	28,6		2,00-2,49	154	27,2
23 yaş	194	34,3		2,50-2,99	144	25,4
24 yaş	87	15,4		>=3,00	123	21,7
>=25 yaş	56	9,9		Cevapsız	118	20,8
Cevapsız	26	4,6		**Toplam**	566	100,0
Toplam	566	100,0				

Yaşları açısından gruplandırıldıklarında ise öğrencilerin yaşlarının 22 ve 23 yaşları arasında oldukları belirlenmiştir. Yaş sorumuza 26 öğrenci cevap vermemiştir. Öğrencileri son dönem not ortalamaları açısından baktığımızda ise ankete katılan öğrencilerin daha fazla 2,00-2,49 not ortalaması aralığında yer aldığı tespit edilmiştir. Ortalamalarıyla ilgili olan bu sorumuza da 118 öğrenci cevap vermemiştir.

Ankete katılan öğrenciler Tablo 2'de görülen şehirlerdeki üniversitelerde eğitim almaktadır. Farklı bölgelerde bulunan 11 şehirdeki üniversitelerden dönüş olmuştur.

Tablo 2:Öğrencilerin Okudukları Üniversitenin Bulunduğu Şehir

Şehirler	**N**	**%**	**Şehirler**	**N**	**%**
Antalya	48	8,5	Kars	44	7,8
Ardahan	28	4,9	Muğla	43	7,6
Balıkesir	32	5,7	Sakarya	71	12,5
Bilecik	90	15,9	Tokat	74	13,1
İstanbul	34	6,0	Trabzon	54	9,5
Kahramanmaraş	48	8,5	**Toplam**	**566**	**100,0**

Tablo 3'te öğrencilerin üniversite hayatları sonrasında muhasebe ile ilgili herhangi bir alanda çalışma düşüncesinde olup olmadıkları değerlendirme sonuçları yer almaktadır. Öğrencilerin yaklaşık % 54'ünün muhasebe alanında çalışma düşüncesinde olduğunu belirttiği tespit edilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Muhasebe Alanında Çalışma Düşüncesi

Cevap	**Evet**	**%**
Evet	305	53,9
Hayır	258	45,6
Cevapsız	3	0,5
Toplam	566	100,0

Tablo 4'te öğrencilerin son sınıflarına kadar aldıkları muhasebe dersleri verilmiştir. Öğrencilerin çoğunluğu genel muhasebe, envanter, maliyet ve yönetim muhasebesi derslerini aldıklarını belirtmekle birlikte, uzmanlık muhasebesi altında belirttiğimiz muhasebe derslerinden aldığını belirten öğrenci yaklaşık % 9'dur. Bilgisayarlı muhasebe dersi aldığını belirten öğrenci ise yaklaşık % 30'dur.

Tablo 4: Öğrencilerin Şimdiye Kadar Aldıkları Muhasebe Dersleri

Dersler	Evet	%
Genel Muhasebe (Finansal Muhasebe, Muhasebeye Giriş, Genel Muhasebe I-II, Envanter -Bilanço, Dönemsonu İşlemleri Muhasebesi, Şirketler Muhasebesi gibi dersler)	551	97,3
Finansal Raporlar Analizi (Finansal Tablolar Analizi, Mali Raporlar Analizi, Finansal Tabloları Okuma)	342	60,4
Maliyet Muhasebesi – Yönetim Muhasebesi (Maliyet Yönetimi, Maliyet Muhasebesi I-II)	550	97,2
Muhasebe Denetimi (Denetim, İç Kontrol)	416	73,5
Bilgisayarlı Muhasebe (Muhasebede Bilgisayar Kullanımı)	167	29,5
Uzmanlık Muhasebesi (İnşaat Muhasebesi, Konaklama Muhasebesi, Bankacılık, Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi, Sigortacılık İşlemleri Muhasebesi, Sağlık İşletmeleri Muhasebesi, Devlet Muhasebesi, Çevre Muhasebesi, Adli Muhasebe, Muhasebe Bilgi Sistemi gibi)	50	8,8
Diğer (Muhasebe Organizasyonu, Muhasebede Vaka Etütleri, Stratejik Maliyet Yönetim Muhasebesi, UFRS, Finansal Kurumlar Muhasebesi, Değerleme.)	10	0,02

Belirttiğimiz muhasebe dersleri dışında aldıkları dersleri yazmaları istenilen öğrencilerden alınan cevaplara göre "Muhasebe Organizasyonu, Muhasebede Vaka Etütleri, Stratejik Maliyet Yönetim Muhasebesi, UFRS, Finansal Kurumlar Muhasebesi, Değerleme" başlıklı muhasebe derslerinin de bazı üniversitelerde işletme bölümü lisans öğrencilerine okutulduğu görülmüştür.

Öğrencilere muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiğini düşündükleri teknolojik donanım araçları sorulmuştur. Verilen cevapların sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Öğrencilerin ankette belirttiğimiz donanım araçları içinde en fazla projeksiyon cihazı, taşınabilir bilgisayar ve akıllı tahta seçeneklerini işaretledikleri görülmüştür. En az işaretlenen seçenek ise televizyon ve dokümantasyon kamera seçenekleri olmuştur. Dokümantasyon kameranın az seçilmesinin nedeni olarak bu teknolojik eğitim aracının eğitimde kullanımının özellikle muhasebe derslerinde daha yeni olmasından ve öğrencilerin bu aracı daha önce hiç görmemiş olmasından

kaynaklandığı düşünülmektedir. Dokümantasyon kamera akademisyenler tarafından da daha yeterince bilinmemektedir.

Tablo 5: Muhasebe Derslerinde Teknolojik Donanım Kullanılmasının Gerekliliği İle İlgili Öğrenci Görüşleri

Teknolojik Donanım Araçları	Evet	%
Projeksiyon cihazı	370	65,4
Taşınabilir Bilgisayar (Laptop, Tablet)	333	58,8
Akıllı tahta	315	55,7
Sunum kumandası	263	46,5
Lazer işaret kalemi	177	31,3
Mikrofon / Hoparlör	159	28,1
Elektronik ölçme ve değerlendirme sistemi (CPS)	126	22,3
Tepegöz	109	19,3
CD, DVD, Blueray	92	16,3
Video konferans cihazı	91	16,1
Dokümantasyon kamera	58	10,2
TV	54	9,5

Öğrencilere muhasebe derslerinde mutlaka kullanılması gerektiğini düşündükleri teknolojik yazılım araçları sorulmuştur. Verilen cevapların sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. En az işaretlenen seçenek ise televizyon ve dokümantasyon kamera seçenekleri olmuştur. Dokümantasyon kameranın az seçilmesinin nedeni olarak bu teknolojik eğitim aracının eğitimde kullanımının özellikle muhasebe derslerinde daha yeni olmasından ve öğrencilerin bu aracı daha önce hiç görmemiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dokümantasyon kamera akademisyenler tarafından da daha yeterince bilinmemektedir. Öğrencilerin ankette belirttiğimiz yazılım araçları içinde en fazla "İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları ve Paket Muhasebe Yazılım Programları" seçenekleri işaretlenmiştir. En az işaretlenen seçenek ise "Bulut Depolama Araçları" seçeneği olmuştur. Öğrencilere eğitimde kullanılabilecek başka teknolojik yazılım varsa yazmaları istenmiştir. Öğrenciler bu açık uçlu seçeneğe Tablo 6'da görülen muhasebe programlarının da kullanılabileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 6: Muhasebe Derslerinde Teknolojik Yazılım Kullanılmasının Gerekliliği İle İlgili Öğrenci Görüşleri

Teknolojik Yazılım Araçları	Evet	%
İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları (LUCA vs.)	425	75,1
Paket Muhasebe Yazılım Programları (ETA, LKS, LOGO vs.)	397	70,1
Ofis Uygulamaları (Powerpoint, Excel, Word vs.)	360	63,6
Kişisel Web Sitesi	133	23,5
E-Posta (e-mail)	124	21,9
Sosyal Ağlar (Facebook, Twitter, Linkedln vs.)	124	21,9
Sosyal Gruplar (E-Gruplar)	102	18,0
Bulut Depolama Araçları (Yandex, Dropbox vs.)	90	15,9
Diğer (Netsis, Zenom)	4	0,007

Öğrencilere okudukları üniversitelerinde muhasebe derslerinin uzaktan verilip verilmediği sorulmuştur. Alınan cevaplar Tablo 7'de verilmiştir. Bu sorumuza yaklaşık % 19 oranda "Evet", % 78 oranda da "Hayır" cevabı alınmış ve 20 öğrenci de cevap vermemiştir.

Tablo 7: Muhasebe Derslerinin Uzaktan Eğitimle Verilme Durumu

Cevap	Evet	%
Evet	106	18,7
Hayır	440	77,7
Cevapsız	20	3,5
Toplam	566	100,0

Öğrencilere şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde belirttiğimiz teknolojik donanım ve yazılım araçlarını dersi veren öğretim üyesi tarafından kullanıp kullanmadığı sorulmuştur. Bu sorumuza verilen cevapların değerleri Tablo 8'de verilmektedir. Öğrencilerden yaklaşık % 59'u bu sorumuza "Evet" cevabı vererek muhasebe derslerinin herhangi birinde belirttiğimiz teknolojik araçlardan en az birinin kullanılmış olduğunu göstermiştir.

Tablo 8: Muhasebe Derslerinde Teknolojik Materyal Kullanılma

Cevap	Evet	%
Evet	332	58,7
Hayır	234	41,3
Toplam	566	100,0

Öğrencilere şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde belirttiğimiz teknolojik donanım ve yazılım araçlarını dersi veren öğretim üyesi tarafından kullanıp kullanmadığı ile ilgili sorumuza sadece "Evet" cevabını verenlerin Tablo 9'da görülen soruları cevaplamaları istenmiştir. Tablo 9'da görülen sorularımıza öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde muhasebe derslerinde teknolojik donanım olarak dersi veren öğretim üyesinin en fazla sunum programlarını (Powerpoint gibi) kullandığının belirtildiği % 51,6 oranla görülmüştür. Öğrencilerin yaklaşık % 37'sinin öğretim üyelerinin verdikleri ödevlerin ve ders notlarının paylaşımında elektronik postasından faydalandığı belirtilmiştir.

Tablo 9: Muhasebe Dersinde Teknolojik Ders Materyallerinin Kullanılma Durumu

Teknolojik Materyaller	Evet	%
Sunum programı (Powerpoint) kullandı mı?	292	51,6
Ödevlerin ve ders notlarının paylaşımında elektronik postasından faydalandı mı?	210	37,1
İnternet sitelerinden faydalandı mı?	162	28,6
Ödevlerin ve ders notlarının paylaşımında sosyal ağlardan (Facebook, Twitter..) faydalandı mı?	148	26,1
Paket muhasebe yazılım programı kullandı mı? (ETA gibi)	124	21,9
Kendi kişisel web sitesine sizi yönlendirdi mi?	108	19,1
Video konferans, video kamera uygulamaları kullandı mı?	91	16,1
İnternet tabanlı muhasebe programı kullandı mı? (LUCA gibi)	65	11,5
Akıllı tahta kullandı mı?	39	6,9
Akıllı cep telefonu uygulamalarından faydalandı mı?	29	5,1
Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Sistemi (CPS) kullandı mı?	23	4,1

Öğrencilerin % 5,1'i öğretim üyelerinin akıllı cep telefonlarını eğitim amaçlı kullandıklarını belirtmiştir. Muhasebe derslerinde akıllı tahta kullanıldığını ise öğrencilerin yaklaşık % 7'si belirtmiştir. Elektronik ölçme ve değerlendirme sistemi (CPS) ise özellikle maliyeti ve bilinmediği için üniversitelerde kullanımı olmayan bir teknolojik eğitim aracı olduğundan, öğrencilerin de bu sorumuza bilmeden cevap verdikleri düşünülmektedir. 23 öğrenci bu teknolojik aracı derslerde kullanıldığını belirtmiştir.

Öğrencilere sahip oldukları teknolojik donanım ve yazılımlar hakkında sorular sorulmuş ve muhasebe dersleri için de sahip oldukları bu unsurlardan faydalanıp faydalanmadıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Tablo 10'da sorularımıza verilen cevaplar görülmektedir.

Öğrencilere kendilerine ait bir bilgisayarı olup olmadığı sorulduğunda % 87,3 oranda "Evet" cevabı alınmıştır. Akıllı cep telefonu olan öğrenci oranı ise % 75,4'tür. Okudukları üniversitelerde kablosuz internet olduğunu belirten öğrenci oranı ise % 86'dır. Kablosuz internet hizmetinden ise % 43,8 oranda öğrencinin faydalandığını belirttiği görülmüştür.

Tablo 10: Öğrencilerin Teknoloji Sahipliği ve Kullanma Özellikleri

Sorularımız	**Evet**	**%**
Kendinize ait bilgisayarınız var mı?	494	87,3
Kendinize ait akıllı cep telefonunuz var mı?	427	75,4
Üniversitenizde kablosuz internet hizmeti var mı?	487	86,0
Kablosuz internet hizmetinden düzenli olarak faydalanıyor musunuz?	232	41,0
Muhasebe derslerine çalışmak için faydalandığınız internet siteleri var mı?	216	38,2
Bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğinizi düşünüyor musunuz?	117	20,7
Muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalanıyor musunuz?	239	42,2
Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalanıyor musunuz?	245	43,3

Muhasebe derslerine çalışırken faydalandıkları bir internet sitesi olup olmadığı sorulan öğrencilerden yaklaşık % 41'i "Evet" cevabı vermiştir. Bir muhasebe paket programını yeterli seviyede kullanabileceğini düşünen öğrenci ise ankete katılanların yaklaşık %

21'dir. Muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojiden faydalandığını belirten öğrenci oranı yaklaşık % 42'dir. Muhasebe dersleri ile ilgili sınavlara hazırlanırken teknolojiden faydalandığını belirten öğrenci oranı ise % 43 olarak elde edilmiştir.

Şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyesinin teknolojik araçlardan herhangi birini kullanıp kullanmadığına dair sorduğumuz soruya sadece "Evet" diyen 332 öğrenci ele alınarak ortalamaları açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 11: Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımının Muhasebe Derslerine Olan Bakış Açılarına Etkisi

Teknoloji Kullanımının Muhasebe Dersine Olan Bakış Açınıza Etkisi İçin İfadeler	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**Ortalama**
1:Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3:Fikrim Yok, 4: Kesinlikle Katılıyorum						
Teknoloji kullanımı muhasebe derslerini zevkli kıldı.	18	43	62	150	59	3,57
Teknoloji kullanımı muhasebe derslerini anlamamı kolaylaştırdı.	23	38	71	151	49	3,50
Teknoloji kullanımı muhasebe derslerine ilgimi arttırdı.	22	45	84	132	49	3,42
Teknoloji kullanımı muhasebe derslerinde başarımı arttırdı.	22	43	102	118	47	3,38
Teknoloji kullanımı muhasebeyi sevmemi sağladı.	28	48	84	125	47	3,35

Tablo 11'de görülen 5 adet ifade için verdikleri cevapların 5'li Likert ölçeğine göre sonuçlarını aritmetik ortalamaları açısından değerlendirdiğimizde öğrencilerin bu 5 ifade için olumlu yönde düşündükleri sonucuna varılabilmektedir. En olumlu ortalama değerini alan seçenek "Teknoloji kullanımı muhasebe derslerini zevkli kıldı" seçeneğidir. Tablo 11'de görülen 5 adet ifade genel olarak değerlendirildiğinde teknoloji kullanımı ile öğrencilerin muhasebe dersine olan ilgisinin, başarısının, algısının ve sevgisinin az da olsa artmasının sağladığı söylenebilir.

Tablo 12: Öğrencilerin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı Hakkındaki Düşünceleri

Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı Hakkındaki Belirttiğimiz İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
Muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır. (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde)	53	16	20	142	334	4,22
Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir.	35	19	42	196	273	4,16
Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır.	34	26	43	191	271	4,13
Muhasebe dersleri için teknoloji donanımlı özel derslikler kullanılmalıdır.	35	33	79	222	196	3,90
Teknoloji kullanımı ile muhasebe gibi zor bir derslerin kavranması daha kolay hale gelecektir.	23	54	74	252	162	3,84
İnternetteki muhasebe sitelerinde verilen muhasebe bilgileri muhasebe eğitimine faydalıdır	30	50	127	256	102	3,62
Muhasebe derslerini anlatan öğretim üyelerinin mutlaka kendi web sitesi olmalıdır.	37	52	157	193	126	3,56
Öğrencilerle ders ile ilgili iletişim sağlamak için Facebook, Twitter gibi sosyal ağların kullanımı etkilidir.	47	78	113	211	116	3,48
Teknolojik araçların derslerde kullanımı sadece alıştırma yaparken öğrenme sürecine katkı sağlar.	31	114	119	226	75	3,35
Muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunum programları ile anlatım tercih edilmelidir.	76	118	93	159	119	3,22
Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz.	151	169	99	91	55	2,52
Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir.	196	112	116	79	62	2,47

Öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanılması ile ilgili olarak hazırladığımız 12 adet ifadeye 5'li Likert ölçeğine göre katılım durumları ölçülmek istenmiştir. Tablo 12'de görülen bu 12 adet ifadeye öğrencilerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamalarına göre en yüksek ortalamayı alan seçenek (4,22) ortalama ile "Muhasebe yazılımları ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır (Örneğin bilgisayarlı muhasebe dersinde)" seçeneğidir. Ankete katılan 566 öğrencinin 334'ü bu ifade için "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre en düşük ortalama (2,47) ile "Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir" ifadesi olmuştur. Öğrenciler muhasebe derslerinin uzaktan eğitim yolu ile verilebileceği düşüncesine katılmamaktadır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre "Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz" ifadesine katılmadıkları görülmüştür. Öğrenciler temel muhasebe derslerinde de teknoloji kullanılmasının fayda sağlayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Tablo 13'te aldıkları muhasebe derslerinde herhangi bir teknolojik aracın öğretim üyesi tarafından kullanılıp kullanılmaması açısından öğrencilerin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki düşüncelerini ölçen ifadeler için test sonucunda anlamlı bulunan ifadeler şöyledir:

1- "Muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunum programları ile anlatım tercih edilmelidir" ifadesinde derslerinde teknolojik araç kullanıldığını belirten ve kullanılmadığını belirten öğrenciler arasında istatistiki anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyesi tarafından herhangi bir teknolojik araç kullanıldığını belirten öğrenciler lehine bir istatistiki sonuç elde edilmiştir. Aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyeleri tarafından herhangi bir teknolojik araç kullanılmış olan öğrenciler muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunup programları ile anlatım yapılması görüşüne daha olumlu bakmaktadırlar.

2- "Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır" şeklindeki ifademizde de yine derslerinde teknolojik araç kullanılmış ve kullanılmamış olan her iki grup arasında istatistiki anlamlı fark tespit edilmiştir. Sonuç, fark derslerinde teknolojik materyal kullanılmamış olan grup lehinedir. Derslerinde teknolojik herhangi

bir materyal kullanılmamış olan öğrenciler kullanılanlara göre bu ifadeye daha olumlu yönde katılmaktadır.

3- "Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir" ifadesinde de yine sonuçlara göre aldıkları muhasebe derslerinde, dersi veren öğretim üyeleri tarafından herhangi bir teknolojik araç kullanılmış olan öğrencilerle kullanılmamış öğrenciler arasında istatistiki anlamlı fark tespit edilmiştir. Derslerinde teknolojik araç kullanılmış ve kullanılmamış olan her iki grup da bu sorumuza "Katılmıyorum" yönünde cevapları daha çok vermekle birlikte, derslerinde teknolojik araç kullanılmadığını belirten öğrenci grubu bu ifadeye daha olumsuz yönde cevaplar vermişlerdir.

H1 hipotezi için yukarıdaki 3 ifade için kabul, diğer 9 ifade için ise ret sonucu elde edilmiştir.

Tablo 14'te öğrencilerin muhasebe derslerine hazırlanırken kendilerinin teknolojiden faydalanıp faydalanmama özellikleri ile öğretim üyelerinin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki belirttiğimiz ifadelere yönelik öğrencilerin algıları arasında fark olup olmadığını tespit etmede Independent Sample T-Testi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda Tablo 14'te görülen 3 ifadede anlamlı fark tespit edilmiştir.

1- "Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir" ifadesinde öğrencilerden muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullandığını belirtenler teknolojiyi kullanmadığını belirten öğrencilere lehine istatistiki açıdan daha olumlu cevaplar vermişlerdir.

2- "Teknoloji kullanımı ile muhasebe gibi zor bir derslerin kavranması daha kolay hale gelecektir" ifadesinde öğrencilerden muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullanmadığını belirtenler teknolojiyi kullandığını belirten öğrencilere lehine istatistiki açıdan daha olumlu cevaplar vermişlerdir. Bu sonuca göre muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojik herhangi bir araç kullanmadığını belirten öğrenciler teknoloji kullanımı ile muhasebe dersinin daha kolay kavranacağı yönündeki ifadeye daha olumlu düşünceye sahiptirler.

3- "Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz" ifadesinde öğrencilerden muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullandığını belirtenler ile teknolojiyi kullanmadığını belirten öğrenciler arasında istatistiki fark vardır ve bu fark teknolojiyi kullandığını belirten öğrenciler lehinedir. Muhasebe

derslerine hazırlanırken teknoloji kullandığını belirten öğrenciler temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımının fayda sağlamayacağı ifadesine katılmamaktadır.

Tablo 15'te öğrencilerin muhasebe sınavlarına hazırlanırken kendilerinin teknolojiden faydalanıp faydalanmama özellikleri ile öğretim üyelerinin muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki belirttiğimiz ifadelere yönelik öğrencilerin algıları arasında fark olup olmadığını tespit etmede Independent Sample T-Testi uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda Tablo 15'te görülen 1 ifadede anlamlı fark tespit edilmiştir.

1- "Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz" ifadesinde muhasebe sınavlarına hazırlanırken teknoloji kullandığını belirten öğrencilerle kullanmadığını belirten öğrenciler arasında istatistiki anlamlı fark çıkmıştır. Bu fark sınavlara hazırlanırken teknoloji kullanan öğrenciler lehine çıkmıştır. Muhasebe sınavlarına hazırlanırken teknoloji kullandığını belirten öğrencilere göre sınavlara hazırlanırken teknoloji kullanmadığını belirten öğrenciler, temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımının fayda sağlamayacağı ifadesine daha güçlü katılmadıkları yönünde bir sonuç çıkmıştır.

"H2: Öğrencilerin muhasebe derslerine ve sınavlarına hazırlanırken kendilerinin teknolojik herhangi bir materyalden faydalanma durumlarına göre muhasebe derslerinde teknoloji kullanımı hakkındaki duyarlılık düzeyleri farklılaşmaktadır" şeklindeki hipotezimizin testi sonucunda Tablo 14' teki 3 ifade için H2 hipotezi kabul, diğer 9 ifade için ret ve Tablo 15'teki 1 ifade için kabul diğer 11 ifade için ise ret sonucu elde edilmiştir.

Tablo 13: Muhasebe Derslerinde Herhangi Bir Teknolojik Aracın Kullanılıp Kullanılmaması İle Öğretim Üyelerinin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı Hakkındaki Belirttiğimiz İfadelere Yönelik Öğrencilerin Algıları İçin Independent Sample T- Test Analizi Sonuçları

İfadeler	Derslerde Teknoloji Kullanımı Durumu	N	Aritmetik Ortalama	SS	t	sd	Sig.	P
Muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunum programları ile anlatım tercih edilmelidir.	Evet Kullanıldı	234	3,08	1,351	-2,132	563	,419	**,033***
	Hayır Kullanılmadı	331	3,33	1,343	-2,129	499,793		,034
Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır.	Evet Kullanıldı	234	4,00	1,241	-2,258	563	,031	,024
	Hayır Kullanılmadı	331	4,22	1,028	-2,187	440,673		**,029***
Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir.	Evet Kullanılıyor	234	2,62	1,404	2,227	563	,316	**,026***
	Hayır Kullanılmıyor	331	2,36	1,342	2,210	487,595		,028

Tablo 14: Öğrencilerin Muhasebe Derslerine Hazırlanırken Kendilerinin Teknolojiden Faydalanıp Faydalanmama Durumları İle Öğretim Üyelerinin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı Hakkındaki Belirttiğimiz İfadelere Yönelik Öğrencilerin Algıları İçin Independent Sample T- Test Analizi Sonuçları

İfadeler	**Derse Hazırlanırken Teknoloji Kullanımı Durumu**	**N**	**Aritmetik Ortalama**	**SS**	**t**	**sd**	**Sig.**	**P**
Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir.	Kullanıyor	238	4,26	1,015	2,000	563	,172	**,046***
	Kullanmıyor	327	4,08	1,166	2,043	545,145		,041
Teknoloji kullanımı ile muhasebe gibi zor bir derslerin kavranması daha kolay hale gelecektir.	Kullanıyor	238	3,95	1,007	2,117	563	,001	,035
	Kullanmıyor	327	3,76	1,107	2,149	535,766		**,032***
Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz.	Kullanıyor	238	2,32	1,260	-3,119	563	,132	**,002***
	Kullanmıyor	327	2,67	1,314	-3,140	522,643		,002

Tablo 15: Öğrencilerin Muhasebe Sınavlarına Hazırlanırken Kendilerinin Teknolojiden Faydalanıp Faydalanmama Durumları İle Öğretim Üyelerinin Muhasebe Derslerinde Teknoloji Kullanımı Hakkındaki Belirttiğimiz İfadelere Yönelik Öğrencilerin Algıları İçin Independent Sample T- Test Analizi Sonuçları

İfadeler	Teknoloji Kullanımı	N	AO	SS	T	sd	Sig.	P
Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz.	Kullanıyor	244	2,32	1,275	-3,252	563	,273	**,001***
	Kullanmıyor	321	2,68	1,302	-3,261	528,621		,001

12. Sonuç

Çalışmada ankete katılan öğrencilerin verdikleri cevaplara göre muhasebe derslerinde teknolojik donanım ve yazılım araçlarının kullanım düzeyleri hakkında genel bir fikir edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerin muhasebe derslerinin işlenişi sırasında teknolojik donanım ve yazılım araçlarının kullanımı konusunda düşünceleri ve algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada sadece devlet üniversitelerinde lisans düzeyinde ders alan işletme bölümü öğrencilerine verilen muhasebe derslerinde, dersi veren öğretim üyeleri tarafından teknoloji kullanım düzeyleri belirlenmeye ve öğrenci açısından muhasebe derslerinde teknolojinin kullanılması istek ya da isteksizliği hakkında genel bir fikir edinilmeye çalışılmıştır.

On bir üniversiteden ankete katılan öğrencilerin verdikleri cevaplara göre öğrenciler muhasebe dersi işlenişi sırasında en fazla projeksiyon cihazı, bilgisayar ve akıllı tahta kullanılarak ders anlatılması gerektiğini belirtmişlerdir. Muhasebe derslerinde yazılım aracı

olarak ise en fazla "İnternet Tabanlı Muhasebe Yazılım Programları ve Paket Muhasebe Yazılım Programları" seçeneklerinin kullanılması gerektiği sonucu elde edilmiştir.

Öğrencilere şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde belirttiğimiz teknolojik donanım ve yazılım araçlarını dersi veren öğretim üyesi tarafından kullanıp kullanmadığı ile ilgili sorumuza sadece "Evet" cevabını verenlerin muhasebe derslerinde teknolojik donanım olarak dersi veren öğretim üyesinin en fazla sunum programlarını (Powerpoint gibi) kullandığının belirtildiği görülmüştür. İkinci olarak öğrencilerin öğretim üyelerinin verdikleri ödevlerin ve ders notlarının paylaşımında elektronik postasından faydalandığı belirttiği sonucu elde edilmiştir.

Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kendi bilgisayarı, akıllı cep telefonu ve üniversitelerinde kablosuz internet hizmeti olduğunu belirttiği görülmekle birlikte, teknoloji sahipliklerine nazaran muhasebe dersleri ile ilgili çalışmalarında teknoloji kullanımlarının çok daha az düzeyde oldukları görülmüştür.

Öğrencilere muhasebe derslerinde teknoloji kullanılması hakkındaki düşüncelerini belirleyebilmek amacıyla sorduğumuz ifadelere öğrencilerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamalarına göre değerlendirildiğinde ise "Muhasebe yazılımları bilgisayarlı muhasebe gibi ayrı bir ders olarak anlatılmalıdır" ifademiz en fazla olumlu katılımı almıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara göre en düşük ortalamayı "Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir" ifadesi almıştır. Öğrenciler muhasebe derslerinin uzaktan eğitim yolu ile verilebileceği düşüncesine katılmamaktadır. Ayrıca öğrencilerin verdikleri cevaplara göre "Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz" ifadesine katılmadıkları görülmüştür. Öğrenciler temel muhasebe derslerinde de teknoloji kullanılmasının fayda sağlayacağını düşündüklerini belirtmişlerdir.

Şimdiye kadar aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyesinin teknolojik araçlardan herhangi birini kullanıp kullanmadığına dair sorduğumuz soruya sadece "Evet" diyen öğrencilerin verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları açısından değerlendirilmesinde ise öğrencilerin bu 5 ifade için olumlu yönde düşündükleri sonucuna varılabilmektedir. Teknoloji kullanımı ile öğrencilerin muhasebe dersine olan ilgisinin, başarısının, algısının ve sevgisinin az da olsa artmasının sağladığının belirtildiği söylenebilir.

Bu çalışmada öğrencilerin muhasebe derslerinde ve sınavlarında teknoloji kullanım özelliklerine göre muhasebe derslerinin işlenişi sırasında teknoloji kullanılması hakkında verdiğimiz ifadelere algıları test edilmiştir. Muhasebe dersleri veren öğretim üyelerinin eğitimle ilgili yeni teknolojileri takip etmesi gerekmektedir şeklindeki ifademize öğrencilerden muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullandığını belirtenler lehine bir sonuç elde edilmiştir. Teknoloji kullanan öğrenciler kullanmayanlara nazaran öğretim üyelerinin yeni teknolojileri takip etmesi yönünde düşünmektedirler. Teknoloji kullanımı ile muhasebe gibi zor bir derslerin kavranması daha kolay hale gelecektir şeklindeki ifademizde ise muhasebe derslerine hazırlanırken teknolojik herhangi bir araç kullanmadığını belirten öğrenciler lehine bir sonuç elde edilmiştir. Temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımı fayda sağlamaz şeklindeki ifademize muhasebe derslerine hazırlanırken teknoloji kullandığını belirten öğrenciler lehine bir sonuç çıkmıştır. Teknoloji kullanan öğrenciler temel muhasebe konularının anlatımında teknolojik araç kullanımının fayda sağlamayacağı ifadesine katılmamaktadır.

Bu çalışmada ayrıca öğrencilerin bugüne kadar aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyeleri tarafından herhangi bir teknolojik araç kullanılıp kullanılmadığı durumlarına göre muhasebe derslerinin işlenişi sırasında teknoloji kullanılması hakkında verdiğimiz ifadelere öğrencilerin algıları test edilmiştir. Muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunum programları ile anlatım tercih edilmelidir şeklindeki ifademize aldıkları muhasebe derslerinde dersi veren öğretim üyeleri tarafından herhangi bir teknolojik araç kullanılmış olan öğrenciler muhasebe derslerinde klasik anlatım yerine sunup programları ile anlatım yapılması görüşüne katılmaktadır. Muhasebe derslerinde ders konuları sınıfta anlatıldıktan sonra konu ile ilgili ders notları internet ortamında da (e-mail, web sitesi, web grupları) paylaşılmalıdır şeklindeki ifademize derslerinde teknolojik herhangi bir materyal kullanılmış olan öğrenciler kullanılanlara göre bu ifadeye daha olumlu yönde katılmaktadır. Muhasebe dersleri uzaktan eğitim uygulamaları ile de anlatılabilir şeklindeki ifademizde derslerinde teknolojik araç kullanılan öğrenciler muhasebe derslerinin uzaktan eğitimle anlatılabileceği ifadesinde katılmadıklarını belirten bir sonuç ortaya çıkmıştır.

Günümüzde e-ticaret, e-işletme, e-devlet, e-fatura, e-beyanname gibi yeni oluşumlar ve uygulamalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, muhasebecilerin bilgi ve iletişim

teknolojilerine ilişkin sistemlerin geliştirilmesi ve uygulanabilmesi yeterliliğine sahip olmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Artık, sadece bilginin öğretilmesi gelecek için büyük eksiklik olarak görülmektedir. Öğretilen bilgilerin teknoloji ile destek görmesi, öğrencilerin geleceğin dünyası hakkında donanımlı olmaları konusunda hazır olmalarını daha da ön plana çıkmaktadır. Ülkeler ve insanlar arası mesafelerin saniyelerle ölçüldüğü günümüz teknoloji dünyasında, muhasebe eğitiminin de kapsamını ve amacını aşması gerekmektedir. Muhasebe derslerinde teknolojiden, sunum amaçlı faydalanmanın çok daha ötesinde farklı amaçlar için de faydalanılması gerekmektedir.

Sonuç olarak gelişim ve yeniliğe açık, yeni koşullara cevap vermeye hazır bir muhasebe eğitimi için öğretim elemanının, öğrenci ile öğretilecek konu arasındaki etkileşime yardımcı olacak her türlü araç ve gerecin gelişen teknoloji ile uyumlu olması gerekmektedir.

Kaynaklar

1) ALTUNIŞIK, R. ve diğerleri (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 5. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

2) BABUÇOGLU,B. (2006). **İnternet Destekli Olarak Sunulan Muhasebe Uygulamaları Dersinde Öğrenci Memnuniyetinin Ölçülmesi: Özel İnci Anadolum Açıköğretim Kursunda Bir Uygulama**, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

3) BUTLER, J. B. & MAUTZ, R. D. (1996). Multimedia presentations and learning: a laboratory experiment. *Issues in Accounting Education*, 11 (2), 259–280

4) ÇANKAYA F. ve DİNÇ E., (2009), "*Powerpoint ve Klasik Usulde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrenciler Arasındaki Farklılıkların Tespiti: Karadeniz Teknik Üniversitesinde Bir Araştırma",* **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** C:1, S: 17, (s. 28 – 52)

5) ÇOŞKUN, A. (2008). "*Akademik Kişisel Web Sayfalarının Muhasebe Eğitiminde Yardımcı Kaynak Olarak Kullanılması*", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S:40, (s.154-164)

6) FİDAN, M.E. (2012), "*Üniversitelerde Muhasebe Dersini Powerpoint Sunumu Ve Klasik Yöntem İle Alan Öğrenciler Arasındaki Farklılıklar: Bilecik Üniversitesi Örneği",* Journal of Yasar University , 25(7), (4281-4306)

7) HACIRÜSTEMOĞLU, R.(2008). *"Bilgi Çağında Muhasebe Eğitimi*", **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, C:3, (s.1-6)

8) IFAC (2010), Handbook Of Internatıonal Educatıon Pronouncements, http://www.ifac.org/news-events/2014-01/iaesb-publishes-new-standards-content-professional-accounting-education-program (Erişim: 20 Şubat 2014)

9) IFAC,http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/handbook-of-international-e-2.pdf http://www.ifac.org/news-events/2007-10/ifacs-international-accounting-education-standards-board-releases-new-practice-g

10) KALMIŞ, H. ve YILMAZ, B.B. (2004). Lisans seviyesindeki muhasebe eğitiminin mevcut durumu ve geliştirilmesi için yapılması gereken geliştirmeler. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü XXIII Türkiye muhasebe eğitimi sempozyumu,* http://www.isletme.istanbul.edu.tr/surekli_yayinlar/tmes2004/bildiri2.doc

11) ÖMÜRBEK, V. ve BEKÇİ, İ. (2006). Bilgi Teknolojilerinin Muhasebe Eğitimi Üzerindeki Rolü: Bilgisayarlı Muhasebe Dersi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetime Bakış* Dergisi, 18, 75-93.

12) SAYIN ve diğerleri. (2005). Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF'nde öğrenci açısından ve altyapı bakımından muhasebe ve finans eğitiminin etkinliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* 26, 101-108.

13) TEKŞEN, Ö. ve diğerleri (2010), "*Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksekokulları Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S:46, (s.100-112)

14) TORAMAN, C. ve diğerleri, (2008). "*Bilgi teknolojileri ve Meslek Mensuplarının Eğitimi Üzerindeki Etkileri*", **EKEV Akademi Dergisi** Y:12, S:37 (s.15-26)

15) USLU, S. (1999), Bilgi Teknolojisindeki Gelişmelerin Işığında Muhasebe Mesleği Ve Uygulamalar, IV. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, 5-9 Mayıs, Antalya.

http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/04.SEMPOZYUM/2GUN2OTURUM/03-Selcuk%20Uslu195.doc (Erişim: 20 Şubat 2014)

16) UYAR, S. VE ÜNLÜSOY, E.(2007), "Uluslararası Eğitim Standartları (IES) ve Eğitim Uygulamaları Açıklamaları (IEPS) Çerçevesinde Bilgi Teknolojileri İle Muhasebe ve Denetim İlişkisi, **İZSMMO, Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu XI,** 26-30 Ekim 2007, Antalya

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES
http://www.jafas.org

Evaluating The Financial Performances Of The Banks Listed On Istanbul Stock Exchange Banks Index By Data Envelopment Analysis And Malmquist Index[1]

(Borsa İstanbul Banka Endeksine Kote İşletmelerin Finansal Performanslarının Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Endeksine Göre Değerlendirilmesi)

Ahmet Selçuk DİZKIRICI[a] Ahmet GÖKGÖZ[b]

[a] Asst. Prof. Dr., Sakarya University, Faculty of Management, asdizkirici@sakarya.edu.tr

[b] Assoc. Prof. Dr., Yalova University, Faculty of Economic and Administrative Science, ahmetgokgoz83@gmail.com

Keywords
Efficiency, Measurement of Performance, Istanbul Stock Exchange Banks Index (BIST XBANK), Data Envelopment Analysis (DEA), Malmquist Index.

Jel Classification
G32, L25.

Abstract
In order to compare the performances of the banks listed on Istanbul Stock Exchange Banks Index; efficiency values of the banks selected from the mentioned index are calculated by Data Envelopment Analysis (DEA) based on their financial ratios for each year of 2010-2013 period. The estimated efficiency rates are compared amongst themselves as a result of the analyses applied. Additionally; the efficiency changes of the banks in each term is calculated via Malmquist Index to determine the improvement or decline in the course of time.

Anahtar Kelimeler
Verimlilik, Performans Ölçümü, Borsa İstanbul Banka Endeksi (BIST XBANK), Veri Zarflama Analizi.

Jel Sınıflandırması
G32, L25.

Özet
Borsa İstanbul Banka Endeksinde işlem gören işletmelerin performanslarının karşılaştırılması amacıyla endeksten seçilen işletmelerin verimlilik değerleri 2010-2013 dönemine ait her bir yıl için finansal oranları üzerinden Veri Zarflama Analizi ile ölçülmüştür. Uygulanan analizler neticesinde elde edilen verimlilik değerleri kendi aralarında karşılaştırılmıştır. Ayrıca bankaların her bir dönemki verimlilik değişimi zaman içindeki artış ve azalmaların görülebilmesi için Malmquist Endeksi ile hesaplanmıştır. Elde edilen bulguların sonucu, firmalar dönen varlıklarını arttırma ile daha ilgili olmalıdır. Kısa vadeli borçlar ve uzun vadeli borçların kontrolü tercih edilebilir. Stokların devir hızı daha iyi oranlar ile karşılaşmak için tekrardan ayarlanmalıdır.

[1] The study is derivated from the proceeding presented in ISAF 2014 Tokyo 3rd International Symposium on Accounting and Finance on 10-12 September 2014

1. Introduction

Due to the competitive character of the markets; using of the limited resources is reasonably crucial for the companies today so it is needed to apply beneficial performance measurement systems in order to evaluate the company's performance and carry efficient activities to be able to grow gradually. As efficiency is determined to be the adequate level of reaching goals; efficiency needs to be observed and measured in order to evaluate the consequences of different company policies (DPT, 2000: 75; Tarım, 2001). There are various methods to analyze the performance and the efficiency of companies as they are mentioned in the study.

Since banking sector is one of the most important factors about development of an economy, Turkish banks are evaluated continuously to achieve a stronger sector. The conditions of today's financial sector where the levels of terms of competition are high, force banks to make use of their resources in the most effective way (Doğan, 2013a: 215). Hereupon; evaluating the financial performances of the banks to measure their efficiency values and calculate their efficiency changes in time are aimed in the study.

Following the introduction section of the study; the second one includes literature review. In the third section DEA and Malmquist Index methodologies are explained thus aim, scope and limitations are described in the fourth section of the study. Consequently; findings of the banks measured via DEA and Malmquist Index are indicated in the fifth section so the sixth one comprehends the results.

2. Literature Review

There are plenty of studies in the literature held about performance measurement and efficiency in banking sector. Besides; multi-criteria decision-making methods such as Analytical Hierarchy Process (AHP), Analytical Network Process (ANP), Data Envelopment Analysis (DEA), TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to An Ideal Solution), Gray Relational Analysis (GRA) and Electre methods are observed to be used in academic studies concerning measurement of financial performances of banks (Doğan, 2013a: 215-216). In this study; although analyses such as DEA and Malmquist Index are used for performance measurement in Turkish Banking Sector, all the studies having the same purpose and being held recently are mentioned below.

Özgür (2008) measured financial efficiency of Turkish public capitalized deposit banks via Data Envelopment Analysis due to its importance owing to the fact that public banks' share in economic system is realized as 28%.

Eken and Kale (2011) measured the efficiency of bank branches via DEA to determine their strengthful and weak characteristics. They comprehend that branch size and scale efficiency are related to each other; as branch size increases scale efficiency increases too additionally after the most productive scale size, however, as size increases efficiency decreases.

Ata (2009) compared the domestic and foreign banks operating in Turkey by their financial performances additionally analyzed the effect of foreign capital on the performances of the banks; consequently, domestic banks were evaluated to be more efficient than foreign banks with respect to performance criteria.

Doğan (2013a) measured and compared financial performances of banks traded in Istanbul Stock Exchange (ISE) between the years of 2005-2011 via Gray Relational Analysis (GRA) method and comprehended that a bank with high "Return on Assets" could also have a high financial performance.

Doğan (2013b) compared the financial performances of participation and conventional banks which have been active from 2005 to 2011 in Turkey and no statistical significant difference was detected between the mentioned bank groups about profitability rates.

As a similar study to Ata (2009); Doğan (2013c) compared the financial performances of foreign and domestic banks which operate in Turkish Banking Sector. It is determined that domestic banks are more efficient than foreign banks while foreign banks are suggested to have better capital adequacy ratios.

Aktaş and Avcı (2013) compared the efficiency values of participation banks, interest based private and public banks by using Data Envelopment Analysis also Malmquist Index. In consequence of their mutual study; public banking is evaluated as the most efficient while participation banking is the increasing one according to productivity rates.

Koçyiğit (2013) investigated the relation between the efficiency of listed deposit banks in Istanbul Stock Exchange and its stock returns for the period of 2006-2011 by using DEA and panel data analysis that a statistically significant relationship is not found between the efficiency of deposit banks and its stock returns.

Sakarya and Kaya (2013) conducted a comparative analysis between participation banks and deposit banks operating in Turkey and investigate the main areas of differentiation. They examined the Turkish banking system for 2005-2012 period in their study by using panel data analysis.

3. Data Envelopment Analysis (DEA) and Malmquist Index Methodologies

DEA is a linear programming-based approach developed by Charnes, Cooper and Rhodes in 1978 built on Farrell's (1957) theoretical study to determine performance efficiency. DEA evaluates the relative efficiency of Decision Making Units (DMUs) (Golany and Yu, 1997: 28) which can be defined as the entities responsible for converting input(s) into output(s) and whose performances are to be evaluated. The term "relative" is rather important since an institution identified by DEA as an efficient unit in a given data set may be deemed inefficient when compared to another set of data (Yeh, 1996: 981).

In efficiency analysis, observations are generated by a finite number of DMUs using the same kind(s) of input(s) and output(s); however, DEA offers the advantage of being able to process multiple inputs and outputs with each being stated in its own unit of measurement. Cenger (2011: 34) states that technical efficiency concept; meaning the process of acquiring maximum outputs by using minimum inputs or acquiring more outputs by using same amount of inputs, underlies in reasoning Data Envelopment Analysis method.

There are two basic kinds of DEA models: CCR (Charnes, Cooper, Rhodes) and BCC (Banker, Charnes, Cooper). The CCR model is built on the assumption of constant returns to scale (CRS) of activities, and the other one is about variable returns (VRS). The CCR model assumes frontier to have constant returns to scale (CRS) characteristics since Banker et al. (1984) (BCC) relaxed CRS assumption and introduced VRS frontier in 1984 (Eken and Kale, 2011: 890).

DEA model is a non-parametric approach to solve a linear programming formulation for each DMU, DEA measures efficiency of a DMU by maximizing the ratio of weighted outputs over weighted inputs so the ratio is normalized according to the best practical peers and efficiency is calculated to be between 0 and 1; as 1 representing the efficient unit (Boussofiane et al., 1991).

As in the other non-parametric measurement methods; DEA models can be characterized in the groups called as input orientated and output orientated. Due to the fact that firms in a highly competitive global market intend to minimize the costs; input orientated DEA models are more preferred but output orientated ones should be benefited if more outputs are intended to be obtained by the same amount of inputs (Coelli, 1998: 7 in Cenger, 2011: 35).

The constraints and necessary steps to implement the Data Envelopment Analysis (DEA) can be asserted as selection of DMUs, determining sets of input and outputs, measurement of the relative efficiency and evaluation of results; respectively (Özgür, 2008: 253).

The mathematical expression of output / input ratio introduced by Charnes, Cooper and Rhodes for Data Envelopment Analysis Model in 1978 is indicated below (Cooper and Seiford, 2000: 35 in Kaya et al., 2010: 134):

Efficiency = Output / Input

$$\text{Max } h_k = \frac{\sum_{r=1}^{s} urk\ yrj}{\sum_{i=1}^{m} vik\ xij}$$

Herein; $x_{ij}>0$ parameter indicates i inputs used by j DMUs and yrj>0 parameter denotes r outputs used by j DMUs. Reference variables for this equation meeting maximization condition are shown as v_{ik} and u_{rk} meaning the weights given by k decision making units for i inputs and r outputs.

The constraint obtaining the efficiency not to be counted as more than 100 % when reference weights of k organizational decision making units are also used by other decision making units is indicated as;

$$\frac{\sum_{r=1}^{n} urk\ yrj}{\sum_{i=1}^{m} vik\ xij} \leq 1, \quad u_r \geq 0, v_i \geq 0$$

Herein j and k = 1,……, n

The businesses to be evaluated by DEA must have the same input-output sets in order to acquire reasonable results (Yolalan, 1993: 65 in Özcan, 2005: 25).

Data Envelopment Analysis (DEA) is a subject to study related to operations research, management and econometrics indicating the efficiency of activities in both production and services sectors (Wei, 2001).

The greatest number possible to be able to represent the amount of inputs and outputs are to be preferred to maximize decomposition ability of DEA and while there exist m inputs and p outputs, the number of DMUs evaluated should be at least (m+p+1) or 2.(m+p) in terms of the significance of the study (Boussofiane et al., 1991: 7-8 in Özcan, 2005: 69).

Malmquist Index abbreviation for "Malmquist Total Factor Productivity Index" is used to measure the changes in total factor productivity and its components as Efficiency Change, Technical Efficiency Change, Scale Efficiency Change and Pure Efficiency Change, in time. The Malmquist Index value is comprehended to be the change in total factor productivity so that efficieny increases when the mentioned values excess 1.

Malmquist Index is calculated as the multiplication of Efficiency Change and Technical Efficiency Change (Karacabey, 2002: 191 aktaran Özgür, 2008: 252) while Efficiency Change is occurred by multiplying Scale Efficiency and Pure Efficiency changes (Işık ve Hassan, 2003: 302 in Çakır ve Perçin, 2012: 55).

4. Aim, Scope and Limitation of the Study

It is aimed to measure the financial efficiencies of the banks listed on Istanbul Stock Exchange Banks Index (XBANK) in the period of 2010-2013 by using DEA over their financial ratios.

Despite the existence of 16 banks listed on the mentioned index; 4 of them are excluded from the study due to the fact that there are 2 participation banks and 2 investment banks within the index. The excluded companies are as following; Albaraka Türk (ALBRK), Asya Katılım Bankası (ASYAB), Türkiye Kalkınma Bankası (KLNMA) and Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB). Hence, the rest 12 depositary banks analyzed in the study are indicated in the table below:

Table 1: The Depositary Banks Analyzed in the Study

Code	Company	Code	Company
AKBNK	AKBANK	ISCTR	İŞBANKASI
ALNTF	ALTERNATİF BANK	SKBNK	ŞEKERBANK
DENIZ	DENİZBANK	TEBNK	TÜRK EKONOMİ BANKASI
FINBN	FİNANSBANK	TEKST	TEKSTİL BANK
GARAN	GARANTİ BANKASI	VAKBN	VAKIFBANK
HALKB	TÜRKİYE HALK BANKASI	YKBNK	YAPI ve KREDİ BANKASI

Due to the fact that input variables are more likely to be controlled in the competitive market, input orientated DEA models are mostly preferred for the similar studies; however, output orientated DEA is suggested to be applied in the study since profitability rates of the banks for long term are considered. Afterwards; input and output variables as Liquid Adequacy, Capital Adequacy, Loan Ratio, Return on Assets, Return on Equities and Management Effectiveness are selected in accordance with the decision of analysis to compare the financial performances of the mentioned DMUs.

The input and output variables benefited in the study are indicated below in Table 2.

Table 2: Input and Output Variables of the Study

Inputs	Outputs
Liquid Adequacy (Liquid Assets/Total Assets)	Return on Assets – ROA (Net Profit of the Period/Total Assets)
Capital Adequacy (Total Equities/Total Assets)	Return on Equity – ROE (Net Profit of the Period/Total Equities)
Loan Ratio (Total Loans/Total Deposits)	Management Effectiveness (Interest Income/Total Assets)

According to the model, input and output variables determined; data of the depositary banks analyzed are gathered from the official web site of Public Disclosure Platform (www.kap.gov.tr) via their balance sheets and income statement tables. Hence; the mentioned ratios are calculated and ran in Banxia DEA Frontier Software Program afterwards efficiency values belonged to each depositary bank are compared via DEAP 2.1 Program (Win4DEAP) to determine the improvements and decreases in terms of efficiency.

Since Boussofiane et al. (1991: 7-8 in Özcan, 2005: 69) declares that the number of DMUs evaluated should be at least (m+p+1) or 2.(m+p) in terms of the significance of the study while m inputs and p outputs exist, as a limitation of the study, both of the conditions are met in the study.

5. Findings of the Analysis

Both CRS and VRS models are used in Banxia DEA Frontier Software Program while data related to the study are employed; consequently, it is observed that there is not much difference in the rates acquired. Thus; scale efficiency change is suggested to be insignificant so merely CRS model is preferred in the study to indicate the results of analysis. The efficiency values of the banks obtained via output orientated CRS model for each of the years between 2010 and 2013 are indicated below, respectively.

Table 3: Efficiency Values of the Banks in 2010

Decision Making Unit (DMU)	Score	Decision Making Unit (DMU)	Score
AKBNK	98,35%	ISCTR	84,32%
ALNTF	100,00%	SKBNK	74,07%
DENIZ	88,80%	TEBNK	94,65%
FINBN	88,03%	TEKST	67,11%
GARAN	87,58%	VAKBN	81,40%
HALKB	100,00%	YKBNK	99,45%

Efficiency values based on the financial performances of the banks analyzed in 2010 are indicated in Table 3 by their scores and it is observed that only ALNTF and HALKB are evaluated as efficient while the others have different efficiency values from 67% to 99%. Even though the 10 banks need improvement; it is clear that their scores can not be suggested to be very low in the year of 2010.

Table 4: Efficiency Values of the Banks in 2011

Decision Making Unit (DMU)	Score	Decision Making Unit (DMU)	Score
AKBNK	78,16%	ISCTR	66,86%
ALNTF	100,00%	SKBNK	100,00%
DENIZ	96,58%	TEBNK	75,10%
FINBN	96,82%	TEKST	80,90%
GARAN	80,77%	VAKBN	78,64%
HALKB	100,00%	YKBNK	85,50%

The efficiency values belonged to 2011 indicate that ALNTF, HALKB and SKBNK are efficient while the remaining 9 banks' performances are between 66% and 97%.

Table 5: Efficiency Values of the Banks in 2012

Decision Making Unit (DMU)	Score	Decision Making Unit (DMU)	Score
AKBNK	66,69%	ISCTR	66,68%
ALNTF	100,00%	SKBNK	100,00%
DENIZ	82,85%	TEBNK	77,92%
FINBN	84,35%	TEKST	77,40%
GARAN	73,78%	VAKBN	76,35%
HALKB	100,00%	YKBNK	67,86%

According to the efficiency rates of 2012; ALNTF, HALKB and SKBNK are evaluated to be efficient and the other banks analyzed have efficiency rates from 66% to 85%.

Table 6: Efficiency Values of the Banks in 2013

Decision Making Unit (DMU)	Score	Decision Making Unit (DMU)	Score
AKBNK	74,05%	ISCTR	71,03%
ALNTF	100,00%	SKBNK	100,00%
DENIZ	100,00%	TEBNK	89,64%
FINBN	97,33%	TEKST	86,62%
GARAN	78,23%	VAKBN	88,72%
HALKB	100,00%	YKBNK	100,00%

Table 6 indicates that while ALNTF, DENIZ, HALKB, SKBANK and YKBNK are efficient, the performances of the others are calculated between 71% and 98% in 2013.

So; 2010 and 2013 are observed to be better than 2011 and 2012 for banks according to their efficiency values in the period besides ALNTF and HALKB are evaluated to be efficient in each year of the period while SKBNK is suggested to be inefficient only in 2010. DENIZ and YKBNK are calculated as efficient banks merely in 2013 additionally AKBNK, FINBNK, GARAN, ISCTR, TEBNK, TEKST and VAKBN need improvement during the 2010-2013 period even though their performances deserve to be defined as fine.

Afterwards; efficiency values belonged to each of the DMUs are compared via DEAP 2.1 Program (Win4DEAP) to determine improvements and decreases. The results of

Malmquist Index Summary based on Total Factor Productivity Change and its components are shown in the tables below:

Table 7: Malmquist Index Summary 2011

Decision Making Unit (DMU)	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
AKBNK	0.792	0.840	0.829	0.955	0.666
ALNTF	1.000	1.129	1.000	1.000	1.129
DENIZ	1.085	0.989	1.080	1.005	1.073
FINBN	1.099	0.908	1.000	1.099	0.998
GARAN	0.918	0.869	0.905	1.015	0.798
HALKB	1.000	0.912	1.000	1.000	0.912
ISCTR	0.793	0.942	0.710	1.117	0.747
SKBNK	1.349	0.995	1.270	1.062	1.343
TEBNK	1.056	1.277	1.000	1.056	1.348
TEKST	1.173	0.872	1.027	1.143	1.023
VAKBN	0.965	0.984	0.933	1.034	0.950
YKBNK	0.861	0.827	0.878	0.980	0.712
MEAN	0.996	0.955	0.960	1.037	0.951

All Malmquist index averages are geometric means.

According to Table 7; total factor productivity changes belonging to ALNTF, DENIZ, SKBNK, TEBNK and TEKST exceed 1 so that the efficiency values of the 5 mentioned banks are suggested to be improved.

Table 8: Malmquist Index Summary 2012

Decision Making Unit (DMU)	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
AKBNK	0.855	1.106	0.968	0.883	0.945
ALNTF	1.000	1.362	1.000	1.000	1.362
DENIZ	0.859	1.026	0.858	1.001	0.881
FINBN	0.872	1.142	0.997	0.875	0.996
GARAN	0.916	1.031	0.940	0.975	0.945
HALKB	1.000	0.976	1.000	1.000	0.976
ISCTR	0.999	1.061	1.091	0.915	1.060
SKBNK	1.000	1.225	1.000	1.000	1.225
TEBNK	0.779	0.842	0.793	0.983	0.656
TEKST	0.982	1.290	0.949	1.035	1.266
VAKBN	1.017	1.092	0.994	1.024	1.111
YKBNK	0.793	1.012	0.873	0.908	0.802
MEAN	0.919	1.089	0.952	0.965	1.000

All Malmquist index averages are geometric means.

Rates in 2012 show that ALNTF, ISCTR, SKBNK, TEKST and VAKBN improve their efficiency, then. According to cumulative average data of 2012; total factor productivity is fixed, technical efficiency increase while the others decrease.

Table 9: Malmquist Index Summary 2013

Decision Making Unit (DMU)	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
AKBNK	1.109	0.799	1.076	1.030	0.886
ALNTF	1.000	0.910	1.000	1.000	0.910
DENIZ	1.207	0.882	1.166	1.035	1.065
FINBN	1.154	0.716	1.003	1.150	0.826

Decision Making Unit (DMU)	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
GARAN	1.060	0.823	1.052	1.008	0.872
HALKB	1.000	0.895	1.000	1.000	0.895
ISCTR	1.064	0.819	1.065	0.999	0.871
SKBNK	1.000	0.743	1.000	1.000	0.743
TEBNK	1.158	0.730	1.153	1.004	0.845
TEKST	1.119	0.655	1.208	0.926	0.733
VAKBN	1.109	0.779	1.124	0.987	0.864
YKBNK	1.473	0.820	1.304	1.129	1.208
MEAN	1.115	0.794	1.092	1.021	0.885

All Malmquist index averages are geometric means.

According to Table 9; merely DENIZ and YKBNK have improvement in total factor productivity. ALNTF and HALKB have decrease due to the decline in technical efficiency change. The cumulative average data of 2013 illustrate that total factor productivity decrease because of the change in technical efficiency even though pure efficiency and scale efficiency arise.

As it is indicated below in Table 10; total factor productivity decrease year by year except 2012 meaning that the mentioned rate is the same both in 2011 and 2012.

Table 10: Malmquist Index Summary of Annual Averages

Year	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
2011	0.996	0.955	0.960	1.037	0.951
2012	0.919	1.089	0.952	0.965	1.000
2013	1.115	0.794	1.092	1.021	0.885
MEAN	1.007	0.938	0.999	1.007	0.944

Finally; Malmquist Index Summary of each bank's means is indicated below:

Table 11: Malmquist Index Summary of DMU Means

Decision Making Unit (DMU)	Efficiency Change	Technical Efficiency Change	Pure Efficiency Change	Scale Efficiency Change	Total Factor Productivity Change
AKBNK	0.909	0.905	0.952	0.954	0.823
ALNTF	1.000	1.119	1.000	1.000	1.119
DENIZ	1.040	0.964	1.026	1.013	1.002
FINBN	1.034	0.905	1.000	1.034	0.936
GARAN	0.963	0.903	0.964	0.999	0.870
HALKB	1.000	0.927	1.000	1.000	0.927
ISCTR	0.944	0.936	0.938	1.007	0.884
SKBNK	1.105	0.967	1.083	1.020	1.069
TEBNK	0.984	0.922	0.971	1.014	0.907
TEKST	1.089	0.903	1.056	1.031	0.983
VAKBN	1.029	0.943	1.014	1.015	0.970
YKBNK	1.002	0.882	1.000	1.002	0.883
MEAN	1.007	0.938	0.999	1.007	0.944

According to Table 11; ALNTF, DENIZ and SKBNK have decrease in total factor productivity in the 4-year period that most of the efficiency declines are results of technical efficiency changes.

6.Results and Conclusion

In the study; 12 depositary banks listed on Istanbul Stock Exchange Banks Index (BIST XBANK) are evaluated through their financial performances via DEA over financial ratios to compare themselves in 2010-2013 period.

Based on the results of DEA; ALNTF and HALKB are evaluated as efficient in 2010 while ALNTF, HALKB and SKBNK are suggested to be efficient in 2011. According to the results acquired; ALNTF, HALKB, SKBNK and ALNTF, DENIZ, HALKB, SKBANK, YKBNK are calculated as the efficient banks in the years of 2012 and 2013, respectively. Consequently; ALNTF and HALKB are the efficient banks in each of the years besides SKBNK is efficient in three years of the mentioned period. In respect of the analysis held;

most of the banks need improvement even though their performances deserve to be defined as fine.

Afterwards; efficiency values belonged to each of the banks are compared to determine improvements and decreases via Malmquist Index. According to their total factor productivity changes; ALNTF, DENIZ, SKBNK, TEBNK, TEKST improve their efficiency in 2011 and ALNTF, ISCTR, SKBNK, TEKST, VAKBN have better efficiency in 2012 comparing to the previous year. Finally in 2013; only DENIZ and YKBNK have improvement in total factor productivity so that the others decrease related to efficiency compared to 2012. In conclusion; ALNTF, DENIZ, ISCTR, SKBNK, TEBNK, TEKST, VAKBN and YKBNK have better efficiency rates in different years of the mentioned period even if non of them are able to improve efficiency rates in each of the following years.

The results illustrate that depositary banks listed on Istanbul Stock Exchange Banks Index can be suggested to be efficient as well in the period between the years of 2010 and 2013 according to the analyses held via DEA and Malmquist Index. For the following studies; the comparision of financial efficiency of the banks examined can be made with their share earnings, corporate governance ratings or foreign shares (if available).

References

Aktaş, Metin - Avcı, Tunahan. (2013), "Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Faize Dayalı Bankacılığın Etkinlik Açısından Karşılaştırılması", Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 50, Sayı: 576, s. 85-98.

Ata, H.Ali (2009), "Banka Yabancılaşmasının Türkiye'deki Yerli ve Yabancı Bankalar Açısından Karşılaştırılması", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 4, s. 109-124.

Banker, Rajiv - Charnes, Abraham - Cooper, William Wager. (1984), "Models for Estimation of Technical and Scale Inefficiencies In Data Envelopment Analysis", Management Science, Vol. 30, s. 1078-1092.

Boussofiane, Aziz - Dyson, Robert - Thanassoulis, Emmanuel. (1991), "Applied Data Envelopment Analysis", European Journal of Operational Research, Vol. 52, Issue 1, s. 1-15.

Cenger, Hatice (2011), "İMKB'de İşlem Gören Çimento Şirketlerinin Performanslarının Ölçülmesinde Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 3-4, s. 31-44.

Charnes, Abraham - Cooper, William Wager - Rhodes, Edwardo. (1978), "Measuring the Efficiency of Decision Making Units", European Journal of Operational Research, Vol. 2, s. 429-444.

Coelli, Tim (1998), A Guide to DEAP Version 2.1: A DEA Computer Program, CEPA Working Paper, University of New England.

Cooper, William Wager - Seiford, Lawrence. (2000), DEA: A Comprehensive Text With Models, Applications, References and DEA-Solver Software, Kluiwer Academic Publishes, London.

Çakır, Süleyman - Perçin, Selçuk. (2012), "Kamu Şeker Fabrikalarında Etkinlik Ölçümü: VZA - Malmquist TFV Uygulaması", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 12, Sayı. 4, s. 49-64.

Devlet Planlama Teşkilatı, (2000), Kamu Yönetiminin İyileştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Doğan, Mesut (2013a), "Measuring Bank Performance with Gray Relational Analysis: The Case of Turkey", Ege Akademik Bakış, Cilt: 13, Sayı: 2, Nisan 2013, s. 215-225.

Doğan, Mesut (2013b), "Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 58, Nisan/2013, s. 175-188.

Doğan, Mesut (2013c), "Comparison of Financial Performances of Domestic and Foreign Banks: The Case of Turkey", International Journal of Business and Social Science, Vol. 4, No. 1, January 2013, s. 233-240.

Eken, Mehmet Hasan - Kale, Süleyman. (2011), "Measuring Bank Branch Performance Using Data Envelopment Analysis (DEA): The Case of Turkish Bank Branches", African Journal of Business Management, Vol. 5, No.3, pp. 889-901.

Farrell, Michael (1957), "The Measurement of Productivity Efficiency", Journal of the Royal Statistical Society, Vol. 120, s. 253-290.

Golany, Boaz - Yu, Gang (1997), "Estimating Returns to Scale in DEA", European Journal of Operational Research, Vol. 103, s. 28-37.

Işık, İhsan - Hassan, M. Kabir (2003), "Financial Disruption and Bank Productivity: The 1994 Experience of Turkish Banks", The Quarterly Review of Economics and Finance, Vol. 43, s. 291–320.

Kamuyu Aydınlatma Platformu (2014), http://www.kap.gov.tr (Accession Date: 06.15.2014)

Karacabey, Ali Argun (2002), "Türk Bankalarındaki Üretim Değişiklikleri ve Nedenleri", İktisat, İşletme ve Finans, Cilt. 17, Sayı. 191, s. 68-78.

Kaya, Abdükadir - Öztürk, Meryem - Özer, Ali (2010), "Metal Eşya, Makine ve Gereç Yapım Sektördeki İşletmelerin Veri Zarflama Analizi ile Etkinlik Ölçümü", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 24, Sayı. 1, s. 129-147.

Koçyiğit, M.Murat (2013), "Mevduat Bankalarının Etkinliği ve Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişki", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 57, Ocak/2013, ps. 73 -88.

Özcan, Anıl İlkem (2005), Celal Bayar Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksekokullarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Ölçülmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Özgür, Ersan (2008), "Kamu Bankalarının Finansal Etkinliği", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 10, Sayı. 3, s. 247-260.

Sakarya, Burçhan - Kaya, Yasemin. (2013), Türk Bankacılık Sektöründe Katılım ve Mevduat Bankaların Performans Farklılaşması, EY International Congress on Economics I: "Europe and Global Economic Rebalancing, Ankara, October 24-25, 2013.

Tarım, Armağan (2001), Veri Zarflama Analizi: Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı, Sayıştay Yayınları, Sayı 15, Ankara.

Wei, Quanling (2001), "Data Envelopment Analysis", Chinese Bulletin Science, Vol. 46, No. 16, s. 1321-1332.

Yeh, Quey-Jen (1996), "The Application of Data Envelopment Analysis in Conjunction with Financial Ratios for Bank Performance Evaluation", The Journal of the Operational Research Society, Vol. 47, No. 8, s. 980-988.

Yolalan, Reha (1993), İşletmelerarası Göreli Etkinlik Ölçümü, MPM Yayınları, No. 483, Ankara.

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES
http://www.jafas.org

Uşak İlindeki Hisse Senedi Yatırımcılarının Profili ve Yatırım Kararlarını Etkileyen Demografik ve Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Analizi

(The Profile of Stock Investors in Uşak and Analysis of Demographic and Socio-Economic Factors Affecting Investment Decisions)

Eser YEŞİLDAĞ[a] Ercan ÖZEN[b]

[a] Yrd.Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, eseryesildag@gmail.com

[b] Yrd.Doç.Dr., Uşak Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, eozentr@hotmail.com

Anahtar Kelimeler
Yatırımcı Profili, Hisse Senedi, Borsa Yatırımcısı, Portföy Yönetimi.

Jel Sınıflandırması
R53, G11, H54.

Özet

Bu çalışmanın amacı, Uşak ilindeki borsa yatırımcılarının profilinin belirlenmesi, yatırımcıların kararlarını etkileyen demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin ortaya konulması ve yatırımcıların yatırım kararlarında rasyonel olup olmadıklarının tespit edilmesidir.

Bu amaçlara uygun veri elde etmek için borsa yatırımcıları ile anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 18 paket programında tek yönlü anova testi ile analiz edilmiştir.

Çalışmaya göre; Uşaklı borsa yatırımcılarının Türkiye'deki borsa yatırımcılarının genel profiline çok yakın bir profile sahip oldukları ortaya çıkarılmıştır. Yatırımcılar, özellikle borsa yatırımı konularında fazla bilgiye sahip olmadıkları için rasyonel bir yatırımcı gibi hareket edememektedir. Ayrıca; yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, aile nüfusu ve gelir gibi demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerin yatırım kararlarını etkilediği tespit edilmiştir.

Elde edilen bulguların, borsa yatırımları konusunda çok gerilerde kalmış olan Uşak İlinin, yatırımcı sayısının ve işlem hacminin artırılması ve daha doğru yatırım kararlarının alınması konusunda yetkili mercilere yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

Keywords
Investor Profile, Stock, Stock Investor, Portfolio Management.

Jel Classification
R53, G11, H54.

Abstract

The purposes of this study are; to find out the profiles of stock investors in Usak city, to determine the demographic and socio-economic factors which are affecting investors decision and to find out whether the investors behave rationally or not in their investment decisions.

In order to get data for these purposes, the questionnaire is applied to stock investors. Then, obtained data were analyzed with one way anova test by using SPSS.18 statistical package program.

According to results of the study; stock investors in Uşak have similar characteristics with the overall stock investors in Turkey. Investors in Uşak can't behave rationally as they don't have enough information on investment in stock exchange. Moreover, it is revealed that demographic and socio-economic factors such as age, gender, occupation, education level, family population and income, influenced the decisions of stock investment.

It is suggested that the findings of the study may support policy makers to increase the quantity of investors and their trading volume through to take better decisions in Uşak which is not known as a major province about the issue.

1.Giriş

Hisse senedi borsaları en riskli piyasalardan biridir. Bu nedenle, bu piyasalarda yatırım yapılırken dikkatli davranılmalı ve rasyonel bir şekilde hareket edilmelidir. Aksi halde, telafi edilemez zararlarla karşı karşıya kalmak mümkündür. Hisse senedi borsalarında yatırımcı profili ve davranışları, borsadaki fiyat hareketlerinin analiz edilmesinde büyük önem taşımaktadır. Çünkü borsadaki yatırımcıların tecrübe, bilgi veya beceri düzeyi arttıkça, o borsadaki işleyişin ve fiyat oluşumunun daha etkin olabileceği düşünülür.

Borsa yatırımlarında, yatırımcıların birçok faktörü dikkatte almaları ve özellikle bilimsel yöntemlerden faydalanmaları gerekir. Bunun için, yatırımcıların ciddi bir bilgi birikimine ve deneyime sahip olmaları gerekir. Aksi halde, hisse senedi yatırımlarının gerektirdiği kapsamlı analizleri yapabilmek mümkün olamamaktadır. Bu analizlerin yapılabilmesi için, temel finans bilgisinin yanı sıra; temel analiz, teknik analiz ve portföy yaklaşımları konusunda bilgi sahibi olunması gerekir.

Türkiye'de borsa yatırımcılarının genel profili incelendiğinde, bireysel yatırımcıların ağırlıklı olduğu göze çarpmaktadır. Yani, yatırımcılar, birikimlerini profesyonel kuruluşlara yöneltmek yerine, bu birikimleri kendileri yönetmeye çalışmaktadırlar. Böylece bireysel yatırımcılar, yeterli bilgi birikimine sahip olmadıkları için, büyük bir risk altında kalmaktadırlar.

Bu çalışmanın amacı, Ege Bölgesi'nin Uşak ilinin borsa yatırımcılarının profilinin belirlenmesi, bu yatırımcıların borsa yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin ortaya konulması ve bir takım finansal bilgilere sahip olup olmadığını tespit ederek rasyonel davranıp davranmadığını tespit etmektir.

Bu amaçla, öncelikle, Türkiye'de borsa yatırımcılarının genel bir profili üzerinde durulmuş daha sonra borsa yatırımlarında kullanılan analiz yöntemleri ve portföy yaklaşımları anlatılmış ve bir borsa yatırımcısında olması gereken temel özellikler ortaya konulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise, Uşak ilindeki borsa yatırımcılarının profilinin ve bu yatırımcıların borsa yatırım kararlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik olarak yapılan anket sonuçları ortaya konulmuş, çeşitli istatistiksel yöntemler kullanılarak yapılan analizler yorumlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde de elde edilen bulgular genel olarak değerlendirilmiştir.

2.Türkiye'de Borsa Yatırımcılarının Genel Bir Profili

Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun (MKK) Aralık-2014 dönemine ait genel borsa yatırımcı profili raporlarına göre (https://portal.mkk.com.tr), Türkiye'de 1.065.473'ü gerçek kişi

yatırımcı olmak üzere, toplam 1.075.368 borsa yatırımcısı bulunmaktadır. Bu yatırımcıların % 99,1'i yerli yatırımcı, % 0,90'i ise, yabancı yatırımcılardan oluşmaktadır. Ancak, azınlık olan yabancı yatırımcılar toplam portföyün yaklaşık olarak % 64'üne, yerli yatırımcılar ise, toplam portföyün sadece % 36'sına sahiptirler. Yıllar itibariyle Dünyada ve Türkiye'de yaşanan dalgalanmalara rağmen yukarıdaki oranlarda çok büyük değişikliklerin olmadığı görünmüştür.

Verilere göre yatırımcıların yaklaşık olarak %4,7'si 0-29 yaş aralığında, % 51,1'i 30-49 yaş aralığında, % 24,1'i 50-59 yaş aralığında, %20,1'i 60 yaş üzerindedir. Görüldüğü gibi, ülkemizde borsa yatırımcılarının yarısından fazlası orta yaş grubunda yer almaktadır.

Yatırımcıların %51,92'si İstanbul, Ankara ve İzmir'de faaliyet gösterirken, geriye kalan yatırımcılar diğer 78 ilde faaliyet göstermektedir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, üç büyük ilin borsa yatırımcıları açısından çok büyük bir önemi bulunmaktadır.

Merkezi Kayıt Kuruluşu'nun (güncel bakiyeleri arasında olmadığı için) 2013 sonu verilerine göre, ülkemizdeki borsa yatırımcılarının %74'ü erkek yatırımcılardan, %26'si ise, bayan yatırımcılardan oluşmaktadır. Yine MKK'nın 2013 verilerine göre erkek yatırımcılar toplam portföy değerinin yaklaşık %78'sini elinde bulundururken, bayan yatırımcılar ise, %22'sini ellerinde bulundurmaktadırlar.

3.Borsa Yatırımlarında Kullanılan Analiz Yöntemleri ve Portföy Yönetimi

Yatırım yapmak isteyen tasarruf sahibi yatırımcıların hangi hisse senetlerine yatırım yapacakları, ne zaman alıp satacakları konularında kendilerine yardımcı olabilecek yöntemler vardır. Bunlar temel analiz ve teknik analiz yöntemleridir.

3.1.Temel Analiz

Temel analiz, firmanın halka açıklanan finansal tablolarından ve finansal yansıması olabilecek bilgilerinden yararlanılarak bir firmanın araştırılmasıdır (Korkmaz ve Ceylan, 2010, s. 287). Temel menkul kıymet analizinin amacı bir hisse senedinin "gerçek" (intrinsic) değerinin saptanmasıdır. Bu, bir anlamda işletmenin "işleyen girişim değeri" nin hesaplanması demektir. Girişim değeri, o işletmenin varlıklarından gelecekte sağlanması beklenen gelir akışlarının şimdiki değerine eşittir (Bekçioğlu, 1983, s. 114). Temel analizin sonucunda hesaplanan değer, piyasa değerinden çok ise, hisse senedi satın alınır; hesaplanan değer, piyasa değerinden az ise hisse senedi satın alınmaz ya da elde tutuluyorsa satılır (Coşkun, 2010, s. 294).

Temel analiz çok kapsamlı bir çalışmayı gerektirir, bu nedenle temel analizin yapılabilmesi için sırayla global ekonominin analizi, milli ekonominin analizi, sektörün

analizi, firmanın analizi aşamaların gerçekleştirilmesi gerekir (Bolak, 2001, s.188; Korkmaz ve Ceylan, 2010, s.288; Bekçioğlu, 1983, ss. 123-124, Özçam, 1996, ss. 9-11)

3.2. Teknik Analiz

Teknik analiz temel menkul kıymet analizine bir alternatif olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, teknik analistler, çok iyi bir biçimde yapılmış olan temel analizi daha tatmin edici bir sonuç sağlayamama ihtimali bulunduğunu iddia etmektedirler (Bekçioğlu, 1983, s. 321). Piyasada fiyat eğilimlerinin oluşmasını etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Teknik analiz yöntemi, fiyat eğilimlerini incelerken, bu unsurların nedenleriyle değil, sonuçlarıyla ilgilenmektedir (Korkmaz ve Ceylan, 2010, s. 301). Teknik analizin temel hipotezi, geçmişin tekrarlanma eğilimi taşıdığıdır. Başka bir deyişle, hisse senetlerinin fiyatlarını, geçmişteki davranışlarına bakarak öngörmek mümkündür. Bunun için teknik analiz, çeşitli grafik şekillerini kullanmaktadır (Parasız, 2012, s. 109). Buradan anlaşılacağı üzere, temel analiz hangi menkul kıymetin, teknik analiz ise ne zaman alınıp satılacağına karar vermede kullanılır (Ceylan ve Korkmaz, 2004, s. 253).

Modern teknik analizin atası olarak nitelendirilen Charles Dow'un The Wall Street Journal gazetesinde 1900-1902 yılları arasında yayınlanan makalelerinden derlenerek ortaya çıkarılan Dow Teorisi, teknik analiz metotlarının en eskisi ve hakkında en çok araştırma yayını yapılmış olanıdır (Karan, 2013, s.523).

Teknik analizin yapılması aşamasında kullanılan araç, fiyat grafikleridir. Teknik analizde birçok grafik türü bulunmasına rağmen bunların başlıcaları arasında; çubuk grafik, çizgi grafik, mum grafiği ve nokta şekil grafikleri gelmektedir. Bu grafikler üzerinde teknik analiz yapılırken yararlanılacak teknikler ise; destek ve direnç noktası analizi, trend analizi, formasyon analizi ve indikatör (osilatör) analizi, Fibonacci sayıları ve Elliot'un dalga teorisidir.

3.3. Portföy Kavramı ve Portföy Çeşitlendirilmesi ile İlgili Yaklaşımlar

Portföy, varlıkların bir bileşimi olarak tarif edilebilir. Ancak, bazen portföy tek bir varlıktan oluşabilir. Yatırımcı servetini belli oranlarda değişik varlıklara yatırarak çeşitlendirir ve bir portföy oluşturur (Levy, 1996, s.219). Civan'a göre portföy, " ağırlıklı olarak hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetler ve türev ürünler gibi çeşitli menkul kıymetlerden oluşan, belirli bir kişi veya grubun elinde bulunan finansal kıymetlerdir" olarak tanımlanır (Civan, 2010, s.297).

Değişik menkul kıymetler veya yatırım araçlarından, çok sayıda portföy oluşturulabilir. Oluşturulan portföylerin çeşidi ve özellikleri, yatırımcının risk alma arzusuna bağlıdır.

Portföy çeşitlendirmesi ile ilgili yaklaşımlar geleneksel ve modern portföy yaklaşımları olmak üzere ikiye ayrılır (Kaderli, 2001, s.7).

3.3.1. Geleneksel Portföy Yaklaşımı

Geleneksel portföy yaklaşımına göre risk, kalitatif (nitel) bir değişkendir ve gerçek portföy sezgiye dayalı olarak oluşturulur. Geleneksel yaklaşımın amacı, yatırımcının sağlayacağı faydayı en üst düzeye çıkarmaktır. Yani, herhangi bir tüketicinin nasıl maksimum fayda sağlayacak mal ve hizmetleri seçtiği varsayılırsa, yatırımcının da aynı şekilde risk ve getiri ile ilgili fayda tercihlerini maksimize edecek bir portföyü seçtiği kabul edilmektedir. Başka bir ifade ile, ortaya çıkan risk düzeyine göre yatırımcı belirlemiş olduğu faydayı maksimize etmeye çalışmaktadır (Kaderli ve Yeşildağ, 2013, s.19).

Portföyü oluşturan menkul kıymetlerin getirileri farklı yönlerde hareket edeceğinden, portföyün riski tek bir menkul kıymetin riskinden daha düşük olacaktır. Buna göre, geleneksel portföy teorisi, portföy içindeki menkul kıymet sayısının arttırılması ilkesine dayanır. Bu yaklaşım, "bütün yumurtaları aynı sepete koymamak" şeklinde de tanımlanabilir (Ceylan ve Korkmaz, 1998, s.124). Buna paralel olarak, geleneksel portföy yaklaşımına göre, farklı endüstri gruplarından işletmelerin menkul kıymetlerinden oluşan bir çeşitlendirmeye gidilmesinin olumlu bir etki yapacağı varsayılmaktadır (Civan, 2010, s.298).

3.3.2. Modern Portföy Yaklaşımı

Geleneksel portföy yaklaşımına göre, portföye ne kadar çok menkul kıymet alınmışsa, çeşitlendirme o kadar iyi yapılmış demektir. Dolayısıyla, bu yaklaşımda portföy riskinin azaltılabilmesi için portföye alınan menkul kıymet sayısının artırılması yeterlidir (Kaderli ve Yeşildağ, 2013, s.19).

Modern portföy yaklaşımında, yalnızca portföy çeşitlendirilmesi yapılarak riski azaltmanın çok güç olduğu, çünkü portföyde yer alan menkul kıymetlerin aynı veya ters yönde hareket ettikleri ileri sürülmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 1998, s.143).

Harry Markowitz, yayınladığı "Portföy Seçimi" adlı makalesinde menkul kıymetlerin getirileri arasındaki ilişkileri göz önünde bulundurarak portföyde yer alan menkul kıymetlerin belirli bir risk seviyesinde mümkün olan maksimum getiriyi veya belirli bir getiri seviyesinde mümkün olan minimum riskin nasıl sağlanabileceğini araştırmış ve böylece modern portföy yaklaşımının öncüsü olmuştur (Markowitz, 1952). Markowitz'e

göre modern portföy yaklaşımını geleneksel portföy yaklaşımından ayıran özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Ceylan ve Korkmaz, 1998, ss.145-146):

- Portföy seçimi kavramı, menkul kıymet seçiminden daha geniş ve farklıdır. İyi bir portföy, iyi hisse senetleri ve tahvillerden oluşan bir menkul kıymet topluluğu değildir. Çünkü belli amaçlar doğrultusunda ve belli tekniklerle portföye alınan hisse senetlerinin tek tek ele alınarak, özelliklerinin ve farklılıklarının iyice araştırılması gerekir.
- Portföy ile ilgili analizlerin iki boyutu bulunmaktadır: Bunlardan birincisi, menkul kıymetlere yatırım yapan yatırımcı, diğeri ise, portföyü oluşturan finansal varlıklardır. Portföy analizi yaparken, öncelikle yatırımcıların beklentilerinin göz önünde bulundurulması gerekir.
- Portföy analizi yapmak için, öncelikle menkul kıymetler hakkında gerekli olan bilgilerin toplanması gerekir. Bunun için, menkul kıymetlerin ait olduğu işletme ile ilgili bilgiler toplanmalı ve daha sonra her bir menkul kıymetin geçmiş dönemlerde göstermiş olduğu performans araştırılarak, bu menkul kıymetlerin geleceğiyle ilgili beklentileri ortaya konulmalıdır. Eğer, portföy analizi girdisi olarak menkul kıymetin geçmiş yıllardaki performansı ile ilgili veriler kullanılırsa, sonuç geçmiş yılların iyileştirilmiş bir tekrarı olacaktır. Portföy analizinin girdisi, gelecek ile beklentiler ise, sonuç beklentiler doğrultusunda değişecektir.

4. Borsa Yatırımlarında Kullanılan Analiz Yöntemleri ve Portföy Yaklaşımları Çerçevesinde Rasyonel Bir Borsa Yatırımcısında Olması Gereken Özellikler

Rasyonel hisse senedi yatırımcısı, aşırı riskten kaçan ve akılcı davranan borsa yatırımcısıdır. Böyle bir borsa yatırımcısı her şeyden önce borsaya sadece kendi birikimlerini koyan bir yatırımcı olmalıdır. Borsada tasarruf edilen değerler dışında vadesi olan bir para konulduğunda zarar etme olasılığı diğer durumlara göre artmaktadır. Çünkü yatırılan bu paraya her zaman ihtiyaç duyulma olasılığı vardır ve bu paraya ihtiyaç duyulduğunda borsa arzu edilen performansı göstermeyebilir.

Rasyonel bir borsa yatırımcısın temel bir finans ve analiz yöntemleri bilgisine sahip olması gerekmektedir. Yani yatırımcı, temel ve teknik analiz yöntemlerini asgari düzeyde de olsa bilmelidir. Bir borsa yatırımcısının temel analiz kapsamında ekonomiyi, sektörü, firmaları ve o firmalara ait hisse senetlerini analiz edebilmesi gerekir. Teknik analiz kapsamında ise yatırımcı, hisse senetlerinin fiyat grafiklerini çeşitli teknik analiz araçlarıyla belirli yargıya varabilecek düzeyde analize tabi tutabilmelidir.

Bunun yanı sıra borsa yatırımcıları, eğer riski dağıtmak istiyorlarsa, tek bir hisse senedine yatırım yapmaktan ziyade birden çok hisse senedi ya da menkul kıymete yatırım yapmalı yani, portföy oluşturmalıdırlar. Rasyonalite, böyle bir yatırımcı davranışını gerektirmektedir (Akbulut ve Kaderli, 2009, s.214).

Borsa yatırımcıları portföy oluştururken portföy yaklaşımlarına hakim olmalıdırlar. Bilindiği üzere bu yaklaşımlar, geleneksel ve modern portföy yaklaşımlarıdır. Geleneksel portföy yaklaşımını benimseyen bir borsa yatırımcısı, yatırımlarında risk ve getiri faktörlerini belirlerken kişisel özelliklerini ve portföy amaçlarını makul bir biçimde örtüştürerek ortaya koymalı ve istediği risk düzeyinde bir portföyü nitel olarak oluşturabilmelidir. Bunu gerçekleştirebilmek için çeşitlendirme stratejilerine de hakim olmalıdır. Portföy oluştururken modern yaklaşımı kullanan bir yatırımcı ise, tamamen hisse senetlerinin risk ve getirilerine ilişkin nicel verileri geçmişe dayalı olarak ortaya koyabilmeli ve modern portföy yaklaşımının gerektirdiği matematiksel yöntemlerle portföy oluşturulabilmelidir.

5. Literatür

Hisse senedi yatırımcılarının profilleri ve yatırım karar almalarında etkili olan demografik ve sosyo-ekonomik faktörler üzerine farklı bölge ve farklı zamanlarda çok sayıda akademik çalışma yapıldığı görülmektedir.

Şanlıurfa ilindeki hisse senedi yatırımcılarının profilini ve yatırım yapma sürecini araştıran Akbulut ve Kaderli (2009), çalışmalarında hisse senedi yatırımcılarının hisse senedi borsaları ile ilgili çarpıcı algılara sahip olduklarını ortaya çıkarmışlardır. Akbulut ve Kaderli'nin çalışmasına göre (2009), eğitim seviyesi düşük olan kimseler borsayı çoğunlukla kumar yeri olarak görürken, yüksek eğitimliler borsanın çoğunlukla yatırım yeri olduğunu düşünmektedir. Yatırımcıların çoğu portföy çeşitlendirmesine gitmekte ancak temel ve teknik analiz gibi bilimsel yöntemlere ilgi göstermemektedir. Yatırımcıların yaş ve geliri arttıkça portföy büyüklükleri artmaktadır. Akbulut ve Kaderli'nin (2009) çalışmasında dikkat çeken bir nokta diğer çalışmaların aksine yaş ilerledikçe riskli yatırımların artmasıdır. Yazarlar bunu bölgedeki insanların yatırım yapmak için gerekli olan tasarrufa ancak belirli bir yaşa gelmeleri ile elde etmeleri olarak açıklamaktadır. Kaderli ve Yeşildağ (2013) Aydın ilinde yaptıkları çalışmada ilde bulunan borsa yatırımcılarının genel profilini ve borsa yatırımları konusunda genel davranış biçimlerini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Kaderli ve Yeşildağ (2013), Akbulut ve Kaderli'nin (2009) çalışmasına paralel biçimde yaş arttıkça yatırımcıların riski diğer

yatırım araçlarından daha yüksek olan hisse senedi yatırımlarının artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Kaderli ve Yeşildağ (2013) çalışmalarında ayrıca, yatırımcıların portföylerinde çeşitlendirmeye gittiklerini, borsayı kumardan çok yatırım yapılacak bir yer olarak algıladıklarını ve yatırımcıların çoğunluğunun yaptıkları borsa yatırımlarından istedikleri getiriyi elde edemediklerine ilişkin kanıtlar göstermiştir.

Gümüş vd. (2013) Türk ve Azeri bireysel yatırımcılarının yatırım kararları üzerinde yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve cinsiyetin farklılıklara neden olduğunu belirtmiştir. Örnek olarak kadın yatırımcılar riskten daha çok kaçınmakta ve daha çok gayrimenkul yatırımlarına yönelmektedir. Buna karşılık erkekler ise hisse senedi yatırımlarına daha çok ağırlık vermektedir. Gümüş vd.'ne (2013) göre eğitim düzeyi arttıkça hisse senedi yatırımları artmakta, evliler bekarlara göre portföylerinde daha çok oranda çeşitlendirme yapmaktadır.

Anbar ve Eker (2009) de bireysel yatırımcıların yatırım kararlarını etkileyen risk algılamaları üzerinde etkili olan demografik ve sosyo-ekonomik faktörleri incelemişlerdir. Yazarlar, Gümüş vd.' nin (2013) çalışmaları ile oldukça benzer bulgular elde etmişlerdir. Çalışmaya göre, erkeklerin daha çok riske girdiklerini ortaya koyulmuştur. Yatırımcıların yaşı arttıkça risk alma düzeyi azalmakta, bekar yatırımcılar evli olanlara göre riski daha çok kabul etmektedir. Yüksek gelirli, yüksek eğitimli, finansal piyasa ve araçlarla ilgili bilgisi fazla olanlar da daha çok risk alabilmektedir. Kahyaoğlu (2011) da erkeklerin kadınlara göre riski daha çok kabul ettiklerini ortaya koymaktadır. Kahyaoğlu (2011), bu durumu kadınların biyolojik farklılığına bağlamaktadır. Saraç ve Kahyaoğlu (2011) da, çalışmalarında yukarıda bahsedilen çalışmalara paralel biçimde kadınların erkeklere göre daha az riske girdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca eğitim düzeyi yüksek olanların düşük eğitimlilere göre daha az riske girdikleri gözlenmiştir. Bu sonuç da Gümüş vd'nin (2013) sonuçları ile çelişmektedir.

Demir vd. (2011) yatırımcıların hisse senedi piyasalarını televizyon ve internet gibi araçlarla sıklıkla takip ettiklerini ve bu durumun da sık işlem yapmaya neden olduğunu, sık işlem yapan yatırımcıların da diğerlerine göre daha çok zarar ettiklerini göstermektedir. Demir vd. (2011) diğer taraftan yatırımcıların dörtte üçünün yatırımlarının vadesinin 3 ayın altında tuttuklarını bunun da zararla sonuçlandığını ifade etmektedir. Yazarlara göre erkek yatırımcılar Anbar ve Eker (2009) ve Kahyaoğlu'nun (2011) çalışmalarında gösterildiği gibi daha çok işlem yapmakta, çevrelerindeki görsel ve yazılı yayın kuruluşlarının haberleri, arkadaş tavsiyesi gibi nedenlerle sürü davranışı

göstermektedir. Benzer bir sonuç Altay'ın (2008) çalışmasında da gözlemlenmektedir. Altay (2008) İMKB'de 1997-2008 döneminde belirli zaman dilimleri dışında yatırımcıların sürü davranışı özelliği sergilediğini ortaya çıkarmıştır. Kahyaoğlu'nun (2011) çalışmasına benzer biçimde Karamustafa (2002) da yatırımcıların kısa vadeli spekülatif kazanç peşinde olduklarını yönünde bulgulara ulaşmıştır. Öztürkkal'ın çalışmasına (2013) göre, Anbar ve Eker (2009)'ın çalışmasına paralel olarak yaşı büyük olan yatırımcılar daha az risk almakta, portföy içinde çeşitlendirmeye daha çok önem vermekte ve erkekler kadınlara göre daha çok işlem yapmaktadır. Barber ve Odean (2001), Niessen-Ruenzi ve Ruenzi (2007) de erkeklerin kadınlara göre daha riskli yatırımlara yöneldiklerini belirlemişlerdir. Goetzmann ve Kumar (2008) ve Campell (2006) yaş olarak büyük, yüksek gelir grubunda ve eğitimi yüksek olanların portföy çeşitlendirmede daha başarılı olduğunu belirlemiştir.

Yatırımcılar çoğu zaman rasyonel karar ortamından uzaklaşmakta ve duygusal kararlar verebilmektedir. Kahyaoğlu ve Ülkü (2012), yatırımcıların hisse senetlerinin geçmiş fiyat hareketlerine bakarak alım satım kararı verdiklerini, bu konuda en yaygın uygulamanın da son gün gerçekleşen getirilerde görüldüğünü belirlemişlerdir.

Vijaya (2014), literatür taraması biçiminde yapmış olduğu çalışmada yatırımcıların rasyonel karar veremediklerini, bununda piyasa trendlerinin ortaya çıkmasında da etkili olduğunu bildirmiştir. Shafi de (2014) Vijiya (2014) gibi yaptığı çok uluslu literatür taramasında, yatırımcıların çoğunlukla sürü davranışı gösterdikleri, aşırı tepkisel davrandıkları, geçmiş fiyat hareketlerine göre karar aldıkları, rasyonel karar almadıkları vb. ortak bulguları gözler önüne sermiştir. Rani (2014) de, Shafi (2014) ve Vijiya (2014)'nın sonuçlarıyla örtüşen sonuçları ortaya koymuştur.

Lodhi (2014), finansal okuryazarlık, deneyim, muhasebe bilgilerinin kullanımı, mali tablo analizinin kullanımı ve yatırımcıların yaşının yatırım kararları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Lodhi (2014) araştırmasının sonucunda finansal okuryazarlığın ve muhasebe bilgilerinin bilgi asimetrisini azalttığını, yatırımcıların hisse senedi gibi riskli yatırımlara yöneldiğini göstermektedir. Araştırmaya göre; yaş ve deneyim ise, benzer çalışmalar gibi riski daha düşük yatırımları ortaya çıkarmaktadır. Obamuyi de (2013) yatırımcıların yaş, cinsiyet, medeni durumları ve eğitim seviyeleri gibi sosyo-ekonomik faktörleri yatırım tercihleri üzerinde etkili olduğunu dair literatürle benzerlik gösteren kanıtlar elde etmiş, ayrıca geçmiş hisse senedi fiyatlarının alım satım kararları üzerinde etkili olduğunu belirlemiştir.

Ali ve Rehman (2013) ise, firmalara has özelliklerinin yatırımcıların hisse senedi seçimi üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Yazarlar, firmanın bilinirliğinin, medyada görünürlüğünün, yönetimin yeteneklerinin, firmanın ürün ve hizmetlerin bilinirliğinin yatırımcıların alım satım kararları üzerinde etkili olduğunu bulmuşlardır. Obamuyi de (2013) Ali ve Rehman (2013)'ın firmalarla ilgili özelliklerinin yatırımcı üzerindeki etkilerine dair benzer bulgulara ulaşmıştır.

6. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın teorik kısmında, literatürdeki yerli ve yabancı kaynaklar ile internet kaynaklarından yararlanılarak ülkemizde borsa yatırımcılarının genel profili özet olarak ortaya konulmuş, bu yatırımcıların borsa yatırımlarında kullanabileceği yaklaşımlar açıklanmış ve bu yaklaşımlar çerçevesinde borsa yatırımcılarında bulunması gereken özellikler belirtilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında ise, Uşak il merkezindeki borsa yatırımcılarının profilinin belirlenmesi ve bu ildeki yatırımcıların borsa yatırım kararını etkileyen faktörlerin ortaya konulması amacıyla 28 sorudan oluşturulan bir anket formu hazırlanmış ve bu anket formunda yer alan sorular Uşak ilinde yatırım yapan, 122 hisse senedi yatırımcısına yöneltilmiştir. Çalışmada hedef kitle olarak, Uşak ilinde borsa yatırımı yapan yatırımcılar rastgele seçilmiştir. Bu konuda aracı kuruluşlardan faydalanılmıştır. Anketler sadece il merkezinde uygulanmıştır bunun sebebi Uşak iline ait ilçelerin az, küçük olması ve aracı kurumların yer almamasıdır.

Anket yöntemi kullanılarak elde edilen bu veriler, bilgisayara aktarılmış ve SPSS paket programı ile bazı istatiksel analizlere tabi tutulmuş ve elde edilen sonuçlar çizelgeler halinde sunulmuştur. Daha sonra, Uşak ilinde borsa yatırımcılarının hisse senetlerine yatırım yapma sürecini etkileyen faktörleri tespit etmeye yönelik olarak oluşturulan hipotezin test edilmesi amacıyla tek yönlü anova testi yapılmıştır. Çalışmaya yönelik olarak belirlenen ana hipotez şöyledir: Bağımsız değişken olarak kabul edilen yatırımcıların farklı demografik ve ekonomik özellikleri arasında yatırımcıların hisse senetlerine yatırım yapma süreciyle ilgili veriler açısından anlamlı bir fark vardır.

7. Araştırmanın Bulguları

Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'nın 2014 Aralık ayı verilerine göre, bireysel yatırımcıların portföy değerlerine göre ilk 10 sırada olan iller, (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Ordu, Balıkesir, Adana, Manisa, Kocaeli, Antalya) bütün illerdeki toplam bireysel yatırımcı portföyünün yaklaşık % 91,93'ünü teşkil etmektedir. Geriye kalan 71 il ise, %8,07'sini

oluşturmaktadır. Uşak ili ilk 10 il içinde yer almamakla birlikte, portföy değerine göre 36. sıradadır.

Uşak ilinde aktif olarak borsa yatırımı yapanların çok olmadığı, ildeki aracı kurumların sayısından ve bu kurumlardaki bazı yetkililerle yapılan görüşmelerden anlaşılmaktadır. Nitekim dört aylık anket dönemi boyunca yapılan gözlemler de bunu doğrulamıştır. Dolayısıyla, hedef kitleyi oluşturan borsa yatırımcılarına büyük ölçüde ulaşılmıştır. Ulaşılan yatırımcılar içerisinde hem portföy değeri çok büyük yatırımcılar (5.000 TL'nin üzeri) hem de portföy değeri küçük yatımcılar (0-5.000 TL arası) yer almaktadır. Bu sayede her iki yatırımcı grubunun borsaya bakış açısının yansıtılması sağlanmıştır.

Yatırımcılara toplam 28 sorudan oluşan bir anket formu yöneltilmiş ve anket sorularının cevaplandırılması sırasında onların teknik bilgiye olan hâkimiyetleri de gözlenmiştir. Bu anket formundaki soruların 6'sı yatırımcının demografik durumu, 4'ü yatırımcının ekonomik durumu ile ilgili bilgileri, diğerleri ise, yatırımcının borsada hisse senedine yatırım süreci ile ilgili faktörleri sorgulamaya yönelik sorulardır.

Yatırımcının demografik bilgilerini öğrenmek için sorulan altı soru ve katılımcıların verdiği cevaplar Çizelge 1'de sunulmaktadır.

Çizelge 1: Ankete Katılan Yatırımcıların Demografik Özellikleri

		Frekans	**%**			**Frekans**	**%**
Yaş	18-25	5	4,1	Eğitim Durumu	İlköğretim	9	7,4
	26-35	36	29,5		Lise	16	13,1
	36-45	53	43,4		Ön Lisans	10	8,2
	46-55	20	16,4		Lisans	50	41,0
	56 ve daha fazla	8	6,6		Lisansüstü	37	30,3
	Toplam	122	100,0		Toplam	122	100,0
		Frekans	**%**			**Frekans**	**%**
Cinsiyet	Erkek	98	80,3	Medeni Durum	Evli	94	77,0
	Kadın	24	19,7		Bekâr	28	23,0
	Toplam	122	100,0		Toplam	122	100,0
		Frekans	**%**			**Frekans**	**%**
Meslek	Memur	58	47,5	Ailedeki Nüfus Sayısı	1 kişi	9	7,4
	İşçi	31	25,4		2-3 kişi	55	45,1
	Serbest Meslek	11	9,0		4-5 kişi	58	47,5
	Emekli	18	14,8		Toplam	122	100,0
	Öğrenci	4	3,3				
	Toplam	122	100,0				

Çizelge 1 incelendiğinde, ankette belirlenmiş her yaş grubundan yatırımcıların olduğu görülmektedir. Ayrıca, yatırımcıların büyük bir bölümü 35 yaşından büyüktür. Oranların, Türkiye ortalamalarıyla paralellik gösterdiği söylenebilir. Ankete katılan 122 yatırımcının büyük bir çoğunluğunun (%80,3) erkek katılımcı olduğu görülmektedir. Bu durumun da Türkiye'deki genel profile uyduğu ifade edilebilir. Ankete katılan 122 yatırımcının 5 ayrı meslekten oluştuğu görülmektedir. Yatırımcıların yaklaşık %48'i memurdur. Ankete katılan 122 yatırımcının farklı eğitim düzeylerine sahip olduğu görülmektedir. Bunların arasında %41 ile lisans düzeyinde eğitime sahip yatırımcıların sayısı en fazladır. Buna karşın ilköğretim mezunu yatırımcıların sayısı en azdır. Ancak yatırımcıların %70'ten fazlasının lisans ve lisansüstü eğitime sahip olması oldukça dikkat çekicidir. Ankete katılan 122 yatırımcının %77'sinin evli ve yatırımcıların yaklaşık olarak yarısının 4-5 kişilik nüfuslu ailelerden oluştuğu gözlenmektedir. Yatırımcıların önemli bir kısmı da 2-3 kişilik ailelerden oluşmaktadır.

Yatırımcının demografik bilgilerini öğrenmeye yönelik olan sorulardan sonra yatırımcının ekonomik durumunu öğrenmeye yönelik dört soru ankette yer almıştır. Yatırımcının ekonomik durumunu öğrenmeye yönelik olarak sorulan sorular ve bu soruya katılımcıların verdiği cevaplar Çizelge 2'de sunulmaktadır.

Çizelge 2: Ankete Katılan Yatırımcıların Ekonomik Özellikleri

		Frekans	**%**			**Frekans**	**%**
Aylık Gelir (TL)	0-2000	31	25,4	Tasarruf Yapma Alışkanlığı	Evet	76	62,3
	2001-4000	60	49,2		Bazen	35	28,7
	4001-6000	24	19,7		Hayır	11	9,0
	6001 +	7	5,7		Toplam	122	100,0
	Toplam	122	100,0			**Frekans**	**%**
		Frekans	**%**	Tasarrufların yıllık tutarı (TL)	0-5.000	37	30,3
Sahip Olunan Gayrimenkuller	Ev	57	46,7		5.001-10.000	29	23,8
	Arsa	3	2,5		10.001-20.000	16	13,1
	Tarla-Bahçe	6	4,9		20.001 +	11	9,0
	Gayrimenkul Yok	46	37,7		Söylemek istemiyor	18	14,8
	Hepsine Sahibim	10	8,2		Tasarruf yapmıyorum	11	9,0
	Toplam	122	100,0		Toplam	122	100,0

Çizelge 2 incelendiğinde, ankete katılan yatırımcıların yaklaşık olarak yarısının aylık geri 2.001-4.000 TL arasında değişmektedir. Geri kalan yatırımcıların yarısı da bu gelirden daha düşük geliri olan ve diğer yarısı da daha yüksek gelire sahip olan yatırımcılardan oluşmaktadır. Ankete katılan 122 yatırımcının yaklaşık olarak % 47'si ev sahibidir.

Gayrimenkulü olmayanların sayısının da çok fazla olduğu dikkati çekmektedir. Ankete katılan yatırımcıların yaklaşık olarak % 62'sinin düzenli, %29'unun düzensiz bir şekilde tasarruf yaptıkları, ancak %9'nun ise hiç tasarruf yapmadıkları görülmektedir. Tasarruf yapan yatırımcıların büyük bir bölümünün yılda 0 – 5.000 TL arasında tasarruf yapabildiği görülmektedir. Bunun yanında, yatırımcıların çok az bir kısmı yüksek miktarlarda tasarruf yapabilmektedir.

Ankette yer alan sorulardan büyük bir kısmı yatırımcının borsadaki durumunu ve yatırım sürecini irdelemeye yönelik sorulardır. Bu sorular ve yatırımcıların bu soruya verdikleri cevaplar Çizelge 3-A'da sunulmaktadır.

Çizelge 3-A: Ankete Katılan Yatırımcıların Borsadaki Durumları ve Yatırım Sürecini Etkileyen Faktörler

		Frekans	%			Frekans	%
Kaç yıldır hisse senetlerine yatırım yapıyorsunuz?	0-3 yıl	36	29,5	Borsa hisse senetlerine yıllık gelirin yüzde kaçı yatırılıyor?	0-10	80	65,6
	4-6 yıl	10	8,2		11-20	21	17,2
	7-9 yıl	15	12,3		21-50	9	7,4
	10 yıl +	61	50,0		50+	12	9,8
	Toplam	122	100,0		Toplam	122	100,0
Hisse senedi yatırımına yönelten sebepler	Yüksek getiri	46	37,7	Ortalama portföy büyüklüğü (TL)	1-5000	53	43,4
	Risk tercihi	20	16,4		5001-10.000	24	19,7
	Ekonomiye katkı	7	5,7		10.001-20.000	17	13,9
	Ekonomiyi takip	24	19,7		20.001-50.000	17	13,9
	Yatırımcılara özenmek	7	5,7		50.000 +	11	9,0
	Diğer	18	14,8		Toplam	122	100,0
	Toplam	122	100,0	Hisse senedi yatırımı ile ilgili yeterli bilgilere ulaşabiliyor musunuz?	Evet	52	41,8
Hisse senetlerine düzenli yatırım yapıyor musunuz?	Evet	35	28,7		Kısmen	58	46,7
	Hayır	87	71,3		Hayır	12	11,5
	Toplam	122	100,0		Toplam	122	100,0
Eğer cevabınız "hayır" ise, bunun nedenleri	Güvensizlik	26	21,3	Cevabınız "evet" veya "kısmen" ise bu bilgilere hangi kaynaklardan ulaşıyorsunuz?	Televizyon	9	7,4
	Maddi nedenler	28	23,0		İnternet	60	49,2
	Belirsizlik	12	9,8		Hepsi	36	29,5
	Kısıtlı zaman	13	10,7		Diğer	5	4,1
	Diğer	8	6,6		Ulaşamıyorum	12	9,8
	Düzenli yatırımcı	35	28,7		Toplam	122	100,0
	Toplam	122	100,0	Uşak'ta aracı kurum sayısı yeterli mi?	Evet	21	17,2
Yatırımlardaki vade ne kadar?	1 aya kadar	13	10,7		Hayır	42	34,4
	1-12 ay	36	29,5		Fikri yok	59	48,4
	1 yıldan fazla	17	13,9				
	Önemsiz	56	45,9		Toplam	122	100,0
	Toplam	122	100,0				

Çizelge 3-A incelendiğinde, yatırımcıların yarısının 10 yıl ve daha fazla borsayla ilgilendiği görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer nokta da yatırımcıların %29,50'sinin yeni

yatırımcılar olmasıdır. Yatırımcıların çok büyük bir kısmının yıllık gelirlerinin sadece %0 ile %10 arasındaki kısmını borsaya yatırdıkları görülmektedir. Yatırımcıların çoğunlukla, getirisinin yüksek olması nedeniyle hisse senetlerine yatırım yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Yatırımcıların yaklaşık olarak %20'si ise, ekonomiyi yakından takip etmek için yatırım yapmaktadır. Yatırımcıların yarısına yakın kısmı 1 ile 5.000 TL arasında bir portföy büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir. Yatırımcıların çok büyük bir bölümünün borsaya düzenli yatırım yapmadıkları görülmektedir, yatırımcıların sadece % 29'u borsaya düzenli bir yatırım yapmaktadır. Yatırımcıların borsaya düzenli yatırım yapmamalarının başlıca nedeninin maddi nedenler olduğu görülmektedir. Ayrıca borsaya olan güvensizlik ile yeterli zamana sahip olamama nedenleri de yer alan nedenler arasındadır. Yatırımcıların %42'si ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşabildiğini ifade etmiştir. Bunun yanında yatırımcıların çok az bir kısmının bilgiye ulaşamadığını ifade ettiği görülmektedir. Buradan yatırımcıların bilgi konusunda çok büyük eksikliklerinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Yatırımcıların yarısına yakın bir kısmının bilgilere internet ortamında ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu durum borsa yatırımı için internetin çok önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Hisse senedi bir sermaye piyasası aracıdır ve dolayısıyla yatırım vadesinin uzun tercih edilmesi gerekmektedir. Çizelge 3-A'ya göre bir yıldan fazla yatırım yapanların sayısı çok az olmakla birlikte oran sadece %13,9'dur. Bunun yanında vadeyi dikkate almayanların sayısının %45,9'la çok yüksek olduğu söylenebilir. Uşak'ta aracı kurum sayısının yeterli olmadığını düşünenlerin sayısı %34,4 ile aracı kurum sayısının yeterli olduğunu düşünenlerin iki katıdır. Hisse senedi yatırımcılarının %48,4 ise bu konuda herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu bilgilere dayanarak Uşak'taki aracı kurum sayısının arttırılmasının yatırımcılar açısından daha iyi olacağı söylenebilir.

Ankette yer alan yatırımcının borsadaki durumunu ve yatırım sürecini irdelemeye yönelik olan 18 sorunun ikinci kısmını oluşturan 8 sorusu ve yatırımcıların bu soruya verdikleri cevaplar Çizelge 3-B'de sunulmaktadır.

Çizelge 3-B: Ankete Katılan Yatırımcıların Borsadaki Durumları ve Yatırım Sürecini Etkileyen Faktörler

		Frekans	%			Frekans	%
Aracı kurumlarda çalışan danışman kadrolar sizce yeterli midir?	Evet	12	9,8	Borsaya bakış açınız nedir?	Kumar	19	15,6
	Hayır	33	27,0		Yatırım yeri	86	70,5
	Kısmen	16	13,1		Bir fikrim yok	17	13,9
	Bir fikrim yok	61	50,0		Toplam	122	100,0
	Toplam	122	100,0	Birden çok hisse senedi yatırımının amacı nedir?	Riski Dağıtmak	92	75,4
Hisse senedi çeşitliliği	Tek hisse	9	7,4		Daha çok gelir	13	10,7
	Birden çok hisse	57	46,7		Kâr payı	8	6,6
	Değişiyor	56	45,9		Diğer	2	1,6
	Toplam	122	100,0		Tek hisse	7	5,7
Hisse senedi yatırımı yatırımı yaparken hangi analiz yöntemini kullanıyorsunuz?	Temel analiz	12	9,8		Toplam	122	100,0
	Teknik analiz	10	8,2	Hisse senedi dışındaki yatırım tercihleriniz nelerdir?	Mevduat	33	27,0
	Temel ve teknik	27	22,1		Tahvil-Bono	7	5,7
	Kullanmıyorum	73	59,8		Döviz	10	8,2
	Toplam	122	100,0		Altın	41	33,6
					Hepsi	24	19,7
Hisse senedi yatırımlarında hangisini kullanıyorsunuz?	Seans salonu	23	18,9		Diğer	7	5,7
	İnternet	71	58,2		Toplam	122	100,0
	Her ikisi	28	23,0	Hisse senedi yatırımlarında n beklediğiniz getiriyi elde edebildiniz mi?	Evet	39	32,0
	Toplam	122	100,0		Hayır	83	68,0
					Toplam	122	100,0

Çizelge 3-B'ye göre, Uşak'ta aracı kurumlarda çalışan danışman kadrolar sizce yeterli midir? sorusuna evet diyen yatırımcıların sayısı, hayır diyenlerin sayısından çok azdır. Ancak görüş bildirmeyenlerin sayısı oldukça fazladır. Yatırımcıların %71'i borsayı yatırım yapma yeri olarak, %15,6'sı kumar olarak görmektedir. Geri kalan yatırımcılar bu konuda bir fikirlerinin olmadığını söylemişlerdir. Yatırımcıların yarısına yakını portföylerine birden çok hisse senedi aldıklarını ifade etmiştir. Yatırımcıların sadece %7'si tek bir hisse senedine yatırım yapmaktadır. Buradan ankete katılan hisse senedi yatırımcılarının çoğunun riskten korunmaya çalışan yatırımcılar olduğu sonucuna varılabilir. Ancak bunu bilinçli olarak yapmayanların sayısının çok olduğu söylenebilir. Birden çok hisse alan yatırımcıların %75'nin riski dağıtmak amacıyla birden çok hisse senedi yatırımı yaptığını ortaya koymuşlardır. Daha fazla gelir elde etmek için birden çok hisse senedi yatırımı yapıyorum diyenlerin oranı ise yaklaşık olarak %11'dir. Yatırımcıların yaklaşık %60'nın hiçbir analiz yöntemini kullanmadan söylentilere göre yatırım yaptığı görülmektedir.

Yatırımcıların yaklaşık %40'nın da "temel analiz, teknik analiz veya bunların her ikisini uyguladığı görülmektedir. Yatırımcıların büyük bir bölümünün hisse senedi dışında mevduat ve altın yatırımı yaptığı da görülmektedir. Bunun yanında döviz yatırımının da önemli ölçüde olduğu görülmektedir. Yatırımcıların çok büyük bir bölümünün internet üzerinden işlem yaptığı ortaya çıkmaktadır. Son olarak yatırımcıların çok büyük bir kısmının (%68) borsadaki hisse senetlerinden beklediği getiriyi elde edemediği görülmektedir.

Çalışmada, bu noktadan sonra Uşak İlinde borsa yatırımcılarının hisse senetlerine yatırım yapma sürecini etkileyen ekonomik ve demografik faktörleri tespit etmeye yönelik olarak belirlenen temel hipotezin sınanması amaçlanmıştır. Çalışmada, bağımsız değişken olarak kabul edilen yatırımcıların farklı demografik ve ekonomik özellikleri arasında, yatırımcıların hisse senetlerine yatırım yapma süreciyle ilgili veriler açısından anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü anova testi yapılarak incelenmiştir. Analizden önce varyansların homojenliği testi uygulanmış ve sadece homojen olan varyanslara (anlam düzeyi =0,05'ten büyük olan) ait sonuçlar Çizelge 4'te gösterilmiştir.

Çizelge 4: Hipotez Varyanslarının Homojenlik Testi Sonuçları

Değişken	Yatırım Sürecini ilgilendiren veriler	Levene İstatistiği	Sd1	Sd1	Anlam Düzeyi
Yaş	Hisse senedi yatırımlarınızı seans salonu aracılığıyla mı; yoksa internet aracılığıyla mı gerçekleştiriyorsunuz?	2,302	4	117	,063
Cinsiyet	Hisse senedi yatırımı ile ilgili ihtiyaç duyduğunuz tüm bilgilere ulaşabiliyor musunuz?	,218	1	120	,642
Meslek	Ortalama portföy büyüklüğünüz nedir?	2,325	4	117	,060
Eğitim Durumu	Hisse senedi yatırımı ile kaç yıldan beri ilgileniyorsunuz?	2,337	4	117	,059
Aile Nüfusu	Hisse senedi dışındaki yatırım tercihleriniz nelerdir?	2,354	2	119	,099
Aylık Gelir	Hisse senedi yatırımlarında şu ana kadar yapmış olduğunuz alım satım işlemlerinizden beklediğiniz getiriyi elde edebildiniz mi?	1,912	3	118	,131

Varyansların homojenlik testi sonucunda, homojen olan varyanslar alınmış ve sonrasında tek yönlü anova testi uygulanmıştır. Buna göre tek yönlü anova test sonuçları Çizelge 5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5: Hipotezin Sınanmasına Yönelik Anova Test Sonuçları

Değişken	Yatırım Sürecini ilgilendiren veriler	P	Sonuç
Yaş	Hisse senedi yatırımlarınızı seans salonu aracılığıyla mı; yoksa internet aracılığıyla mı gerçekleştiriyorsunuz?	,000	Fark var
Cinsiyet	Hisse senedi yatırımı ile ilgili ihtiyaç duyduğunuz tüm bilgilere ulaşabiliyor musunuz?	,050	Fark var
Meslek	Ortalama portföy büyüklüğünüz nedir?	,008	Fark var
Eğitim Durumu	Hisse senedi yatırımları ile kaç yıldan beri ilgileniyorsunuz?	,046	Fark var
Aile Nüfusu	Hisse senedi dışındaki yatırım tercihleriniz nelerdir?	,037	Fark var
Aylık Gelir	Hisse senetlerinde şu ana kadar yapmış olduğunuz alım satım işlemlerinizden beklediğiniz getiriyi elde edebildiniz mi?	,021	Fark var

Hipotezin sınanmasına yönelik olarak yapılan anova test sonuçlarının detaylarına ilişkin tablolar da eklerde yer almaktadır.

Çizelge 5'e göre aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilmektedir:

- Farklı yaş gruplarına mensup bireysel yatırımcılar arasında yatırımlarını seans salonu ile interneti kullanmaları açısından anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre, bireysel yatırımcıların yaş aralığı büyüdükçe seans salonunu kullanma oranları yükselmektedir. Küçük yaş aralıkları daha çok interneti tercih etmektedir.
- Cinsiyetler arasında bilgiye ulaşma konusundan anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Buna göre, erkekler bilgilere daha kolay bir şekilde ulaşabilirken, kadınlar borsa ile ilgili bilgilere daha az ulaşmaktadır.
- Farklı mesleklere sahip yatırımcılar arasında ortalama portföy büyüklükleri açısından anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Analizlere göre, ortalama en büyük portföyden ortalama en küçük portföye sahip olan meslek grupları sırasıyla serbest meslek, emekli, işçi, memur ve öğrenci şeklinde sıralanmaktadır.
- Farklı eğitim seviyelerine sahip yatırımcılar arasında borsadaki tecrübeler açısından anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Analizlere göre, ortalama olarak ön lisans eğitim seviyesine sahip olanların borsada daha eski oldukları yani yıl olarak diğer eğitim seviyelerine göre borsa ile daha uzun süredir ilgilendikleri ortaya çıkmaktadır. Daha sonra deneyimlerine göre sırasıyla ilkokul, lise, lisans ve yüksek lisans eğitim seviyesine sahip olanlar gelmektedir. Buradan özelliklede ön lisanstan

sonra eğitim düzeyi yükseldikçe borsayla ilgilenilen yıl sayısının azaldığı ortaya çıkmaktadır.

- Ailede farklı nüfus sayılarına sahip yatırımcılar arasında, hisse senedi dışındaki yatırım tercihleri açısından anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Analizlere göre, ortalama olarak aile nüfus sayısı bir olan yatırımcıların hisse senedi dışında daha çok altın yatırımı yaptıkları, aile nüfus sayısı 2-3 olan yatırımcıların daha çok döviz yatırımı yaptıkları, aile nüfus sayısı 4-5 olan yatırımcıların ise hem döviz hem de altın yatırımı yaptıkları ortaya çıkmaktadır.
- Farklı aylık gelirlere sahip yatırımcılar arasında, borsadan beklenen getirilerin elde edilip edilmemesi açısından anlamlı bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Analizlere göre, ortalama olarak 4.001-6.000 TL arasında geliri olan yatırımcıların borsadan bekledikleri geliri elde ettikleri, buna karşın diğer gelir gruplarının ise bekledikleri getiriyi elde edemedikleri ortaya çıkmaktadır.

8.Tartışma ve Sonuç

Hisse senedi piyasaları en riskli piyasalardandır. Bu nedenle, bu tür piyasalarda yatırım yapacak yatırımcıların dikkatli davranmaları ve rasyonel bir şekilde hareket etmeleri gerekir. Bunun yanında, hisse senedi piyasalarındaki rasyonel yatırımcı sayısının fazla olması, o piyasaların daha sağlıklı bir yapıya sahip olabilmesi için oldukça önemlidir.

Bu çalışmada, Uşak il merkezinde yatırımcı profili, borsada hisse senetlerine yatırım yapma sürecinde bu yatırımcıları etkileyebilecek faktörler ve yatırımcıların rasyonel olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Uşak ilinin hem yatırımcı sayısı hem de işlem hacmi olarak borsaya yapmış olduğu katkı çok düşüktür. Bu durumun başta demografik ve ekonomik olmak üzere birçok nedeninin olduğu düşünülmektedir. Uşak ilinde seans salonlarına gelen veya internet üzerinden işlem yapan 122 borsa yatırımcısı üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçlarına göre, yatırımcıların büyük bir çoğunluğu orta yaş grubunda erkek ve evli olan yatırımcılardır. Bu durum Türkiye'deki yatırımcı profiline oldukça yakındır. Yatırımcıların büyük bir bölümü üniversite mezunudur ve çekirdek aileye sahiptir. Yatırımcıların yaklaşık olarak yarısı memurdur. Ankete katılanların büyük bir kısmının aylık geliri 4.000 TL ve altındadır. Ancak, bu yatırımcıların büyük bölümü tasarruf yapma alışkanlığına sahiptir. Ayrıca, ev, arsa gibi gayrimenkullere sahip yatırımcı sayısı çoğunluktadır. Borsa yatırımcılarının büyük bölümünün borsayla en az 4 yıldır ilgilendikleri görülmektedir. Bu yatırımcılar, genellikle gelirlerinin küçük bir kısmını

borsaya yönlendirmektedirler. Bu ildeki yatırımcılar, hisse senedi yatırımlarında getiri ve risk faktörlerine göre, düzensiz ve küçük portföylere yatırım yapmaktadırlar. Portföylerin küçük olmasındaki etkenlerin maddi nedenler ve borsaya olan güvensizlik olduğu ankete katılan yatırımcılarca ifade edilmiştir.

Borsada yatırımla ile ilgili bilgilere rahatlıkla ulaşabildiği ve bunun için özellikle internetin kullandığı ifade edilmiştir. Bu yatırımcıların çoğunluğu borsayı bir kumar olarak değil, yatırım yapma yeri olarak görmektedir. Ancak anket sonuçlarına göre, yatırımcıların vadeyi dikkate almadıkları ve yine önemli bir kısmının kısa vadede yatırım yaptıkları görülmektedir. Buna göre bu konuda yatırımcıların verdiği cevaplarda çelişki olduğunu göstermektedir.

Yatırımcılar tek bir hisse senedi yatırımı yerine çeşitlendirilmiş portföy oluşturmayı tercih etmekte ve bunu özellikle de riski dağıtmak için yaptıklarını ifade etmektedirler. Ancak, yatırımcıların %60'ı borsa yatırımlarında bilimsel yöntemlerden ve yaklaşımlardan faydalanmamaktadır. Temel ve teknik analiz yöntemlerini daha çok eğitim seviyesi yüksek, küçük bir yatırımcı grubu kullanmaktadır. Bu anlamda yatırımcılar, geleneksel portföy yaklaşımında belirtilen, yatırım özelliklerine sahiptir. Ayrıca, eğitimin bilinçli yatırım yapma ile kurulan bu ilişkisi literatürdeki çalışmalarla uyumludur.

Uşak'taki yatırımcıların büyük bir kısmı, hisse senedi dışında daha çok altın ve mevduata yatırım yapmaktadırlar. Ayrıca bu işlemleri internet aracılığıyla yapmakta, ancak bugüne kadar borsa yatırımlarından umdukları getiriyi elde edememişlerdir. Bunun yanında Uşak ilindeki aracı kurum sayısının ve bu kurumlarda çalışan danışman sayısının az olduğu söylenebilir. Yatırımcıların yatırım konusunda sahip oldukları bilgi seviyesi dikkate alındığında, Uşak ilindeki aracı kurum ve danışman sayısının artırılması gerekir. Elde edilen bu yatırımcı profili bilgileri, daha önce yapılan çalışmalarla paralellik göstermekle birlikte, aradan geçen zamana ve farklı konuma rağmen yatırımcıların borsa ile ilgili davranış biçimlerinin kolaylıkla değişmediği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada ayrıca, borsada hisse senedi yatımcılarının yatırım sürecini etkileyen demografik ve sosyo-ekonomik faktörler araştırılmaya çalışılmıştır. Buna ilişkin olarak yapılan anova analizi sonucunda; ankette yer alan yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu, aile nüfusu ve aylık gelir gibi demografik ve sosyo-ekonomik faktörlerde yatırım süreci açısından anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Birinci ilişki yatırımcıların yaş düzeyi ile seans salonunu kullanma oranları arasındadır. Buna göre yaş düzeyi azaldıkça daha çok internet tercih edilmekte ve dolayısıyla işlemler daha çok internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. İkinci ilişki cinsiyet ile borsa bilgilerine ulaşma arasında ortaya çıkmıştır. Buna göre, erkek yatırımcılar borsa ile ilgili bilgilere kadınlardan daha kolay bir şekilde ulaşmaktadır. Üçüncü ilişki sahip olunan meslek grubu ile portföy büyüklükleri arasındadır. Buna göre memurlar çoğunlukta olsa da, en büyük portföylere serbest meslek sahiplerinin sahip olduğu görülmektedir. Dördüncü ilişki yatırımcıların eğitim seviyeleri ile borsadaki tecrübeler arasındadır. Buna göre, ortalama olarak ön lisans eğitim seviyesine sahip olanların borsada daha eski oldukları ortaya çıkmaktadır. Eğitim seviyesi daha yüksek olan yatırımcılar ise eğitim seviyeleri arasında en düşük deneyime sahiptir. Beşinci ilişki yatırımcıların aile nüfus sayıları ile hisse senedi dışında yapılan yatırımların türü arasındadır. Buna göre, aile nüfus sayısı bir olan yatırımcıların hisse senedi dışında daha çok altın yatırımı yaptıkları, ailedeki nüfus sayısı 2-3 olan yatırımcıların daha çok döviz yatırımı yaptıkları, ailenin nüfus sayısı 4-5 olan yatırımcıların ise hem döviz hem de altın yatırımı yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Buradan aile nüfusu arttıkça alınan risk seviyesinin çeşitlendirme yardımıyla düşürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Altıncı ve son ilişki ise, yatırımcıların aylık gelirleri ile borsadan beklenen getirinin elde edilip edilmemesi arasındadır. Buna göre, ortalama olarak 4.001-6.000 TL arasında geliri olan yatırımcıların borsadan bekledikleri geliri elde ettikleri, buna karşın diğer gelir gruplarının ise bekledikleri getiriyi elde edemedikleri ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, Uşak ilindeki hisse senetlerine yatırım yapan yatırımcıların piyasada belli bir tecrübeye sahip oldukları fakat yeterli bir bilgi birikimine sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu durum, Uşak ilindeki borsa yatırımcılarının rasyonel olarak yatırım yapamadıklarını göstermektedir. Ayrıca, demografik ve sosyo-ekonomik özelliklerin borsada yatırımcıların yatırım yapma sürecini etkilediği de elde edilen diğer bulgular arasındadır.

Çalışmada, Uşak ilindeki hisse senedi yatırımcılarının irrasyonel olarak değerlendirilebilecek bazı davranışları ortaya çıkmaktadır. Bu davranışlar; yatırımcıların alım satım işlemlerinde kısa vadeli düşünmeleri, hisse senedi yatırımı ve hisse senedi tercihi yapmadan önce başvurulması gereken temel ve teknik analiz gibi yöntemlerin görece az bir kesim tarafından uygulanmakta olmasıdır.

Bu sonuçlar doğrultusunda; yatırımcıların bilgi düzeylerinin artırılması gerektiği, bunun yapılması durumunda hem yatırımcı sayısının hem de işlem hacminin olumlu yönde etkileneceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu bulgular özellikle son zamanlarda sermaye piyasalarının geliştirilmesi konusunda çaba içerisinde olan yetkili kuruluşlara yardımcı olabilecektir. Yatırımcıların eğitimi konusunda ildeki üniversite ve finansal kurumlara da çok büyük görev düştüğü de unutulmamalıdır. Bunun için borsa yatırımcılarına yönelik olarak bazı seminer ve bilgilendirme toplantılarının düzenlenebileceği ve bunların faydalı olabileceği söylenebilir.

Teşekkür

Bu çalışmanın yazarları, eleştiri ve önerileri ile çalışmaya yaptıkları katkılarından dolayı hakemlere teşekkür eder.

Kaynaklar

Akbulut, R., & Kaderli, Y., (2009). Şanlıurfa İl Merkezindeki Borsa Yatırımcılarını Profili ve Bu Yatırımcıların Hisse Senetlerine Yatırım Sapma Sürecini Etkileyen Faktörlerin Analizi, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 43, 212-226.

Ali I.,& Rehman K.U., (2013). Stock Selection Behaviour of Individual Equity Investors' in Pakistan, Middle-East Journal of Scientific Research, 15(9), 1295-1300.

Altay E., (2008). Sermaye Piyasasında Sürü Davranışı: İMKB'de Piyasa Yönünde Sürü Davranışının Analizi. BDDK, Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 2(1), 27-58.

Anbar A., & Eker M., (2009). Bireysel Yatırımcıların Finansal Risk Algılamalarını Etkileyen Demografik ve Sosyo-ekonomik Faktörler, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 129-150.

Barber B., & Odean T., (2001). Boys Will be Boys: Gender, Overconfidence and Common Stock Investment. Quarterly Journal of Economics, February, 116(1), 261-292.

Bekçioğlu, S. , (1983). Menkul Kıymet Analizleri ve Türkiye'deki Uygulama, Ankara.

Bolak, M., (2001). Sermaye Piyasası Menkul Kıymetler ve Portföy Analizi, Beta Basım Yayım Dağıtım, 4. Baskı, İstanbul.

Campell, J.Y., (2006). Household Finance. The Journal of Finance, 61,1553-1604. http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6261.2006.00883.x.

Ceylan, A., & Korkmaz, T., (2004). Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, Ekin Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Bursa.

Ceylan, A., & Korkmaz, T., (1998). Borsada Uygulamalı Portföy Yönetimi. Ekin Kitabevi, 3. Baskı, Bursa.

Civan, M., (2010). Sermaye Piyasası Analizleri ve Portföy Yönetimi, Ekin Yayınevi, Bursa.

Coşkun, M., (2010). Para ve Sermaye Piyasaları: Kurumlar, Araçlar, Analiz, Detay Yayıncılık, Ankara.

Demir, Y., & Akçakanat, T., & Songur, A., (2011). Yatırımcıların Psikolojik Eğililmleri ve Yatırımcı Davranışları Arasındaki İlişki: İMKB Hisse Senedi Yatırımcıları Üzerine Bir Uygulama. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1), 117- 145.

Goetzmann, W.N., & Kumar A., (2008). Equity Portfolio Diversification. Review of Finance. 12, 433-463. http://dx.doi.org/10.1093/rof/rfn005.

Gümüş, F.B., & Koç M., & Agalarova M., (2013). Bireysel Yatırımcıların Yatırım Kararları Üzerinde Etkili Olan Demografik ve Psikolojik Faktörlerin Tespiti Üzerine Bir Çalışma: Türkiye ve Azerbaycan Uygulaması, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(6), s.71-93.

Kaderli, Y., (2001). Bir Hisse Senedi Oluşturmada Çeşitlendirme Olarak Banka Hisseleri, ADÜ, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Kaderli, Y., & Yeşildağ, E., (2013). Aydın İlindeki Borsa Yatırımcılarının Profili ve Bu Yatırımcıların Hisse Senedi Yatırımlarını Etkileyen Faktörleri İncelenmesi, Dayanışma Dergisi, Sayı: 119, 16-28,

Kahyaoğlu, M.B., (2011). Yatırım Kararlarına Etki Eden Çeşitli Duygusal ve Psikolojik Faktörlere Maruz Kalma Düzeyi Üzerinde Cinsiyetin Rolü: İMKB Bireysel Hisse Senedi Yatırımcıları Üzerine Bir Uygulama, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1), 29-51.

Kahyaoğlu, M.B., & Ülkü, S., (2012). Temsililik Hevristikinin Algılanan Risk Üzerindeki Etkisi: İMKB Bireysel Hisse Senedi Yatırımcıları Üzerine Bir Uygulama. Uluslar arası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 4(1), 53-59.

Karamustafa O., (2002). Bireysel Hisse Senedi Yatırımcılarının Risk-Getiri Tercihlerinin Ampirik Analizi, Yönetim, 13(43), 21-27.

Karan, M. B., (2013). Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi, Gazi Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.

Korkmaz, T. & Ceylan, A., (2010). Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, Ekin Yayınevi, 5. Baskı, Bursa.

Levy, H., (1996). Introduction to Investments. South Western College Publishing, Cincinnati, Ohio.

Lodhi S., (2014). Factors Influencing Individual Investor Behaviour: an Empirical Study of City Karachi. IOSR Journal of Business and Management, 16(2), 68-76.

Markowitz, H. M., 1952, Portfolio Selection, The Journal of Finance, 7(1), 77-91.

Niessen-Ruenzi, A., & Ruenzi, S., (2007). Sex Matters: Gender Differences in a Professional Setting. February, SSRN: http://ssrn.com/abstract=966243, http://dx.doi.org/10.1111/ 0022-1082.00078.

Obamuyi, T.M., (2013). Factors Influencing Investment Decisions in Capital Market: a Study of Individual Investors in Nigeria, Organizations and Markets in Emerging Economies, 4, 1(7), 141-161.

Özçam, F., (1996). Teknik Analiz ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası Kurulu, No: 32, Ankara.

Öztürkkal, B., (2013). Bireysel Yatırımcı Davranışı Analizi: Anket Çalışması, İktisat İşletme ve Finans, 28(326), 67-92.

Parasız, İ., (2012). Finansal Kurumlar ve Piyasalar, Ezgi Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Bursa.

Rani, R., (2014). Factors Affecting Investor' Decision Making Behaviour in the Stock Market: an Analytical Review, Indian Journal of Applied Research, 4(9), 118-120.

Saraç, M., Kahyaoğlu M.B., (2011). Bireysel Yatırımcıların Risk Alma Eğilimine Etki Eden Sosyo-Ekonomik ve Demografik Faktörlerin Analizi, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, 5(2), 135-157.

Shafi, M., (2014). Determinants Influencing Individual Investor Behaviour in Stock Market: a Cross Country Research Survey, Arabian Journal of Business and Management Review, 2(1), 60-71.

Vijeya, E., (2014). Influential Factors on Investment Behaviour of Individual Investors: a Review of Empirical Evidences from Various Countries. International Research Journal of Management and Commerce, 1(5), 35-46.

https://portal.mkk.com.tr.

Ekler:

Ek-1.1. Yatırımcıların Yatırımlarını Seans Salonu veya İnterneti Kullanmaları Açısından Yaş Grupları Arasında Farklılık Testi

Çoklu Karşılaştırmalar						
Bağımlı Değişken: Hisse senedi yatırımlarınızı seans salonu aracılığıyla mı; yoksa internet aracılığıyla mı gerçekleştiriyorsunuz? / Tukey HSD						
(I) Yaşınız?	(J) Yaşınız?	Ortalama Farklar (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
					Düşük	Yüksek
18-25	26-35	-,02222	,28713	1,000	-,8178	,7733
	36-45	,06792	,28146	,999	-,7119	,8478
	46-55	,45000	,30081	,567	-,3835	1,2835
	56 ve daha fazla	,95000	,34298	,050	-,0003	1,9003
26-35	18-25	,02222	,28713	1,000	-,7733	,8178
	36-45	,09015	,12994	,957	-,2699	,4502
	46-55	,47222*	,16778	,045	,0073	,9371
	56 ve daha fazla	,97222*	,23515	,001	,3207	1,6238
36-45	18-25	-,06792	,28146	,999	-,8478	,7119
	26-35	-,09015	,12994	,957	-,4502	,2699
	46-55	,38208	,15788	,117	-,0554	,8195
	56 ve daha fazla	,88208*	,22819	,002	,2498	1,5144
46-55	18-25	-,45000	,30081	,567	-1,2835	,3835
	26-35	-,47222*	,16778	,045	-,9371	-,0073
	36-45	-,38208	,15788	,117	-,8195	,0554
	56 ve daha fazla	,50000	,25168	,279	-,1973	1,1973
56 ve daha fazla	18-25	-,95000	,34298	,050	-1,9003	,0003
	26-35	-,97222*	,23515	,001	-1,6238	-,3207
	36-45	-,88208*	,22819	,002	-1,5144	-,2498
	46-55	-,50000	,25168	,279	-1,1973	,1973
*. Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.						

Ek-1.2. Portföy Büyüklüğü Açısından Meslek Grupları Arasında Farklılık Testi.

Çoklu Karşılaştırmalar						
Bağımlı Değişken: Ortalama portföy büyüklüğünüz nedir? / Tukey HSD						
(I) Mesleğiniz?	(J) Mesleğiniz?	Ortalama Farklar (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
					Düşük	Yüksek
Memur	İşçi	-,21079	,29377	,952	-1,0248	,6032
	Serbest meslek	-1,19906	,43423	,051	-2,4022	,0041
	Emekli	-,90613	,35626	,088	-1,8932	,0810
	Öğrenci	,73276	,68259	,820	-1,1585	2,6241
İşçi	Memur	,21079	,29377	,952	-,6032	1,0248
	Serbest meslek	-,98827	,46340	,213	-2,2722	,2957
	Emekli	-,69534	,39128	,392	-1,7795	,3888
	Öğrenci	,94355	,70150	,664	-1,0002	2,8873
Serbest meslek	Memur	1,19906	,43423	,051	-,0041	2,4022
	İşçi	,98827	,46340	,213	-,2957	2,2722
	Emekli	,29293	,50533	,978	-1,1072	1,6931
	Öğrenci	1,93182	,77095	,096	-,2043	4,0679
Emekli	Memur	,90613	,35626	,088	-,0810	1,8932
	İşçi	,69534	,39128	,392	-,3888	1,7795
	Serbest meslek	-,29293	,50533	,978	-1,6931	1,1072
	Öğrenci	1,63889	,72988	,171	-,3834	3,6612
Öğrenci	Memur	-,73276	,68259	,820	-2,6241	1,1585
	İşçi	-,94355	,70150	,664	-2,8873	1,0002
	Serbest meslek	-1,93182	,77095	,096	-4,0679	,2043
	Emekli	-1,63889	,72988	,171	-3,6612	,3834

Ek-1.3. Hisse Senedi Yatırımlarıyla İlgilenme Süresi Açısından Eğitim Durumları Arasında Farklılık Testi.

Çoklu Karşılaştırmalar						
Bağımlı Değişken: Borsa ile kaç yıldan beri ilgileniyorsunuz? /Tukey HSD						
(I) Eğitim durumunuz?	(J) Eğitim durumunuz?	Ortalama Farklar (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
					Düşük	Yüksek
İlköğretim	Lise	,27083	,53758	,987	-1,2187	1,7604
	Ön Lisans	-,26667	,59281	,991	-1,9092	1,3759
	Lisans	,49333	,46717	,828	-,8011	1,7878
	Lisansüstü	,95495	,47953	,277	-,3737	2,2836
Lise	İlköğretim	-,27083	,53758	,987	-1,7604	1,2187
	Ön Lisans	-,53750	,52010	,839	-1,9786	,9036
	Lisans	,22250	,37058	,975	-,8043	1,2493
	Lisansüstü	,68412	,38604	,395	-,3855	1,7538
Ön Lisans	İlköğretim	,26667	,59281	,991	-1,3759	1,9092
	Lise	,53750	,52010	,839	-,9036	1,9786
	Lisans	,76000	,44694	,438	-,4784	1,9984
	Lisansüstü	1,22162	,45984	,067	-,0525	2,4957
Lisans	İlköğretim	-,49333	,46717	,828	-1,7878	,8011
	Lise	-,22250	,37058	,975	-1,2493	,8043
	Ön Lisans	-,76000	,44694	,438	-1,9984	,4784
	Lisansüstü	,46162	,27979	,469	-,3136	1,2369
Lisansüstü	İlköğretim	-,95495	,47953	,277	-2,2836	,3737
	Lise	-,68412	,38604	,395	-1,7538	,3855
	Ön Lisans	-1,22162	,45984	,067	-2,4957	,0525
	Lisans	-,46162	,27979	,469	-1,2369	,3136

Ek-1.4. Beklenen Getirinin Elde Edilmesi Açısından Aylık Gelirler Arasında Farklılık Testi

Çoklu Karşılaştırmalar						
Bağımlı Değişken: Borsada şu ana kadar yapmış olduğunuz alım satım işlemlerinizden beklediğiniz getiriyi elde edebildiniz mi? / Tukey HSD						
(I) Aylık geliriniz ne kadardır?	(J) Aylık geliriniz ne kadardır?	Ortalama Farklar (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
					Düşük	Yüksek
0-2000	2001-4000	-,00806	,10068	1,000	-,2704	,2543
	4001-6000	,32527*	,12376	,047	,0028	,6478
	6001 den fazla	,02765	,19047	,999	-,4687	,5240
2001-4000	0-2000	,00806	,10068	1,000	-,2543	,2704
	4001-6000	,33333*	,10993	,016	,0468	,6198
	6001 den fazla	,03571	,18180	,997	-,4381	,5095
4001-6000	0-2000	-,32527*	,12376	,047	-,6478	-,0028
	2001-4000	-,33333*	,10993	,016	-,6198	-,0468
	6001 den fazla	-,29762	,19552	,428	-,8072	,2119
6001 den fazla	0-2000	-,02765	,19047	,999	-,5240	,4687
	2001-4000	-,03571	,18180	,997	-,5095	,4381
	4001-6000	,29762	,19552	,428	-,2119	,8072
*. Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.						

Ek-1.5. Yatırım Tercihleri Açısından Ailenin Nüfus Sayıları Arasında Farklılık Testi.

Çoklu Karşılaştırmalar						
Hisse senedi dışındaki yatırım tercihleriniz nelerdir? / Tukey HSD						
(I) Ailenizin nüfusu kaçtır?	(J) Ailenizin nüfusu kaçtır?	Ortalama Farklar (I-J)	Standart Hata	Anlamlılık	95% Güven Aralığı	
					Düşük	Yüksek
1 kişi	2-3 kişi	,99798	,58046	,202	-,3797	2,3756
	4-5 kişi	,28544	,57835	,875	-1,0872	1,6581
2-3 kişi	1 kişi	-,99798	,58046	,202	-2,3756	,3797
	4-5 kişi	-,71254	,30383	,054	-1,4336	,0086
4-5 kişi	1 kişi	-,28544	,57835	,875	-1,6581	1,0872
	2-3 kişi	,71254	,30383	,054	-,0086	1,4336

JOURNAL OF ACCOUNTING, FINANCE AND AUDITING STUDIES
http://www.jafas.org

Uluslararası Finansta İnovasyon Örneği Olarak Banka Ödeme Yükümlülüğü(BPO)

(Bank Payment Obligation (BPO) As an Example of Innovation in International Finance)

Nazire GÖLEÇ[a]

[a] YL Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümü, golecnazire@gmail.com

Anahtar Kelimeler
Swift, ICC, URBPO, Banka Ödeme Yükümlülüğü (BPO).

Jel Sınıflandırması
F34, G21, G32.

Özet
Banka Ödeme Yükümlülüğü (BPO), tüm dünyadaki bankalar arasında elektronik fon transferi standardı sağlayan bir sistem olan "Dünya Çapında Bankalararası Finansal İletişim Topluluğu" (Swift) öncülüğünde, uluslararası ticarette, ihracatçıların dışa açılımını kolaylaştıracak banka güvenceli yeni bir ödeme yöntemi olarak geliştirilmiştir. Ardından Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) tarafından da, Nisan 2013 tarihinde yayımlanan Banka Ödeme Yükümlülüklerine İlişkin Birörnek Kurallar (URBPO) ile bu ödeme yöntemi desteklenmiştir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası finansta inovasyon örneği olarak Banka Ödeme Yükümlülüğü (BPO) ödeme yönteminin bilinirliliğini ölçmeye çalışmaktır.

Keywords
Swift, ICC, URBPO, Bank Payment Obligation (BPO).

Jel Classification
F34, G21, G32.

Abstract
Bank Payment Obligation (BPO), has been developed as a new payment method to enable the exporters to access to interntaional market under the leadership of Interbank Financial Telecommunication (SWIFT) that is a system which provides electronic fund transfer among the banks all around the world. International Chamber of Commerce (ICC) has supported this payment method by issuing Uniform Rules for Bank Payment Obligations (URBPO) in April 2013. The aim of this paper is to analyze familiarness of Bank Payment Obligation (BPO),as an example of innovation in international trade.

1. Giriş

Uluslararası ticarette temel olarak kullanılan dört ana ödeme yöntemi bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; mal mukabili ödeme yöntemi diğer adı ile(açık hesap), peşin ödeme, vesaik mukabili ödeme ve akreditifli ödeme yöntemleridir. Her bir ödeme yönteminin barındırdığı riskler bulunmaktadır.

Şekil 1, bu ödeme yöntemlerinin risk açısından değerlendirilmesini içermektedir.

Şekil 1: Dış Ticarette Ödeme Yöntemlerinin Riskleri

Türkiye'de en çok kullanılan ödeme yöntemleri arasında; mal mukabili ve akreditif ödeme yöntemi yer almaktadır. 1998-2014 yılları arasında akreditif ve mal mukabili ödeme yönteminin kullanımı Şekil 2'de görülebilir. (TÜİK,2014).

Şekil 2

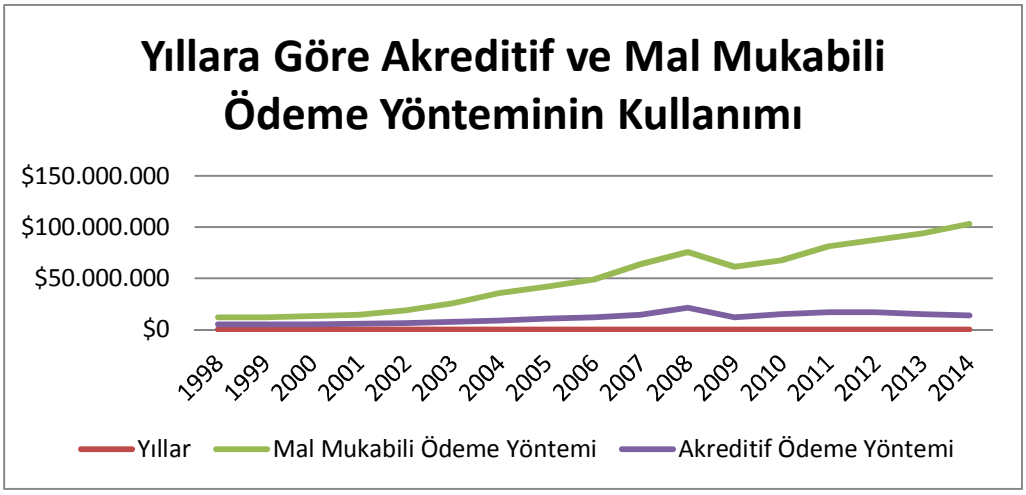

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (Tüik) verilerinden derlenmiştir.

Grafiğe göre; akreditif ödeme yönteminin kullanımının giderek azaldığı, ödememe riski olmasına rağmen, mal mukabili ödeme yönteminin kullanımının giderek arttığı görülmektedir. Günümüzde, Mal Mukabili ödeme yönteminin %82 oranında kullanıldığı ve bu oranın 2020 yılına gelindiğinde, %89 Açık Hesap(mal mukabili)kullanılacağı, akreditiflerin payının %10'nun altında kalacağı, yaklaşık %1,4 Vesaik Mukabili kullanılacağı tahmin edilmektedir (TEB,2013,s.6).

Günümüz rekabet ortamında farklı ülkelerdeki rakip firmaların arasından sıyrılabilmek ve ayakta kalabilmek için ihracatçı firmaların müşterilerine uygun ödeme yöntemleri ile desteklenmiş cazip satış teklifleri sunmaları, her zamankinden daha fazla önem kazanmıştır. Her bir ihracat işlemi için ödemeyi tam ve zamanında almanın asıl hedef olduğunu düşünerek, ödeme yöntemi seçimi yapılırken, seçimin ihracatçının ödeme riskini minimize etmesi kadar, ithalatçının taleplerine de karşılık verebiliyor olmasına dikkat edilmelidir. (Seyidoğlu,2013,s.140).

İstatistiklere bakıldığında, akreditif en güvenilir ödeme yöntemi olmasına rağmen, rezerv konulma, kurallar, belge kontrolü vb. gibi sebeplerle terk edildiği, yerine satıcı açısından riskler barındırmasına rağmen, mal mukabili ödeme yönteminin kullanıldığı görülmektedir (Özalp,2014,s.42). Bu yöntemlerde alıcı ve satıcı için risk ne kadar artarsa operasyonel güçlük ve maliyet de doğru orantılı olarak artmaktadır. Örneğin akreditif işlemi için sunulması gereken operasyonel yük ve maliyet riski düşürse de, işlemin son maliyetini etkileyen ölçülebilen ve/veya ölçülemeyen noktaları beraberinde taşımaktadır. Bu noktada bankacılık sisteminin ürettiği son çözüm; BPO seçeneğidir (Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri, 2013).

Bu çalışmada; BPO'nun ortaya çıkmasına sebep olan faktörler finansta inovasyon bağlamında incelenmiş, BPO'nun işleyişi, geleneksel ödeme yöntemlerinden farkı, avantaj ve dezavantajları, hukuki boyutu ile BPO'nun küresel etkileri ele alınmış ve 'BPO ödeme yönteminin bilinirliliği' konusunda Sakarya'da ve İstanbul'da faaliyet gösteren dış ticaret firmaları ile yapılan mülakatların sonuçları değerlendirilmiştir.

2. Finansta İnovasyon

İnovasyon kavramı, Latince "innovatus" kelimesinden türeyen; bir fikrin, bir ürün veya hizmetin pazarlanılabilir kılınması olarak tanımlanabilir. Türkçe' de "yenilik" anlamında kullanılan inovasyon, değişim ihtiyacını kendiliğinden ortaya çıkarır. İşletmeler değişimi anlama, kavrama ve içselleştirme yeteneklerine bağlı olarak kendilerini yeniden inşa etmek zorundadır. Bir yandan kurumsallaşma süreci ile prosedürler geliştirmeye çalışan

işletme, diğer yandan değişime karşı statükoya dönüşmeye başlayan prosedürlerini yenileme ihtiyacı duymaktadır (Müsiad, 2012).

Finansal inovasyon ise, finansal hizmet sunan firmalar tarafından oluşturulmuş yeni ürünler, yeni hizmetler, yeni süreçler veya örgütsel yenilikler, kısacası pazarlarda ve piyasalarda yeni finansal teknolojiler ve yeni finansal enstrümanlar ortaya koyarak yaygınlaştırma olarak tanımlanabilir (Öncü, vd. 2013).

Finansal inovasyonun tarihsel sürecin başlangıcı, Bretton Woods Sistemi'nin çöküşünden, 1980'lerin başlarına kadar enflasyonla mücadelede parasal hedefleme stratejisinin önem kazanması olarak görülmektedir. Buna rağmen bu dönemde özellikle finansal innovasyonların ortaya çıkması, para talebindeki istikrarın azalmasına neden olmuş ve bu stratejinin önemini sarsmaya başlamıştır. Her ne kadar 1970'li yılların başlarından itibaren finans piyasasının ivme kazanması nedeniyle yaygınlaşarak önemi geç fark edilse de, finansal innovasyonların tarihi paranın icadına kadar gittiği söylenebilir (Parasız, 2009;15).

Finansal sektörde yaşanan değişmelerin özellikle 1980'li yılların başında bankacılıkta ve finansal sektörde yapısal bir değişim ile başladığı düşünülmektedir. Finansal sektörün teknolojideki, talepteki ve kamu düzenlemelerindeki değişmelere uyarlanması, yeni ürünlerin, yeni hizmetlerin, yeni süreçlerin, yeni tekniklerin yeni piyasaların oluşmasına katkı sağlayabilir. Kısacası finansal inovasyon yeni bir ürün, yeni bir arz süreci, mevcut bir ürünün teslimi ya da piyasa düzenlemeleri şeklinde oluşabilir. Finansal inovasyonun gelişmesinde önemli rol oynayan etkenler şunlardır (Akel, 2006).

- Rekabetin hızla artışı,
- Teknolojik gelişmeler,
- Yeni yatırımlar gerçekleştirme,
- Tasarruf sağlama,
- Satış hacmini arttırma çabaları,
- Karı maksimize etme,
- Riskten korunma,
- Tüketim alışkanlıklarının değişimi şeklinde sıralanabilir.

Yazında genel olarak finansal inovasyonu diğer yenilik çeşitlerinden ayıran önemli farkın yeniliğin finansal bir değer taşıması, para arzını azaltması, finans/ muhasebe işlemlerinde kolaylık veya katkı sağlaması, innovasyonların genel olarak finansal kurumlarda gerçekleşmesi, bireylerin, kurumların, piyasaların alışkanlıklarında büyük etkiler ortaya

koyması yönünden bahsedilmektedir. Ancak finansal enstrümanlar sadece finans işletmeleri ve ülke ekonomileri için değil, aynı zamanda reel sektör işletmeleri ve bireyler içinde oldukça önemli olabilir (Parasız, 2009).

Bireyler, örgütler, türü ne olursa olsun tüm işletmeler her zaman en çok kar getiren, en az maliyete sahip olan, müşteri profilini genişletmesini sağlayacak, satış hacmini arttıracak, hatta başka bir işletmenin sürekli müşterisi haline gelmiş müşterilerde çekim gücü oluşturacak inovasyonlara ihtiyaç duyacaklardır. Bu ihtiyaç ise onların kendi finansal enstrümanlarını ortaya koymalarına neden olacaktır (Frame,2009).

Finansal piyasalarda, işletmelerin büyüme, ihracat ve faaliyetlerini sürdürebilme açısından, gerekse kişisel yatırımcılar açısından finansal innovasyonların bilinmesi ve kullanımı alternatifi olmayan bir strateji haline gelmiş ve teknoloji, yaşam standartlarını arttırmada gerçek bir zorunluluk olarak gelişen uluslararası rekabetin anahtarı olmuştur (Akel,2006).

Finansal ve teknolojik inovasyona öncülük eden işletmelerin büyüme oranı daha yüksektir. Özellikle ihracat yapan ve uluslararası çalışan diğer finansal şirketlerde inovasyon bir zorunluluk haline gelmiştir. Finansal inovasyonun ürün olarak ortaya çıktığı durumlarda, ana faktör enflasyon ve faiz oranlarındaki değişiklikler olurken, süreç olarak ortaya çıkan finansal inovasyon da ana faktör, teknolojik gelişme olmaktadır. "Faiz ve Döviz Swapları", "Para Piyasası 'Yatırım Hesapları, Faiz Oranı" ve "Hisse Senedi Endeksli Futures Piyasaları" ürün olarak ortaya çıkan finansal inovasyona örnek olarak verilebilir. Süreç olarak ortaya çıkanlar ise, "Otomatik Para Çekme Makinaları (ATM)", "Nokta Satış Terminalleri", "Kişisel Bilgisayarlarla Finansal İşlemler" ve "Elektronik Fon Transferi Sistemi (EFT)" gibi inovasyonlardır. Elektronik bir ödeme şekli olan ve 1977'den beri kullanılan "SWIFT" uluslararası bankacılık mesajlarının iletilmesi ve kontrol edilmesi olanağını tüm üye bankalara sağlayan başka bir inovasyon olarak göze çarpmaktadır (Turan,2011).

SWIFT önderliğinde, ICC kurallarının yayınlanmasıyla BPO ödeme yöntemi, teknolojik gelişmelerle birlikte uluslararası ticarete alternatif bir ödeme yöntemi olarak girmiştir. Ödeme yöntemlerinin hız, kolaylık ve maliyet azaltıcı yönlerini teknolojiyle birleştiren BPO; uluslararası finansta süreç olarak ortaya çıkan inovasyon örneğidir.

3.BPO'nun Ortaya Çıkmasına Sebep Olan Faktörler

Geleneksel ödeme yöntemleri hız, basitlik, kolaylık ve güvence gibi özelliklerin tümünü bir arada vermek konusunda yetersizdir. Kâğıt belgeler, kâğıt belgelere özgü inceleme,

rezerv, gecikme, kaybolma, operasyon riski ve maliyeti gibi sorunlar vardır (Dowse,2013,s.2).

Şekil-2'de görüldüğü üzere mal mukabilinin kullanımı giderek artmaktadır. Ancak satıcı açısından oluşturduğu risklerden dolayı, kullanıcıların önemli yüzdesi risk azaltma, ödeme güvencesi ve finansman ihtiyacı duymaktadır. Finansman ihtiyaçları, faktoring ve ters-faktoring gibi finansal hizmetler ve standby/garanti gibi güvenceler ile kullanıcıların güvence açığını kapatmaya çalışmaktadır. Akreditifin güvencesini, mal mukabilinin kolaylığı ile birleştirmek üzere yeni çözüm olarak geliştirilen BPO, bu noktada devreye girmektedir. Çünkü BPO ile bankalar mal mukabili ödemelere müdahil olmaktadır. BPO bütün bunlara teknolojinin yardımıyla cevap vermekte ve kâğıt belgelere özgü sorunları ortadan kaldırmaktadır. Mevcut ticari finansman çözümlerinin yerini almak için değil, bu çözümlerin eksiklerini tamamlamak üzere tasarlanan bu ödeme yöntemi; güvence veren ve finansman imkânları yaratan bir tekniktir. Diğer taraftan BPO; müşterilere ek güvenceler olmadan, standartlaştırılmış ve Banka Ödeme Yükümlülüklerine İlişkin Birörnek Kurallar (URBPO) ile ICC kurallarının güvencesiyle hazır paket program halinde sunulmaktadır (Özalp,2013).

Ödeme yöntemleri, ekonomik birimler arasında mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran araçları, kurumsal ve örgütsel çatıyı, işletim süreçlerini ve haberleşme ağını kapsayan tedarik zinciri sürecidir. Bu noktada BPO; kâğıt tabanlı fiziksel tedarik zinciri sürecini, elektronik tabanlı işbirlikçi tedarik zinciri finansmanına dönüştürerek, işleri pratikleştirmek amacıyla ortaya çıkmaktadır (Meijer vd. 2012,s.242).

3.1. BPO'nun İşleyişi

BPO bir bankanın bir diğer bankaya verdiği ve satıcı tarafından bankası aracılığıyla sunulan işlem verilerinin elektronik ortamda belirlenen şartlara göre başarılı bir biçimde eşleşmesi sonucu ödemenin belirlenen bir vadede yapılmasını sağlayan geri dönülmez bir banka taahhüdüdür (Çelik,2014,s.4).

Bir bankanın BPO'ya katılması için öncellikle Swift'in ticari işler için geliştirdiği TSU (Trade services Utility) veya benzer bir sistemi satın alması veya geliştirmesi gerekmektedir. Bu sistem BPO'nun çalışması için gerekli olup, kısaca TMA(Transaction Mathching Application) olarak adlandırılmaktadır. TMA, elektronik verilerin eşleştirmesini yaparak rapor üretecektir. TMA, Swift'in geliştirdiği bir mekanizmadır ve bankalar bu sistemi yaklaşık olarak 25.000 Euro karşılığında alabilmektedir. Bu sistemi alan banka, IT departmanında ayarlamalar yapıp, personelini eğiterek sisteme

geçmektedir. BPO'da da, satıcı akreditifte olduğu gibi alıcının değil, bankasının riskini almaktadır.

Bir BPO işleminde süreç basit olarak aşağıdaki gibidir (İş Bankası, 2013).

- Alıcı ve satıcı aralarında sözleşme yaparlar.
- Alıcı BPO düzenlenmesi için bankasına müracaat eder.
- Alıcının bankası BPO düzenler ve gönderir.
- Satıcı malı yükledikten sonra orijinal belgeleri alıcıya gönderir.
- Veri setlerini (bilgileri) bankasına gönderir, satıcının bankası veri setlerini elektronik karşılaştırma için TMA'ya gönderir,
- TMA, bankaların abone olduğu ve elektronik karşılaştırma yapan bir platformdur, TMA tarafından eşleştirme işlemi yapıldıktan sonra taraflara sonuç raporu gönderilir, TMA tarafından gönderilen rapor olumlu ise, yani veriler eşleşmişse ödeme yapılır.

Yukarıda anlatılan bu basit akışın şekil olarak aktarımı aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 3: BPO Akış Şeması

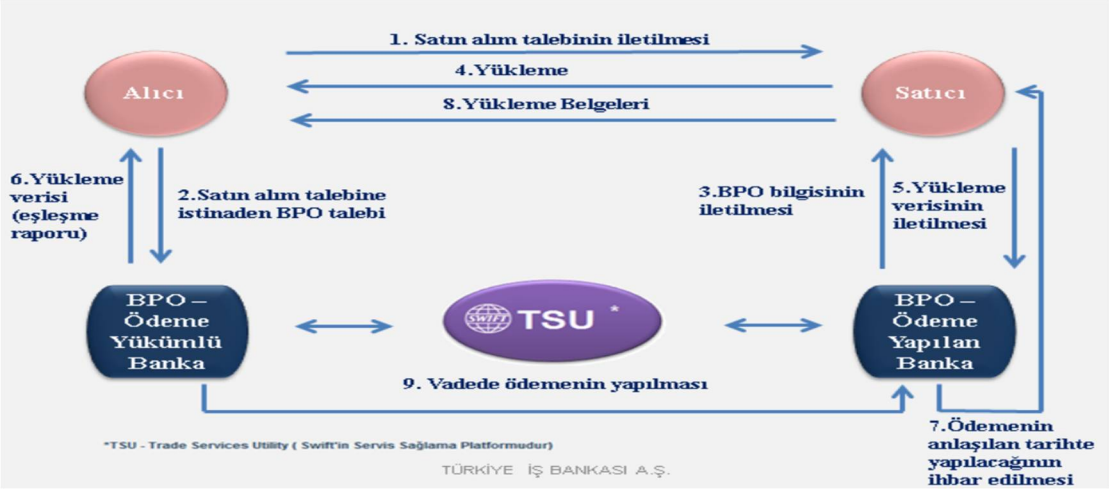

Kaynak: Türkiye İş Bankası, 2013.

BPO her ne kadar dış ticaret ve sınır ötesi ile ilgili görünse de yurt içinde de kullanılması mümkündür (Özalp,2014,s.120).

BPO'nun diğer yöntemlerden farklı olarak anahtar özellikleri; yapılandırılmış veri ve elektronik eşleştirme, ödeme güvencesi, riski azaltma, alacakların ve borçların finansmanını sağlamaktadır (Hulpe,2011,s.6). Şekil olarak aşağıdaki gibidir.

Şekil 4: BPO'nun Anahtar Özellikleri

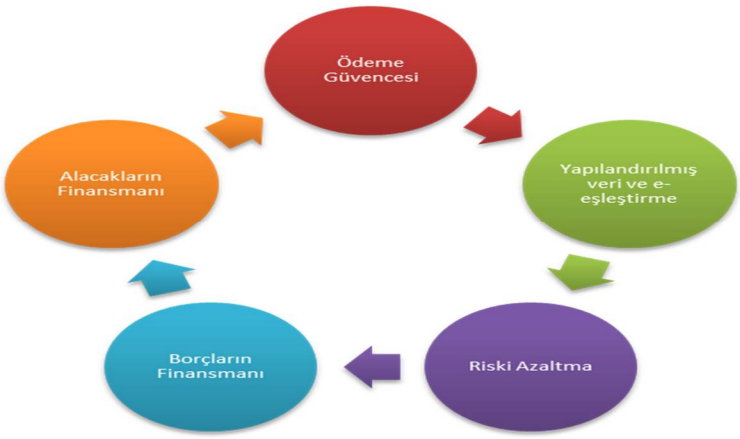

4.BPO'nun Tarafları Açısından Avantajları ve Finansman İmkânları

Bankalar, alıcılar ve satıcıların taraflarını oluşturduğu BPO birçok avantaj sağlamaktadır. Bu ödeme yönteminin taraflara sağladığı avantajlar aşağıdaki gibi açıklanabilir (Çelik, 2014).

BPO **bankalara**, düşük risk ve hesaplı sermaye kullanımı, istikrarlı komisyon ve gelir kaynağı, otomatik çözümler ve düşük operasyonel maliyeti imkânları sağlarken, yeni finansman imkânları, ilişkileri arttırma ve sağlamlaştırma ile risk ve müşteri bazında piyasa ihtiyaçlarını daha fazla karşılama fırsatı sağlamaktadır.

Satıcı perspektifinden bakıldığında ise, BPO zamanında ödeme alma, alacakları erken tahsil edebilme, ödeme riskini bertaraf etme, uyumsuzluk (rezerv) riskini ortadan kaldırma, nakit tahminlerini düzeltme, e-fatura entegrasyonunu kolaylaştırma, prefinansman ve post finansman imkânları, faktöringe alternatif bulma ve faiz maliyetini azaltma gibi avantajlar ile nakit akışı optimizasyonu imkânı sağlamaktadır.

Swift (2013) kurumuna göre **alıcı** perspektifinden bakıldığında ise, BPO nakit akışı optimizasyonu, ödeme zamanını kontrol altında tutma, kredi kullanımı optimizasyonu, tedarikçilere zamanında ödeme, idari masrafları azaltma, araştırmaları azaltma, dış kaynak kullanım imkânları, ödeme sürelerini uzatma ve tedarik riskini azaltma gibi alıcı avantajları bulunmaktadır.

Bunların yanında BPO, genel anlamda alıcı ve satıcıya, ticaretin finansmanı bağlamında; esnek finansman, alacakların finansmanı, sipariş emri ile bir taahhüdün doğması, çalışma sermayesi finansmanı, depo makbuzu karşılığı finansman, fatura karşılığı/onaylı belgeler karşılığı finansman imkânları sunmaktadır. (Casterman,2010,s.18).

5. BPO'nun Geleneksel Yöntemlerle Karşılaştırılması

Pahalı (kâğıt, inceleme, manuel, süre vs. nedenlerle), rezerv ihtimali yüksek ve likidite baskısı olan geleneksel yöntemler ile karşılaştırıldığında, BPO düşük rezerv ihtimali, işlem maliyetini azaltan otomatik eşleştirme imkânı ile bankaların müşterilerine daha uygun rekabetçi fiyat vermesine olanak tanır (Özkan, 2014).

BPO'nun akreditifli ve mal mukabili ödeme şekline göre avantajları aşağıda açıklanmıştır. BPO'nun akreditife karşı üstünlüğü fiziki belge kullanımı ile ödeme noktasında ortaya çıkmaktadır.

Bir akreditif işleminde, fiziki belgelerin bankaya ibraz edilmesi önemli bir koşul iken, BPO' da fiziki belgeler mal mukabili ödeme yönteminde olduğu gibi satıcı tarafından direkt olarak alıcıya gönderilmekte; sadece belgelerden elde edilmiş bilgiler eşleşme için bankaya iletilmektedir. Böylece fiziki belgelere göre daha hızlı işlem yapılması sağlanarak, değişiklikler çok daha kısa sürede yapılabilmekte ve finansman imkânlarına çok daha erken ve kolaylıkla ulaşılabilmektedir. Diğer taraftan, akreditif işleminde banka doğrudan satıcıya karşı taahhüde girerken, BPO' da Yükümlü Banka sadece Lehtar Bankaya (Recipient Bank) karşı taahhüde girmekte, Lehtar Banka'nın satıcıya karşı ödeme yapması ise aralarındaki BPO ile ilgili mutabakata bağlı olmaktadır. Akreditifli ödemenin BPO'ya karşı bu avantajları aşağıdaki şekil yardımıyla açıklanmıştır.

Şekil 5: BPO'nun Geleneksel Yöntemlerden Farkı - Akreditif

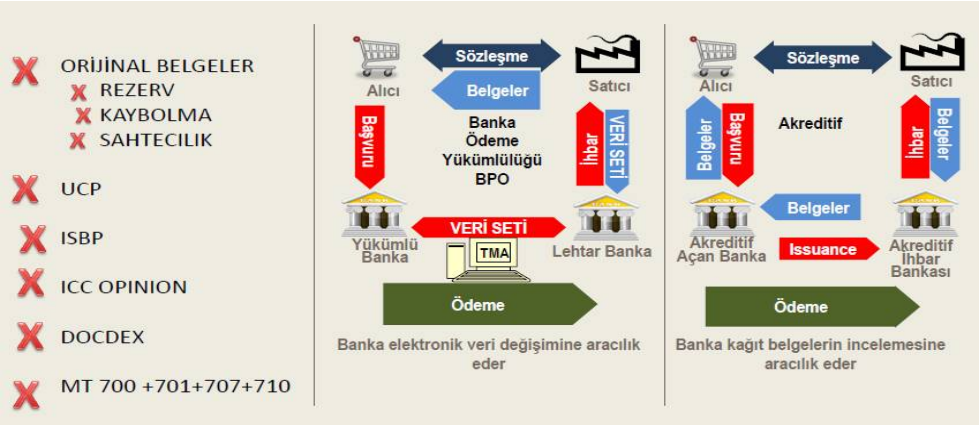

Kaynak: TİM-TEB Ortak Sunumu,2014

Diğer taraftan, BPO ile mal mukabilinde ortaya çıkan ödememe riski azalmakta ve ticari ilişkiler kolaylaşmaktadır. BPO'da, finansman için teminat sağlanması, operasyon riski ve maliyetini azaltırken, kontrol, takip ve mutabakatı kolaylaştırmaktadır (TEB, 2014). Şekil 6, bu durumu açıklamaktadır.

Şekil 6: BPO'nun Geleneksel Yöntemlerden Farkı – Açık Hesap

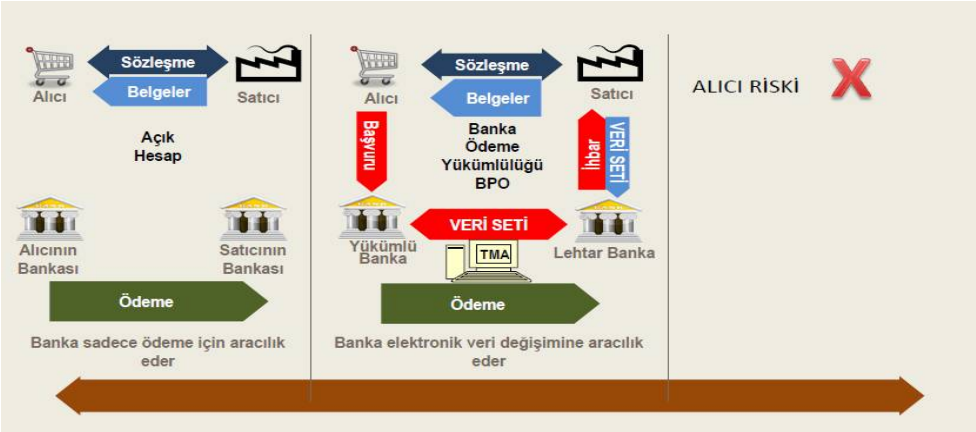

Kaynak: TİM-TEB Ortak Sunumu,2014

6. BPO'ya İlişkin ICC Kuralları: URBPO

Banka Ödeme Yükümlülüklerine İlişkin Birörnek Kurallar (URBPO) sadece bankalar arasında uygulanmak üzere hazırlanmış ve finans kuruluşları tarafından seçilen herhangi bir TMA'nın belirli bir işlem için sağlayacağı 'işbirliği' ortamında işlem yapmak üzere tasarlanmıştır (Swift, 2013).

URBPO bir banka ile müşterisi arasındaki işlem ilişkilerini kapsamamaktadır. Bir Banka Ödeme Yükümlülüğüne (BPO) girmeyi kabul eden veya BPO alan bir bankanın buna dayanarak rekabet ortamında müşterilerine finans veya diğer hizmetleri ve ürünleri teklif etmesi, bankanın tercihlerine bağlı olacaktır. Kurallar BPO'nun kaynak işlemle ilişkili olan satış sözleşmesi veya diğer bir sözleşmeden ayrı ve ondan bağımsız olduğunu belirtmektedir. Bir BPO işlemine uygulanacak kurallar taraflarca belirlenmektedir. Uygulanacak kurallar, İşlem Eşleştirme Uygulaması (TMA) veya sistem gereği duruma göre bazen mecburi olabilirken, kullanılan sistemin şartlarına bağlıdır. Yine de bir BPO işleminin ICC'nin URBPO kurallarına tabi olması istenmiyorsa, o halde BPO ile ilgili Oluşturulmuş Veritabanı'nında "URBPO'ya tabi olmadığının belirtilmesi önerilir. Aksi halde ICC'nin URBPO kurallarına tabi olur. Bu gereklilik Swift'in TSU kullanım kılavuzunda şu şekilde yer alır: 'Bir BPO işlemi ile ilgili olarak Swift'in TSU İşlem Eşleştirme Uygulaması(TMA) kullanılacaksa aksi belirtilmediği sürece 1 Temmuz 2013 tarihi itibariyle kendiliğinden URBPO'ya tabi olacaktır'. Swift'in TSU uygulaması kullanıldığı halde URBPO'ya tabi olması istenmiyorsa o halde oluşturulmuş Veritabanı'nında bunun belirtilmesi gerekir, bu durumda TSU Service Description'nın 7. Bölümünde "RuleBook" altında bulunan kurallar uygulanacaktır (ICC Kuralları,2013).

BPO, ICC tarafından hazırlanan URBPO Kuralları ile düzenlenmiştir. Bu kuralların bankalar tarafından ne ölçüde rağbet göreceği ve BPO'nun ticari ilişkilerde yaygın olarak kullanılıp kullanılmayacağını zaman gösterecektir. Bununla beraber, ICC'nin SWIFT ile işbirliği sonucu hazırladığı URBPO Kurallarının işleyişinde sağlanacak elektronik veri tabanı hizmetinin en az SWIFT kadar güvenli ve hızlı olması sebebiyle, en azından güvenlik açısından bankalar veya ticari ilişkinin tarafları herhangi bir endişe yaşamayacaktır (Ekşi, 2013).

7. BPO(Banka Ödeme Yükümlülüğü) Ödeme Yönetimi'nin Swot Analizi

BPO'nun geleneksel ödeme yöntemlerinden farklılığı Swot Analizi ile ele alındığında, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

7.1. BPO'nun Üstünlükleri

- BPO'nun veriler ile elektronik sunumu sayesinde kâğıt kullanımını azalttığı görülmektedir.
- BPO ayrıca; verimlilik, objektiflik ve hızlı eşleştirme sağlamaktadır.
- İstenilen zaman ve miktarda tedarik zinciri sürecine eklenebilmektedir.
- Alternatif ödeme yöntemi olan BPO, ticari işlemleri kolaylaştırıp, uzlaşmayı arttırmaktadır.
- İşlemler elektronik ortamda olduğu için takibi kolaydır.
- BPO, yasal yükümlülüktür ve TMA eşleşmesinden sonra değiştirilemez.
- Swift önderliğinde, ICC kuralları ve ISO 20022 mesajları ile standartlaştırılmıştır.
- Vergi, ceza, millileşme gibi gecikme maliyetleri yoktur.
- Gecikmenin neden olduğu fiyat ve kur riski yoktur. (Mal fiyatı/kur artması/azalması vb.)
- Operasyonel risk yoktur, fiziki kâğıt belgeleri insanlar incelemez, TMA verileri otomatik karşılaştırır (Uluslararası Finans Birliği,2013).
- BPO, Swift kuralları ve Swift TSU tarafından desteklenen çoklu banka çözümüdür (Meijer vd, 2012,s.239).

BPO dünyada 47 ülkede, 83 bankacılık grubuna ait toplam 152 banka da kullanılmaktadır. Kullanan firmaların başında ise BP Petrol ve Vale gelmektedir. BPO ödeme yöntemi kullanan BP Petrol, gelirlerinin yaklaşık %50'sini Asya kıtasından sağlamaktadır. Dünya çapında 600'den daha fazla müşterisi bulunmaktadır. BP Petrol Swot Analizi bağlamında dikkate alındığında, BPO ile birlikte; yukarıda belirtilen üstünlüklere ek olarak zamanında ödeme ve adli takipten kaçınma, müşterileriyle ilgili gereksiz bilgiler olmadan yalnızca

ticari bilgilere ulaşma, çoklu banka sistemi ile riski mümkün olduğunca yayma ve güvenli bankalara erişim kolaylığı sağlamıştır. Ayrıca BP Petrol; BPO ödeme yöntemini kullandıktan sonra, maliyetlerini oldukça düşürerek 2 milyon $ kazanç elde etmiştir (Hulpe,2011).

7.2. BPO'nun Zayıf Yönleri

BPO'nun sağladığı üstünlüklerin yanında diğer ödeme yöntemlerine göre zayıf yönleri bulunmaktadır.

- Pazarda yeni ödeme yöntemi olan BPO'nun kabulü ve işlem hacmini arttırmak için ihracat pazarlarında çabaları arttırmak gerekmektedir.
- Yeni bir ürün olduğu için pazarda sınırlı işlem sicili olması, firmaların BPO'ya geçmesi için dezavantaj oluşturmaktadır.
- BPO'nun işlemesi için bankaların İşlem Eşleştirme Mekanizması (TMA) adı verilen sistemi satın alması ve müşterilerin de yeni entegrasyon sistemine geçmesi gerekmektedir (Uluslararası Finans Birliği,2013).

7.3. BPO'nun Yarattığı Fırsatlar

BPO'nun yeni ödeme yöntemi olması yeni fırsatlar da doğurmaktadır.

- Açık hesap ticareti BPO' ya dönüştürülerek yeni iş imkânları yaratır, hem bankanın hem de müşterinin verimliliğini arttırır.
- B2B(firmadan firmaya online ulaşım) ve B2C (firmadan müşteriye online ulaşım) web portalları için potansiyel yerleşim aracıdır.
- Aynı zamanda işlemlerin daha kısa olması nakit dönüşüm hızını azaltarak, ticarete daha hızlı yerleşmektedir.

7.4. BPO'yu Tehdit Eden Unsurlar

BPO'yu tehdit eden unsurların başında aşağıdaki sebepler gelmektedir.

- Hem banka hem de müşteri tarafında belge odaklı iş kültürünün olması,
- Belge olmaması ve sadece elektronik ortamda işlem gerçekleşmesinin bazı ülkelerde potansiyel yasal kaygılara sebep olması,
- Aynı zamanda Açık hesap(mal mukabili) yöntemini kullanan ticaretçilerin, ticari riski azaltmak için çeşitli alternatif çözümler kullanması da (Standby, teminat mektubu, faktoring vb.), BPO için tehdit oluşturmaktadır.

8. BPO'nun Küresel Etkileri ve Getirdiği Yenilikler

BPO, dünya ticaretini kolaylaştırmak, riskli bölgelerde güvence vererek ticaret yapabilmek, geleneksel ödeme yöntemlerinin riskini bertaraf etmek ve avantaja çevirmek

için geliştirilmiş bir yöntemdir. Fiziksel tedarik zinciri ticareti son yıllarda önemli değişiklikler göstermiştir. Kurumlar giderek artan şekilde belge transferindeki işlem zamanını hızlandırmak ve küresel ticaret yönetiminin maliyetini azaltmak için faturalama, nakliye, kaynak vb. gibi B2B ticari(finans) süreçlerini materyal olmadan yapmaya çalışmaktadır. Hem satıcı hem de alıcıların maliyetlerini azaltma ve verimlilik kazanmaları için tüm ticaret işlemlerinin görünürlüğünü arttırmak ve teknoloji kullanarak bilgi akışını kolaylaştırmaya neden olacak bir yöntem gereği ortaya çıkarmıştır (Özkan,2013).

Fiziksel tedarik zinciri verimliliğini önemli ölçüde arttırmak ve çalışan sermayenin gelişmesine neden olmanın aksine, küresel ticaret finansmanı süreçlerini destekleyen bankaların çoğu tarafından kâğıt tabanlı uygulamalardan dolayı yeterince optimize edilememiştir. Örneğin; geleneksel kâğıt tabanlı enstrümanlardan biri olan akreditif, risksiz olmasına rağmen, değer zincirinde katılımcı bankalar için maliyetli ve verimsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Finansal tedarik zinciri stratejileri, işletme sermayesi kilidini açmak için; kolaylık, hız ve güvenliği birleştirerek sürekli yenilikçi ticaret finansman çözümleri gerektirir. Zaman, artık finansal hizmetlerin teslimiyle bağlantılı ticaret finansı endüstrileri için; 'fiziksel tedarik zincirinden daha verimli ne kullanmalıyız?' sorusuna odaklanmaktadır ve bu endüstriler için de en uygun olanı elektronik verilerdir (Casterman,2012,s.3).

Kurumlar birden fazla banka ortamı ve giderek etkinleştirilmiş teknoloji destekli tedarik zincirinde, uluslararası ticareti daha etkili yürütmek, işletme sermayesinde verimliliği geliştirmek, maliyetleri azaltmak ve iş akışını basitleştiren, tedarik zincirini destekleyici yöntemler aramaktadır. BPO; açık hesap işlemleri bağlamında çeşitli riskleri yönetmekte ve ticaret bankaları için çeşitli girişimlere ayak uydurmaktadır. Açık hesap ortamlarında, risk azaltma araçları çeşitliliği fazladır. Bunlar; sigorta, standby, teminat mektubu, kredi mektupları, vadesi geçmiş senetler, satıcı ödeme yükümlülüğü vb. ödeme araçlarıdır, fakat eksik entegrasyonludur ve sadece ticaret işlemlerinin bir bölümünü kapsamaktadır. BPO ise, açık hesap ortamlarında ticareti basitleştirmek ve modernize etmek için yeni karmaşık elektronik kanallar yaratmaktadır. BPO; açık hesap işlemlerindeki riski azaltmak ve açık hesap işlemlerini akreditiften taşımak için yeni tedarik zinciri finansal aracıdır (Casterman,2012,s.5).

9. BPO Ödeme Yönteminin Bilinirliliği Hakkında Tespit ve Değerleme Yapmaya Yönelik Mülakat Sonuçlarının Analizi

BPO Ödeme Yönteminin bilinirliliğini ölçmek için, Sakarya ve İstanbul'da 20 uluslararası ticaret yapan firma ile 'BPO Ödeme Yöntemi Bilinirlik Mülakatı' yapılmıştır. Firmalara; firma bilgileri, ihracat payları, kullandıkları ödeme yöntemleri ve BPO hakkında bilgileri sorulmuştur.

9.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın konusunu; İstanbul ve Sakarya'da bulunan firmaların 'BPO Ödeme Yönteminin Bilinirliliği' hakkında mülakata katılanların görüş ve önerileri oluşturmaktadır. Yeni bir ödeme yöntemi olması sebebiyle hem teorik hem de uygulamalı sonuçlara dayalı değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak; görüşme ve mülakatlar yapılmıştır. Görüşme için; yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmış ve konu itibariyle firma sahipleri ya da dış ticaret departmanlarından yetkililer ile görüşülmüştür.

9.2. Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

Araştırma bulgularının değerlendirilmesi için, yarı yapılandırılmış mülakat formları kullanılarak 20 firmadan yetkili kişiler ile yapılan görüşme sonuçları aktarılmaya çalışılmıştır. Mülakat yapılan 20 firmanın 9 tanesi Sakarya, 11 tanesi ise İstanbul'da faaliyet göstermektedir. Mülakat yapılan firmaların sektör dağılımı aşağıdaki gibidir.

Şekil 7: Firmaların Sektör Dağılımı

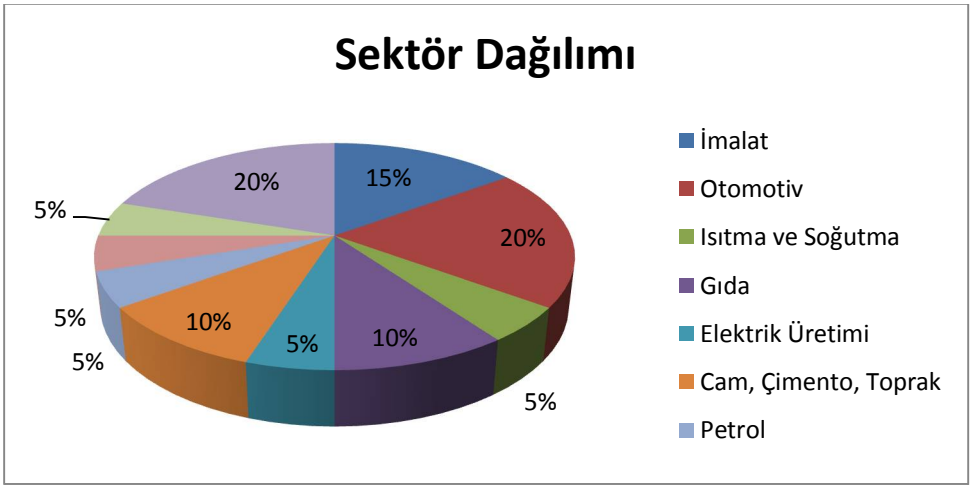

20 firmadan 13 tanesi anonim şirket, 7 tanesi ise limited şirket statüsündedir. Firmalar 1924 ile 2013 yılları arasında kurulmuş firmalar olup, 5 ile 2000 arasında çalışan personelleri bulunmaktadır. Görüşülen 15 firmada, dış ticaret departmanında yetkili

kişiler, 4 firmada firma sahipleri ve 1 firma da ise; tedarik zinciri/lojistik müdürü ile mülakat yapılmıştır.

Mülakata cevap veren firmaların kullandıkları ödeme yöntemleri şu şekilde sıralanmaktadır. 10 firma %90 peşin ödeme yöntemi, %10 akreditif ödeme yöntemi, 4 firma sadece peşin ödeme yöntemi, 4 firma farklı potansiyel müşteri profillerinden dolayı tüm ödeme yöntemlerini ve 2 firmanın ise mal mukabili ödeme yöntemi kullandıkları öğrenilmiştir. Kullanılan ödeme yöntemleri, firmaların müşterilerine karşı güven problemleri yaşadığı ve ödememe riskiyle karşılaşmak istemediği sonucunu çıkarmaktadır.

Mülakatta firmalara müşterilerin güvenilir olup olmadığına nasıl karar verdikleri sorulduğunda, 7 firma, Eximbank vb. kuruluşlardan müşterilerinin kredibilitesini sorgulayarak, diğer 13 firmanın ise ilk ticarette en güvenilir ödeme yöntemini kullanarak karar vermeye çalıştıkları öğrenilmiştir. Bu soru dikkate alındığında, 13 firmanın güven problemi yaşadığı için peşin ödeme ya da akreditif ödeme yöntemi tercih ettiği görülmektedir. Mal mukabili ödeme yöntemi kullanan 8 firmanın, alacağını tahsil edemediği durumlarla karşılaştığı öğrenilmiştir.

Mülakata cevap veren firmalardan 15 tanesi, rezerv konulma ve belge çokluğunun akreditif ödeme yöntemini kullanmayı olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, firmalara mal mukabili ve akreditif ödeme yönteminin dezavantajları sorulduğunda firmaların tamamının mal mukabili için; ödememe riski, akreditif için ise zaman sorunu, belge çokluğu ve masraflar cevaplarını verdiği görülmektedir.

Mülakata cevap veren firmalara, mal mukabili kolaylığı ve akreditif güvencesini bir arada veren yeni bir ödeme yöntemine yaklaşımları sorulmuş ve 15 firmanın yeniliklere açık olduğu ve değerlendirebileceği, 3 firmanın müşterilerinin kabul etmesi durumunda böyle bir değişiklik yapabileceği, 2 firmanın ise hiçbir şekilde yeni bir ödeme yöntemi kullanamayacağı öğrenilmiştir.

Mülakata cevap veren 20 firmadan; 7 firmanın BPO hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığı, 9 firmanın teorik olarak bilgiye sahip olduğu, diğer 4 firmanın ise çalıştığı banka tarafından bilgilendirildiği ve sistemi daha detaylı bildikleri öğrenilmiştir.

BPO ödeme yöntemini bilen firmalara, BPO ödeme yöntemine geçmeme sebepleri sorulduğunda, firmaların hemen hemen hepsi uygulamada kullanıldığını duymadıkları ve bu sistemin kullanılması için bankaların karşılıklı bu sisteme geçmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Mülakata cevap veren firmaların 9 tanesi, firmaların BPO ödeme

yöntemine geçmesi için yerel ve küresel pazarda BPO kullanımının yaygınlaşması ve müşterilerinden böyle bir talep gelmesi gerektiğini, 4 firma ise ödememe ihtimalinin tamamen ortadan kalkması gerektiğini vurgulamışlardır.

Firmalara son olarak ne olursa BPO ödeme yöntemine geçersiniz sorusu sorulmuş, bu soruya cevap veren 18 firmadan alınan cevaplar şu şekilde sıralanmıştır;

1. Müşterilerimin bu yöntemi kullanmak istemesi,
2. Mal Mukabili kadar kolay fakat paramın garantide olması,
3. Rakiplerim, tedarikçilerim vb. bu yöntemi kullanmaya başlaması, cevapları alınmıştır.

Mülakatta sorulan sorulara, firmalar tarafından verilen cevaplar dikkate alındığında, BPO hakkında detaylı bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir.

10.SONUÇ

Uluslararası Finansta İnovasyon örneği olarak BPO ödeme yöntemi hakkında edinilen bilgiler ve 20 firma ile yapılan mülakat sonucunda firmaların BPO ödeme yöntemi hakkında yeterince bilgisinin olmadığı görülmüştür. Yapılan mülakatlar sonucunda, firmaların BPO'yu tercih etmeme sebepleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- BPO'nun yeteri kadar tanıtımının yapılmaması(yerel ve küresel piyasada),
- Yöntemin yeniliği,
- Bu sistemi kullanan bankaların kısıtlı olması,
- Firmaların, müşterilerini ikna edememe ve kaybetme korkusu yaşamalarıdır.

BPO'nun yaygınlaşabilmesi için kullanım oranını arttırıcı girişimlerde bulunulmalıdır. Bu yöntemin piyasada yeni olması, firmaların çekimser kalmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden yerel ve küresel piyasada tanıtımının iyi yapılması gerekmektedir. Mülakat sonucunda, bankaların firmaları BPO ödeme yöntemine geçirebilmesi için; müşterisi kendi firmaları olan, işlemleri küçük ve kardeş firmalar yerine, mal mukabili ödeme yöntemi kullanıyor olmasına rağmen, güvence ihtiyacı duyan firmalara ulaşmaları gerekmektedir. Çünkü BPO; kolaylık ve güvenceyi paket program halinde sunan bir yöntemdir. Akreditif ödeme yönteminde de durum aynıdır, bankalar akreditif ödeme yönteminin kurallarını çok iyi bilen ve rezerv ayırabilen firmalardansa, kâğıt belgelerden şikâyet eden, rezerv ayırmakta zorlanan ve kuralları çok iyi bilmeyen firmalara ulaşmalıdırlar.

BPO, firmaların işini kolaylaştırabilecek elektronik bir yöntemdir ve küreselleşen ticaretin en güncel örneğidir. Riskli bölgelere ticarette güvenlik ihtiyacı duyulmasından dolayı BPO ödeme yöntemi kullanılarak kolaylıkla ticaret yapılabilecektir. BPO dünyada kısa sürede büyük yol kat edilmesine rağmen yöntem hala yaygınlık kazanamamaktadır. Türkiye'de BPO ödeme yönteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi için, küresel ve yerel pazarda oyuncu olan mevcut ülke bankalarımızın altyapılarının hazırlanması biraz zaman alacaktır. Ancak, altyapı sağlamlaştırıldığında, uluslararası ödeme yöntemlerinde riski bertaraf etmek ve avantaja çevirmek için BPO ödeme yönteminin gelecek yıllarda bilinirliliğinin ve kullanımının artması beklenmektedir.

Kaynaklar

Akel, V. (2006). "Finansal Yenilikler ve Risk Yönetimi Tekniklerinin Finansal Gelişmişlik Üzerine Etkileri, Ders Notu, iibf.bozok.edu.tr/kisiselsiteler/veli_akel/finansal_yenilik_ gelisme.pdf

Casterman, A. (2010). Collaborative supply chain finance 'A few more steps to go',Swıft.

Casterman, A.(2012). Accelerating Global Trade Finance, Swıft.

Çelik, A. (2014). Dış Ticarette Yeni Dönem-BPO, Konya Ticaret Odası.

Dowse, M.(2013). Banks! Don't Wait for Corporates to Ask about Bank Payment Obligation, JPMorgan Chase & Co. All Rights Reserved.

Ekşi, N.(2013). Banka Ödeme Yükümlülüğüne İlişkin ICC URBPO 750E Kurallarının Hukuki Niteliği ve Bağlayıcılığı, Banka ve Finans Hukuku Dergisi, Cilt: 2 / Sayı: 8

Frame, W. S. White, L. J.(2009). "Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking", http://www.frbatlanta. org / filelegacydocs/wp0910. pdf

Hulpe,L. (2011). "SWIFT's Trade and Supply Chain" webinar series, supplychain@swift.com ICC'nin Banka Ödeme Yükümlülüğü (BÖY)'ne İlişkin Birörnek Kuralları (Sürüm 1.0), ICC Yayın No: 750E, Paris 2013.

Meijer, C. ve Menon, M. (2012). 'Bank payment obligation: The missing link?' ,Journal of Payments Strategy & Systems Volume 6 Number 3.

Müsiad, (2012). 'Küresel Rekabet İçin AR-GE ve İnovasyon' Pelikan Basım, Araştırma Raporları: 76.

Öncü, M. Mesci, M. Şahin, Ö. ve Faikoğlu, S. (2013). Finansal Yeniliklerin İşletme Performansına Etkisi; İstanbul'daki Hizmet İşletmelerine Yönelik Bir Araştırma, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, C:5, S:3,

Özalp, A. (2013). Dış Ticarette Yeni Ödeme Yöntemi 'BPO'nun Kullanılması' Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Özalp, A.(2004). Dış Ticaret'te Teslim ve Ödeme Şekilleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul.

Özkan, Ö. (2014). Is The Letter of Credit Losing Its Signifance? A New Payment Method in International Trade-BPO/Bank Payment Obligation, *International Journal of Arts and Commerce, VOL.3,No.7.*

Parasız, İ. (2009). "*Finansal Krizin Güven Krizine Dönüşmesi Küresel Kriz",* (Birinci Baskı), Bursa: Ezgi Kitapevi.

Seyidoğlu, H. (2013). Uluslararası Ticaret, Anadolu Üniversitesi, Ankara.

TEB Kurumsal Bankacılık Bülteni, (2014). 'Yeni Bir Ödeme Yöntemi, BPO!', Sayı12.

TİM-TEB Ortak Sunumu, (2013).

Turan, Z.(2011). 'Finansal Piyasalar ve Küreselleşme', Mevzuat Dergisi, Sayı162.

www.işbank.com.tr

www.dünya.com.tr

www.swıft.com.tr

www.ifc.org

www.tuik.gov.tr